Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Sanat Dalı

TARİHİ DEĞER TAŞIYAN KİLİSELERDE YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİNİN VE İÇ MEKÂN ÇÖZÜMLERİNİN İRDELENMESİ: SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ ÖRNEĞİ

Esin FAKIBABA DEDEOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

TARİHİ DEĞER TAŞIYAN KİLİSELERDE YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİNİN VE İÇ MEKÂN ÇÖZÜMLERİNİN İRDELENMESİ: SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ ÖRNEĞİ

Esin FAKIBABA DEDEOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Sanat Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

Esin FAKIBABA DEDEOĞLU tarafından hazırlanan "Tarihi Değer Taşıyan Kiliselerde Yeniden İşlevlendirme Sürecinin ve İç Mekân Çözümlerinin İrdelenmesi: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği" başlıklı bu çalışma, 21.09.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Pelin YILDIZ (Başkan)

Öğr. Gör. Kenan BAŞOĞLU (Danışman)

Doç. Dr. E. Nur ASİLTÜRK (Jüri Üyesi)

Yrd. Doç. Birsen GİDERER (Jüri Üyesi)

Öğr. Gör. E. Esen KALELİ (Jüri Üyesi)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☑ Tezimin/Raporumun ...3.... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.09.2012

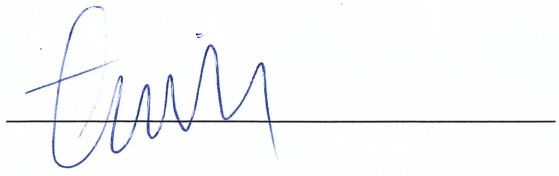

Esin FAKIBABA DEDEOĞLU

Değerli Hocam Doç. Dr. Cengiz YENER Anısına…

TEŞEKKÜR

Tez çalışması sürecinde fikirleriyle bana yol gösteren ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Kenan Başoğlu'na teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimim boyunca bana gösterdikleri anlayıştan ve çalışmama sağladıkları katkılardan dolayı değerli Y.Mimar ve Restorasyon uzmanı Çiçek ve Ebabekir Özmert'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Sayın Elmon Hançer'e değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Hayatımın her anında yanımda olan, sevgilerini ve desteklerini esirgemeyen canım annem Gül Fakıbaba, canım babam Ahmet Eşref Fakıbaba'ya ve bitanecik kardeşim Ali Fakıbaba'ya; çalışmama sağladığı büyük katkılarından dolayı canım ablam Selin Fakıbaba Arpacıoğulları ve eşi Atay Arpacıoğuları'na ve hayatımın en değerli varlığı küçük Sarp'a; yaptığım çalışma da verdiği her türlü destek için değerli dostum, Y.Mimar ve Restorasyon uzmanı Seda İnici'ye, ve son olarak bendeki ve çalışmadaki emeğini kelimelerle ifade edemeyeceğim, hayatımın her anında yaşadığım tüm problemleri, sıkıntıları büyük bir sabır ve anlayışla çözmeye çalışan, en umutsuz anımda bile güveni ile beni motive eden, eşim B.Kemal Dedeoğlu'na bana inandığı için sonsuz teşekkürler… Ve minik sürprizim… İyi ki varsınız.

Haziran 2012

Esin Fakıbaba Dedeoğlu
İç mimar

ÖZET

FAKIBABA DEDEOĞLU, Esin. Tarihi Değer Taşıyan Kiliselerde Yeniden İşlevlendirme Sürecinin ve İç Mekân Çözümlerinin İrdelenmesi: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Tez kapsamında, tarihi değer taşıyan ve yeniden işlevlendirilerek bir kültür merkezine dönüştürülmesi planlanan Sivrihisar Ermeni Kilisesi örneği üzerinden, yeniden işlevlendirme sürecinde izlenmesi gereken yol ve restorasyon sonrası çağdaş işlevin teknik ve işlevsel analizlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Giriş bölümünde; çalışma hakkında verilen genel bilginin ardından birinci bölümde çalışmanın amacı, alanı ve yöntemi ifade edilmektedir.

İkinci bölümde; tarihi çevre, koruma, restorasyon ve yeniden işlevlendirme tanım ve kavramlarına yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde; korumaya değer yapılarda yeniden işlevlendirme sürecinde uygun işlev seçimini etkileyen faktörler ve işlev sonrası iç mekân müdahalelerine yönelik teknik ve işlevsel analizlere yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde; çalışma alanını daha özele indirgemek açısından tarihi değer taşıyan kilise yapıları incelenmektedir. Kilise'nin tanımına yer verilen bölümde seçilen örneğin bir Ermeni Kilisesi olması nedeniyle Ermeni Kilisesi tarihi ve mimari özelliklerine de yer verilmektedir.

Beşinci bölümde; İtalya'dan çeşitli işlevler ile yeniden işlevlendirilen kilise örnekleri yer almaktadır.

Altıncı bölümde; Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin örneklendirilmesi nedeniyle bu bölümde Sivrihisar ilçesi hakkında bilgi verilmektedir.

Yedinci bölümde; çalışma alanı olarak seçilen Sivrihisar Ermeni Kilisesi ile ilgili genel bir bilgi ve bu alanda yapılan detaylı rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmaları analiz edilmektedir.

Sekizinci bölümde; üçüncü bölümde yapılan araştırma ile elde edilen analiz yöntemleri benimsenerek, çalışma alanı bu yöntem doğrultusunda incelenmektedir.

Dokuzuncu bölümde; yapılan çalışmanın sonucu ve değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler;
Yeniden işlevlendirme, Koruma, Kilise, Ermeni Kiliseleri, Sivrihisar

ABSTRACT

FAKIBABA DEDEOĞLU, Esin. Re-functioning Process and Interior Solutions of Historically Valuable Churches Case Study: Sivrihisar Armenian Church, Master's Thesis, Ankara, 2012.

The scope of the thesis has been the assesment of the path to be followed during the process of re-functioning as well as the technical and functional analysis of contemporary function subsequent to restoration activity, taking Sivrihisar Armenian Church as a sample, which carries historical value and which is planned to be transformed into a cultural center as a result of a re-functioning process.

Following the information on the study given in the introduction part, the first chapter includes the purpose, context and methodology of the study.
The second chapter includes the description and concept for historical environment, protection, restoration and re-functioning.

The third chapter includes the factors affecting the choise of appropriate functions for buildings worth protection as well as technical and functional analysis of intervention to interior space following the functioning.

The fourth chapter investigates church structures with historical value with the purpose to specify the scope of the study. The chapter, besides the church definition, includes the history and architectural characteristics of Armenian Churches, as the sample chosen is an Armenian Church.

The fifth chapter includes the church samples in İtaly which are re-functioned with new functions.

The sixth chapter provides information about Sivrihisar county, since the sample chosen is an Armenian Church in Sivrihisar.

The seventh chapter provides general information about the Sivrihisar Armenian Church as the field of study as well as analysis of building survey, restitution and restoration activities.

The eighth chapter analyses the study area within the scope of analysis methods derived as a result of the research carried on in chapter three.

The ninth chapter provides the result and assesment of the study.

Key Words;
Re-functioning, Conservation, Church, Armenian Church, Sivrihisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY ..... **i**
BİLDİRİM ..... **ii**
ADAMA ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xiii**
ÇİZELGELER DİZİNİ ..... **xiv**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xv**
RESİMLER DİZİNİ ..... **xvi**

GİRİŞ **1**
1.BÖLÜM **2**
1.1 Çalışmanın Amacı 2
1.2 Çalışmanın Alanı ve Yöntemi 3

2.BÖLÜM: TANIM VE KAVRAMLAR **4**
2.1 Tarihi Çevre Kavramı 4
2.2 Koruma Kavramı, Amacı, Önemi ve Bilinci 5
2.2.1 Amacı 7
2.2.2 Önemi 8
2.2.3 Bilinci 9
2.3 Restorasyon, Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Gerekliliği 17
2.3.1 Restorasyon Kavramı 17
2.3.2 Yeniden İşlevlendirme Kavramı 19
2.3.2.1 Yeniden Kullanım Sorunları 22

2.3.3 Tarihi Yapıları Yeniden İşlevlendirme Çalışmalarının Gerekçeleri 24
2.3.3.1 Tarihsel ve Kültürel Boyutu 24
2.3.3.2 Sosyal Boyutu 25
2.3.3.3 Ekonomik Boyutu 27
2.3.3.4 Politik Boyutu 29

3.BÖLÜM: KORUMAYA DEĞER YAPILARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİ 31
3.1 Korumaya Değer Yapılarda Uygun İşlev Seçimini Etkileyen Faktörler 31
3.1.1 Yapının Konumu ile İşlev Uyumu 31
3.1.2 Var Olan Mekân Organizasyonu ve Niteliği 31
3.1.3 Verilecek İşlevin Mekânsal Program Kurgusunun Gereksinimleri 32
3.1.4 Verilecek İşlevin Adapte Edilebilirlik Düzeyi 34
3.2 Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Yapılarda İç Mekân Müdahalelerine Yönelik Analizler 35
3.2.1 Teknik Analizler 35
3.2.2 İşlevsel Analizler 36
3.2.3 Estetik Analizler 37

4.BÖLÜM: KİLİSE 40
4.1 Kilisenin Tanımı ve İlk Ortaya Çıkışı 40
4.2 Ermeni Kilisenin Oluşumu 40
4.3 Ermeni Kilisenin Ana Kiliseden Ayrılması 41
4.4 Kilise Mimarisi 42
4.4.1 Katakomp 44
4.4.2 Bazilikalar 44
4.4.3 Kubbeli Bazilikalar 45
4.4.4 Merkezi Planlı Kiliseler 46
4.4.4.1 Hripsime Tipi 47
4.4.5 Açık Yunan Haçı 47
4.4.6 Kapalı Yunan Haçı 48
4.4.7 Dehlizli Tip 48
4.5 Ermeni Kiliselerinin Bölümleri 49

4.5.1 Narteks 49
4.5.2 Naos 50
4.5.3 Bema 51
4.5.4 Apsis(Apsit, İdos, Daire, Tonoz) 52
4.5.5 Nef 53
4.5.6 Vaftizhane 54
4.5.7 Kadınlar Mahfili 54
4.5.8 Atrium 55
4.5.9 Şapel 55

5.BÖLÜM: İTALYA'DAN ve TÜRKİYE'DEN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN KİLİSE ÖRNEKLERİ 56

6.BÖLÜM: SİVRİHİSAR 149
6.1 Sivrihisar Coğrafi Konumu ve Özellikleri 149
6.2 Sivrihisar Tarihi 151

7.BÖLÜM: SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ 153
7.1 Konumu 153
7.2 Tarihçesi 154
7.3 Yapıya Ait Rölöve Çalışması ve Mimari Analizler 155
7.3.1 Plan Analizi 157
7.3.2 Cephe Analizi 170
7.3.3 Yapım Tekniği ve Malzeme Analizi 178
7.4 Yapıya Ait Restitüsyon Çalışması 182
7.5 Yapıya Ait Restorasyon Çalışması ve Yeni İşlev Önerileri 186

8.BÖLÜM: SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ'NİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİ VE İÇ MEKÂN MÜDAHALELERİNE YÖNELİK ANALİZLER 198
8.1 Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin Yeniden İşlevlendirme Sürecinin Analizi 198
8.1.1 Yapının Konumu ile İşlev Uyumu 199
8.1.2 Var Olan Mekân Organizasyonu ve Niteliği 203
8.1.3 Verilecek İşlevin Mekânsal Program Kurgusunun Gereksinimleri 206

8.1.4 Verilecek İşlevin Adapte Edilebilirlik Düzeyi 207
8.2 Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin İç Mekân Müdahalelerine Yönelik Analizler 209
8.2.1 Teknik Analizler 209
8.2.2 İşlevsel Analizler 214
8.2.3 Estetik Analizler 215

9.BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER 217
KAYNAKLAR 221
EKLER 229
ÖZGEÇMİŞ 241

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ÇEKÜL	Türkiye Çevre ve Kültürel Değerlendirme Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu
ICOMOS	İnternational Council on Monuments and Sites Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi
t.y.	Tarih yok

ÇİZELGE DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 5.1: Korumaya değer yapılarda uygun işlev seçimini etkileyen faktörler 56

Çizelge 5.2: Korumaya değer yapılarda iç mekan müdahalelerine yönelik analizler 56

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1: Bazilikal plan örneği 45
Şekil 4.2: Aya İrini Kilisesi kubbeli bazilika örneği 45
Şekil 4.3: Ayasofya Kilisesi merkezi planlı kilise örneği 46
Şekil 4.4: San Marco Kilisesi yunan haçlı beş kubbeli plan örneği 48
Şekil 4.5: Kapalı yunan haçı plan tipi örneği 48
Şekil 4.6: Fenari İsa Camii dehlizli plan tipi örneği(Güney yapısı).....49
Şekil 4.7: Narteks bölümü 50
Şekil 4.8: Naos bölümü 51
Şekil 4.9: Bema bölümü 52
Şekil 4.10: Apsis bölümü 53
Şekil 4.11: Nef bölümü 53
Şekil 4.12: Vaftizhane bölümü 54
Şekil 4.13: Atrium bölümü 55
Şekil 6.1: Sivrihisar ve Çevresi(ÇE-MİM arşivi) 149
Şekil 7.2: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Vaziyet Planı-Rölöve(ÇE-MİM arşivi) 154
Şekil 7.7: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Planlar-Rölöve (ÇE-MİM arşivi).....159
Şekil 7.15: Sivrihisar Ermeni Kilisesi arakat-galeri planlar-Rölöve (ÇE-MİM arşivi).....165
Şekil 7.34: Sivrihisar Kilisesi Değişmişlik Analizi-Planlar(ÇE-MİM arşivi).....183
Şekil 8.1: Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin şehir içinde bulunduğu konum (Şahlan(Çeltik), 2007,s. 110) 200
Şekil 8.3: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Vaziyet Planı - Restorasyon (ÇE-MİM arşivi).....201
Şekil 8.6: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Plan – Restorasyon(ÇE-MİM arşivi) 203
Şekil 8.7: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Kesitler – Restorasyon(ÇE-MİM arşivi)...204
Şekil 8.9: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Planlar – Restorasyon(ÇE-MİM arşivi) ...208

RESİMLER DİZİNİ

Sayfa

Resim 4.4: Kendi tipinin en ünlü örneği St. Hripsime kilisesi 47
Resim 5.1: Venedik'ten verilen örneklerin bulunduğu konum 57
Resim 5.2: Chiesa di S.Maurizio Kilisesi ana giriş(E. Fakıbaba arşivi).....59
Resim 5.3: Ana giriş kapı detayı(E. Fakıbaba arşivi).....59
Resim 5.4: İçeriden kapı giriş detayı(E. Fakıbaba arşivi) 60
Resim 5.5: Apsis bölümünde sergilenen enstrümanlar(E. Fakıbaba arşivi) 60
Resim 5.6: Bema bölümü, Altar(sunak) ve enstrümanlar(E. Fakıbaba arşivi)..61
Resim 5.7: Kilise ana mekânında bulunan teşhir üniteleri(E. Fakıbaba arşivi).61
Resim 5.8: Teşhir ünitelerinden ve mekândan aydınlatma detayları
(E. Fakıbaba arşivi).....62
Resim 5.9: Kilise ana mekândan bir görünüm(E. Fakıbaba arşivi).....62
Resim 5.10: Teşhir ünitesi detayı(E. Fakıbaba arşivi) 63
Resim 5.11: Teşhir üniteleri ve kilise donatıları bir arada(E. Fakıbaba arşivi)..63
Resim 5.12: Ana mekânın sağ yan tarafında bulunan şapel
(E. Fakıbaba arşivi).....64
Resim 5.13: Şapel keman yapımını gösteren bir sahneye çevrilmiş
(E. Fakıbaba arşivi).....64
Resim 5.14: Kilise donatısı vaaz kürsüsü ve teşhir üniteleri bir arada
(E.Fakıbaba arşivi) 65
Resim 5.15: Kilise donatısı organ(kilise orgu) ve teşhir üniteleri
(E. Fakıbaba arşivi) 65
Resim 5.16: Kilise ve müzeyle ilgili yayınların satıldığı alan
(E. Fakıbaba arşivi).....66
Resim 5.17: Satış alanında bulunan stantlar(E. Fakıbaba arşivi) 66
Resim 5.18: Kilise pencere ve günah çıkarma kabini detayı
(E. Fakıbaba arşivi).....67
Resim 5.19: Sergi elemanları yerleşim projesi[9] 68
Resim 5.20: Ana mekâna(naos) yerleştirilen sergi panoları ve teşhir

üniteleri [9] 68
Resim 5.21: Kilise ana elemanları ve sergi elemanları[9] 69
Resim 5.22: Sağ yan nef bölümünden mekâna bakış[9] 69
Resim 5.23: Sağ yan nef'ten sol yan nef'e bakış[9] 70
Resim 5.24: Ana mekânda bulunan sütun detayı ve sergi elemanları[9] 70
Resim 5.25: Ana mekânda bulunan sütunların ortasında(orta nef) bulunan teşhir ünitesi ve yukarıda bulunan spot aydınlatma detayı[9] 71
Resim 5.26: Chiesa di San Vidal Konser salonu ana giriş(E. Fakıbaba arşivi).73
Resim 5.27: Sahne olarak kullanılan apsis bölümü(E. Fakıbaba arşivi) 73
Resim 5.28: Ana giriş kapısı ve üzerinde bulunan kilise orgu (organ) (E. Fakıbaba arşivi).....74
Resim 5.29: Sahne ve dinleyicilere ayrılan sandalyeler(E. Fakıbaba arşivi) ...74
Resim 5.30: Mekânı ısıtmak için kullanılan klimalar(E. Fakıbaba arşivi).....75
Resim 5.31: Sahne olarak kullanılan bema bölümünde konser donatıları ve altar(E. Fakıbaba arşivi).....75
Resim 5.32: Dinleyicilere ayrılan sandalyeler ve zemin malzemesi detayı(E. Fakıbaba arşivi) 76
Resim 5.33: Mekân içinde kullanılan elektrik priz detayı ve yangın tüpü (E. Fakıbaba arşivi).....76
Resim 5.34: Ses izolasyonu ve dekoratif amaçlı kullanılan kumaş kaplamalar(E. Fakıbaba arşivi) 77
Resim 5.35: Ses düzeni için kullanılan hoparlörler(E. Fakıbaba arşivi).....77
Resim 5.36: Kilise ve konser salonu donatılarının iç içe kullanımı (E. Fakıbaba arşivi).....78
Resim 5.37: Apsis bölümünün sol tarafında bulunan tuvalet giriş kapısı (E. Fakıbaba arşivi).....78
Resim 5.38: Ana giriş sol bölümden apsis ve altar görünümü (E. Fakıbaba arşivi).....79
Resim 5.39: Ana giriş kapısının sol tarafında bulunan satış bankosu (E. Fakıbaba arşivi) 79
Resim 5.40: Bilet ve konser cd satış bankosu(E. Fakıbaba arşivi).....80
Resim 5.41: Chiesa di S. Maria della Pieta Kilise ana giriş

(E. Fakıbaba arşivi) 82
Resim 5.42: Giriş holü(Narteks) sol bölümde bulunan bilet satış bankosu (E. Fakıbaba arşivi).....82
Resim 5.43: Giriş holü(Narteks) sağ bölümde sergilenen kilise donatıları (E. Fakıbaba arşivi) 83
Resim 5.44: Narteks bölümünden kiliseye açılan kapı(E. Fakıbaba arşivi).....83
Resim 5.45: Naos bölümünden apsise bakış(E. Fakıbaba arşivi).....84
Resim 5.46: Apsis ve altar bölümü(E. Fakıbaba arşivi) 84
Resim 5.47: Bema bölümünde yer alan sahne, donatıları ve atlar bölümü (E. Fakıbaba arşivi).....85
Resim 5.48: Apsis sol yan bölüm(E. Fakıbaba arşivi).....85
Resim 5.49: Kilise sol yan cephede bulunan ve arka bahçeye açılan kapı (E. Fakıbaba arşivi).....86
Resim 5.50: Arka bahçeye açılan kapı ve üst balkon(E. Fakıbaba arşivi).....86
Resim 5.51: Kilisenin içinden sağ yan sokağa açılan kapı(E. Fakıbaba arşivi) 87
Resim 5.52: Sağ yan cepheden kiliseye giriş(E. Fakıbaba arşivi).....87
Resim 5.53: Ayin ve konser sırasında kullanılan kiliseye özgü oturma elemanları(E. Fakıbaba arşivi).....88
Resim 5.54: Kiliseye özgü mobilya ve donatılar(E. Fakıbaba arşivi) 88
Resim 5.55: Kilise zemininde kullanılan ahşap parke ve mozaik taş detayı (E. Fakıbaba arşivi).....89
Resim 5.56: Kiliseye ait litürjik(törensel) donatılar(E. Fakıbaba arşivi) 89
Resim 5.57: Hem kiliseye hem de konser dinleyicilerine hizmet eden oturaklar (E. Fakıbaba arşivi) 90
Resim 5.58: Pencere korkuluklarına monte edilmiş spot aydınlatma elemanları (E. Fakıbaba arşivi) 90
Resim 5.59: Ses düzenini sağlamak için pencere önünde bulunan hoparlörler(E. Fakıbaba arşivi).....91
Resim 5.60: Bema, aynı zamanda sahne olarak kullanılan bölümde bulunan ısıtıcı(E. Fakıbaba arşivi) 91
Resim 5.61: Ses ve ısınma sistemi için kullanılan prizler(E. Fakıbaba arşivi)..92
Resim 5.62: Florasan aydınlatma ve yangın tüpü detayı(E. Fakıbaba arşivi)...92

Resim 5.63: Duomo di Mestre ana giriş(E. Fakıbaba arşivi) 94
Resim 5.64: Kilise zemin katta bulunan kitap evi(E. Fakıbaba arşivi) 94
Resim 5.65: Satış bankosu(E. Fakıbaba arşivi) 95
Resim 5.66: Raf sistemi ve teşhir stantları(E. Fakıbaba arşivi) 95
Resim 5.67: Ana yapıya ait ahşap kirişler, aydınlatma ve yangın alarmı (E. Fakıbaba arşivi) 96
Resim 5.68: Hareketli kitap stantları(E. Fakıbaba arşivi) 96
Resim 5.69: Sabit raf sistemi(E. Fakıbaba arşivi).....97
Resim 5.70: Hareketli kitap standı(E. Fakıbaba arşivi).....97
Resim 5.71: Kitapevi ile arkada yer alan seminer salonunu birbirine bağlayan geçit (E. Fakıbaba arşivi) 98
Resim 5.72: Mekânları birbirine bağlayan geçişin depo kullanımı (E. Fakıbaba arşivi).....98
Resim 5.73: Arka bölümde yer alan seminer alanı için danışma masası (E. Fakıbaba arşivi) 99
Resim 5.74: Seminer salonu ve donatıları(E. Fakıbaba arşivi).....99
Resim 5.75: Üst kat konferans salonuna çıkan merdiven ve engelli asansörü (E. Fakıbaba arşivi).....100
Resim 5.76: Üst katta yer alan konferans salonu(E. Fakıbaba arşivi).....100
Resim 5.77: Konferans salonun da mutfak kullanımına ayrılan bir bölüm (E. Fakıbaba arşivi).....101
Resim 5.78: Konferans salonunda kullanılan koltuklar ve yer malzemesi (E. Fakıbaba arşivi).....101
Resim 5.79: Aynı zaman da konser amaçlı kullanılan konferans salonunda yükseltilmiş ahşap döşeme ile oluşturulan sahne bölümü ve donatıları (E. Fakıbaba arşivi).....102
Resim 5.80: Konferans salonunda bulunan kalorifer, yangın tüpü ve yön levhaları(E. Fakıbaba arşivi) 102
Resim 5.81: Konferans salonundan ana giriş kısmına inen merdivenler (E. Fakıbaba arşivi).....103
Resim 5.82: Narteks bölümünün üst kat merdivenlerden görünümü (E. Fakıbaba arşivi).....103

Resim 5.83: Konferans salonu ana giriş kapısından kitapevi girişi (E. Fakıbaba arşivi) 104
Resim 5.84: Konferans salonu zemin katta bulunan ana giriş danışma (E. Fakıbaba arşivi) 104
Resim 5.85: Konferans salonu danışma bölümünden arka mekânlara geçiş (E. Fakıbaba arşivi) 105
Resim 5.86: Depo ve tuvalet kullanımına ayrılan mekânlar (E. Fakıbaba arşivi) 105
Resim 5.87: Engelli, bay ve bayan tuvaletleri(E. Fakıbaba arşivi) 106
Resim 5.88: Bayan tuvaleti(E. Fakıbaba arşivi) 106
Resim 5.89: Ana yapının arka bahçesine açılan kapı(E. Fakıbaba arşivi) 107
Resim 5.90: Arka cephe kapı ve pencere detayı(E. Fakıbaba arşivi) 107
Resim 5.91: Arka bahçe(E. Fakıbaba arşivi) 108
Resim 5.92: Arka cephe kapı ve pencere detayları(E. Fakıbaba arşivi) 108
Resim 5.93: Milano'da bulunan kilisenin konumu ve çevresi[8] 110
Resim 5.94: Chiesa Rossa Kilise ana giriş[10] 111
Resim 5.95: Dan Flavin isimli sanatçının1997 kilise iç mekânda renkli neon aydınlatmalarla yarattığı atmosfer[10] 111
Resim 5.96: Kilise naos bölümünden apsise bakış[10] 112
Resim 5.97: Kilise altar ve litürjik(törensel) elemanlar[11] 112
Resim 5.98: Kilisede bulunan organ(org) isimli müzik enstrümanı[10] 113
Resim 5.99: Sanatçının renkli neon aydınlatma tasarımının yanı sıra mekânda farklı eserler de bulunmaktadır[10] 113
Resim 5.100: Sanatçı kilise de bulunan her bir bölümü farklı renk neon aydınlatma ile vurgulamıştır[10] 114
Resim 5.101: Chiesa San Stae Kilise ana giriş(E. Fakıbaba arşivi) 115
Resim 5.102: 2005 yılında Pipilotti Rist adlı sanatçının iç mekândaki video uygulaması[12] 116
Resim 5.103: Çalışma, Kilise tavanına yansıtılan projektör görüntüleri ile farklı bir atmosfere bürünmüştür[13] 116
Resim 5.104: Venedik Bienalinde sergilenen bu çalışma kilise ana mekânı boşaltılarak izleyenler için yere minderler yerleştirilmiştir[12] 117

Resim 5.105: Gösterimde mekânın tavanına farklı görseller yansıtılmıştır [12] 117
Resim 5.106: Chiesa di San Gallo Kilise ana giriş[14] 118
Resim 5.107: Kilise iç mekân apsis'e bakış[14] 119
Resim 5.108: 2007 yılında Bill Viola isimli sanatçının video uygulaması[15] . 119
Resim 5.109: Bu çalışmada mermer sunakların üzerine dijital ekranlar konulmuştur[16] 120
Resim 5.110 Yapının giriş cephesi (E.Fakıbaba arşivi) 121
Resim 5.111 Yapının giriş kapısı (E.Fakıbaba arşivi)..... 122
Resim 5.112 Avlu görünümü (E.Fakıbaba arşivi) 122
Resim 5.113 Avlunun çevresinde bulunan diğer mekânlar (E.Fakıbaba arşivi)..... 123
Resim 5.114 Kilise ana kapısına geçiş (E.Fakıbaba arşivi)..... 123
Resim 5.115 Kilise ana kapısı (E.Fakıbaba arşivi) 124
Resim 5.116 Kilise ana mekân sol yan nef (E.Fakıbaba arşivi)..... 124
Resim 5.117 Kilise ana mekân orta nef (E.Fakıbaba arşivi)..... 125
Resim 5.118 Kilise ana mekân sağ yan nef (E.Fakıbaba arşivi)..... 125
Resim 5.119 Galeri katına çıkış (E.Fakıbaba arşivi)..... 126
Resim 5.120 Kadınlar mahfili olarak da bilinen galeri katı (E.Fakıbaba arşivi)..... 126
Resim 5.121 Kadınlar mahfili bölümünde kullanılan mobilyalar (E.Fakıbaba arşivi) 127
Resim 5.122 Kadınlar mahfili bölümünden apsise bakış (E.Fakıbaba arşivi) . 127
Resim 5.123 Apsis bölümü sahne olarak kullanılmaktadır (E.Fakıbaba arşivi)..... 128
Resim 5.124 Apsis bölümünde bulunan nişler (E.Fakıbaba arşivi)..... 128
Resim 5.125 Mekânı ısıtmak ve soğutmak için kullanılan klimalar (E.Fakıbaba arşivi)..... 129
Resim 5.126 İç mekânda kullanılan aydınlatma (E.Fakıbaba arşivi) 129
Resim 5.127 Demir gergiler üzerinde kullanılan florasan aydınlatma (E.Fakıbaba arşivi)..... 130
Resim 5.128 Ses sistemi tesisat kutusu (E.Fakıbaba arşivi) 130

Resim 5.129 Ses sistemi için mekânın çeşitli bölgelerine yerleştirilen hoparlörler (E.Fakıbaba arşivi)..... 131
Resim 5.130 Konferans ve film gösterimi için apsis bölümünde bulunan perde (E.Fakıbaba arşivi)..... 131
Resim 5.131 Kilise ön cephe görünümü (E.Fakıbaba arşivi)..... 132
Resim 5.132 Dış mekân aydınlatma uygulaması (E.Fakıbaba arşivi) 132
Resim 5.133 Ana giriş kapısı (E.Fakıbaba arşivi)..... 133
Resim 5.134 Kilise narteks bölümü (E.Fakıbaba arşivi) 133
Resim 5.135 Günümüze ulaşamayan galeri katının izleri (E.Fakıbaba arşivi) 134
Resim 5.136 Kilise sol yan nef (E.Fakıbaba arşivi) 134
Resim 5.137 Kilise orta nef (E.Fakıbaba arşivi)..... 135
Resim 5.138 Kilise sağ yan nef (E.Fakıbaba arşivi) 135
Resim 5.139 Apsis bölümünden naos'a bakış (E.Fakıbaba arşivi)..... 136
Resim 5.140 Apsis bölümünün sol tarafında bulunan malzeme odası (E.Fakıbaba arşivi)..... 136
Resim 5.141 Konser ve tiyatro gösterileri için ayrılan malzeme odası (E.Fakıbaba arşivi)..... 137
Resim 5.142 Apsis bölümünün sağ tarafında bulunan vaftiz kurnası (E.Fakıbaba arşivi)..... 137
Resim 5.143 Kilise yapısından ayrı inşa edilen papaz evi (E.Fakıbaba arşivi)..... 138
Resim 5.144 Yapı güvenlik görevlisi ve sanatçılara ayrılmıştır (E.Fakıbaba arşivi)..... 138
Resim 5.145 Güvenlik görevlisi için ayrılan bölüm (E.Fakıbaba arşivi) 139
Resim 5.146 Sanatçıların kullandığı ortak alan zaman zaman müzik kursları için kullanılmaktadır (E.Fakıbaba arşivi)..... 139
Resim 5.147 Sanatçıların kullandığı mekân (E.Fakıbaba arşivi) 140
Resim 5.148 Kilise iç mekânda kullanılan klima (E.Fakıbaba arşivi)..... 140
Resim 5.149 Kilise iç mekânda kullanılan broşür standı (E.Fakıbaba arşivi).. 141
Resim 5.150 Kilise iç mekânda kullanılan yerden spot aydınlatma (E.Fakıbaba arşivi)..... 141
Resim 5.151 Kilise ön cephe (E.Fakıbaba arşivi)..... 142

Resim 5.152 Kilise sol yan cephe (E.Fakıbaba arşivi)..... 143
Resim 5.153 Kilise apsis bölümünden bir görünüm (E.Fakıbaba arşivi)..... 143
Resim 5.154 Sol yan nef (E.Fakıbaba arşivi) 144
Resim 5.155 Sağ yan nef (E.Fakıbaba arşivi) 144
Resim 5.156 Orta nef ve galeri katı (E.Fakıbaba arşivi) 145
Resim 5.157 Apsis bölümü (E.Fakıbaba arşivi)..... 145
Resim 5.158 Sahne olarak kullanılan apsis bölümünde bulunan nişler (E.Fakıbaba arşivi)..... 146
Resim 5.159 Sol yan apsis (E.Fakıbaba arşivi)..... 146
Resim 5.160 Sütunlar üzerinde ve tavanda bulunan aydınlatma elemanları (E.Fakıbaba arşivi)..... 147
Resim 5.161 İç mekânda serinlemek için kullanılan portatif vantilatörler (E.Fakıbaba arşivi)..... 147
Resim 5.162 Sergi işlevi için kullanılan projektör aydınlatmalar (E.Fakıbaba arşivi)..... 148
Resim 6.2: Sivrihisar'ın Kale'den Görünümü(ÇE-MİM arşivi)..... 150
Resim 7.1: Sivrihisar Ermeni Kilisesi ve Saat Kulesi (ÇE-MİM arşivi) 153
Resim 7.3: Ana Giriş Kapısındaki Kitabe (E.Fakıbaba arşivi)..... 154
Resim 7.4: Doğu cephesinde bulunan mermer kabartma(E.Fakıbaba arşivi) 156
Resim 7.5: Yapıya ait Kitabeler ve Kabartmalar(ÇE-MİM arşivi)..... 157
Resim 7.6: Şapel bölümünü ve papaz evini kiliseye bağlayan kapılar (ÇE-MİM arşivi)..... 158
Resim 7.8: Arakat Döşeme İzleri(ÇE-MİM arşivi)..... 160
Resim 7.9: Tuğla Duvarlarla Bölünerek Oluşturulan Mekânlar (ÇE-MİM arşivi)..... 161
Resim 7.10: Apsis bölümünden şapellere geçişi sağlayan geçitler (ÇE-MİM arşivi)..... 161
Resim7.11: Kubbe ve Orta Nef (ÇE-MİM arşivi)..... 162
Resim 7.12: Kubbe ve Apsis(ÇE-MİM arşivi) 162
Resim7.13: Kilise mekânında bulunan sütun detayları(ÇE-MİM arşivi)..... 163
Resim 7.14: Restorasyon aşamasında olan yapıda sütun başlıkları ve metal gergiler(E.Fakıbaba arşivi)..... 164

Resim 7.16: Kuzey kanadı ve Güney kanadı çan kulesi (P6')
(ÇE-MİM arşivi) 166
Resim 7.17: Şapel ana girişi ve tepe penceresi(P5) (ÇE-MİM arşivi)..... 167
Resim 7.18: Papaz evi ana giriş kapısı ve tepe penceresi(P5'')
(ÇE-MİM arşivi) 168
Resim 7.19: Papaz evinde bulunan niş(ÇE-MİM arşivi) 169
Resim 7.20: Kilise kuzey cephesi açıklıklar ve şapel bölümü..... 170
Resim 7.21: Sağ yan cephe kapatılmış giriş(ÇE-MİM arşivi)..... 171
Resim7.22: Zemin kat pencere(ÇE-MİM arşivi)..... 171
Resim 7.23: Sol yan cephede ve Apsis'de bulunan tepe pencereleri
(ÇE-MİM arşivi) 171
Resim 7.24: Birbirine bitişik inşa edilen kilise, şapel ve papaz evi arka cephe
(ÇE-MİM arşivi) 172
Resim 7.25: Ön cephe kilise ana giriş kapısı (ÇE-MİM arşivi)..... 173
Resim 7.26: Kuzey kapısı(ÇE-MİM arşivi)..... 173
Resim 7.27: Güney kapısı(ÇE-MİM arşivi) 173
Resim 7.28: Alt sıra pencere detayı(P1)(ÇE-MİM arşivi)..... 174
Resim 7.29: Üst kat pencere detayı(P2) (ÇE-MİM arşivi)..... 175
Resim 7.30: Kuzey duvarı tepe penceresi(P4) (ÇE-MİM arşivi) 176
Resim 7.31: Apsis çıkıntısı ve tepe penceresi(P4') (ÇE-MİM arşivi) 177
Resim 7.32: Kubbe pencereleri(P6) (ÇE-MİM arşivi) 177
Resim 7.33: Galeri ve Çan kulesine çıkan Merdivenler(ÇE-MİM arşivi) 180
Resim 7.35: Tuğla duvarla bölünen Sağ yan nef ve Sol yan Nef
(ÇE-MİM arşivi) 184
Resim 7.36: Papaz evi mutfak bölümünde pencereye çevrilen niş
(ÇE-MİM arşivi) 185
Resim 7.37: Mekânı bölen tuğla duvarlar kaldırılmış(E.Fakıbaba arşivi)..... 190
Resim 7.38: Restorasyon sonrası kapı ve pencere görünümleri
(E.Fakıbaba arşivi)..... 191
Resim 7.39: Şapel ve Papaz evini ana kiliseye bağlayan kapılar
(E.Fakıbaba arşivi)..... 191
Resim 7.40: Apsis, sağ ve sol yan neflerde bulunan geçit ve nişler

(E.Fakıbaba arşivi) 192
Resim 7.41: Apsis bölümünden şapele giden geçit(E.Fakıbaba arşivi)..... 192
Resim 7.42: Apsis bölümünden papaz evine giden geçit(E.Fakıbaba arşivi) . 193
Resim 7.43: Kilise ana mekândan Papaz evine geçiş(E.Fakıbaba arşivi)..... 193
Resim 7.44: Papaz evi yan galerilere bağlanan geçit ve Elektrik Tesisatı (E.Fakıbaba arşivi)..... 194
Resim 7.45: Papaz evindeki nişler ve ana giriş kapısı(E.Fakıbaba arşivi) 194
Resim 7.46: Papaz evi ana giriş kapısı(E.Fakıbaba arşivi) 195
Resim 7.47: Kilise mekânından sütun başlığı ve alt kolon detayları (E.Fakıbaba arşivi)..... 195
Resim 7.48: Restorasyon sonrası çatı örtüsü görünümü(E.Fakıbaba arşivi).. 196
Resim 7.49: Papaz evi oluk detayları(E.Fakıbaba arşivi) 197
Resim 8.2: Ziyaretçiler, kilise çevresin de bulunan toprak araziyi park alanı olarak kullanmaktadır (E. Fakıbaba arşivi)..... 200
Resim 8.4: Sivrihisar Kalesi (E. Fakıbaba arşivi)..... 201
Resim 8.5: Kilise çevresinde bulunan yapılar (ÇE-MİM arşivi)..... 202
Resim 8.8: Restorasyon sonrası ara kat izleri (E. Fakıbaba arşivi)..... 205
Resim 8.10: İç mekân aydınlatması(E. Fakıbaba arşivi) 210
Resim 8.11: Geçitlerde kullanılan aplikler(E. Fakıbaba arşivi) 210
Resim 8.12: Ana giriş aplikler(E. Fakıbaba arşivi)..... 211
Resim 8.13: Papaz evi giriş aplikler(E. Fakıbaba arşivi) 211
Resim 8.14: Yapı çevresini aydınlatan Projektör aydınlatmalar (E. Fakıbaba arşivi)..... 212
Resim 8.15: Papaz evinde bulunan elektrik tesisat kutusu (E. Fakıbaba arşivi)..... 212
Resim 8.16: İç mekân aydınlatma kontrol paneli(E. Fakıbaba arşivi)..... 213
Resim 8.17: Isıtma için çekilen tesisat detayı(E. Fakıbaba arşivi)..... 213
Resim 8.18: Kilise kuzey giriş kapısı(E. Fakıbaba arşivi)..... 214

GİRİŞ

> 'Geçmişte yaşayanların alın teriyle, emekle, hisle, yaratıcı güçle üst üste koydukları her taş, göz nuru dökerek yaptıkları her nesne bizim dediğimiz kültürün gerçek yapısının kurucusudur, sayısı giderek azaldığı için her gün daha çok önem kazanması gerekir' (Kuban, t.y, s.7).

Kültürel mirasımız olan tarihi yapılar, döneminin duygu, düşünce, eğitim, toplumsal, kültürel ve tarihi birikimlerini yansıtırlar. Bu yapıları, günümüze ulaşabilmeleri için ya mevcut işlevi ile ya da yeni işlevler yükleyerek, kimliğini ve estetik değerlerini zedelemeden, gelecek kuşaklara aktarmak gerekmektedir. Geçmişle gelecek arasında köprü kuran tarihi yapıların yaşatılmalarının yanı sıra, sürekliliklerinin sağlanabilmeleri, halka ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşılamanın belki de tek yoludur.

1. BÖLÜM

1.1 ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, korumaya değer yapılarda yeniden işlevlendirme süreci ve bu süreç sonrasında yapıya verilen yeni işlev ile önerilen iç mekân müdahalelerinin irdelenmesidir. Bu yapılar hangi çerçeve içinde kullanılmalı, ne tür bir fonksiyon yüklenmeli ve verilen işlev ne oranda yapı tarafından kabul edilebilir gibi sorulara yanıt aranacaktır. Bunların yanı sıra tasarımcı yaklaşımıyla önerilen işlevin, iç mekândaki yansımaları analiz edilecektir. Kapsamı daha özele indirgemek açısından, bu çalışmada kilise yapılarına ağırlık verilecektir. Bu çalışma da kiliselere yer verilmesinin amacı, bu topraklar üzerinde bulunan tarihi değer taşıyan tüm yapıların, bizim dediğimiz geçmişimizin ve kültürümüzün bir parçası olduğu bilincini yerleştirmektir. Bu toprakların birçok kültüre ve medeniyetlere ev sahipliği yaptığı gerçeğini, geleceğe de aktarmaktır.

Köklü bir araştırma gerektiren yeniden işlevlendirme sürecinin bazı ilkelere dayandırılması gerekmektedir. Günümüzde yapılan yeniden işlevlendirme süreci bu ilkeler göz ardı edilip, sadece müşteri taleplerine bakılarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum da yeni işlev vererek ayakta tutmaya ve geleceğe aktarmaya çalıştığımız geçmişimizin yok olmasına neden olmaktadır.
Restorasyon aşamasının tamamlanıp yapının yeniden kullanılır duruma gelmesiyle, bir milletin yalnız kendi değerleri değil, içinde barındırdığı diğer toplulukların da tarihi, kültürü ve değerleri gelecek nesillere aktarılmış olacaktır. Bu durumun devamlılığını sağlamak ise, artık yapıya sadece işlev vermenin yeterli olmadığını görerek, bu yapılara uygun ve doğru işlevler vermekle mümkün olacaktır.

1.2 ÇALIŞMANIN ALANI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma kapsamında, bazı terimlere ve kavramlara açıklık getirmek açısından literatür taraması yoluyla tanımlara yer verilecektir. Tezin büyük bir bölümünü oluşturan yeniden işlevlendirme süreci ve iç mekân çözümlerine yönelik araştırmalar ve analizler doğrultusunda bir yöntem belirlenecektir.

Bu yöntem doğrultusunda, henüz restorasyon sürecinde olan Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin yeniden işlevlendirilerek bir kültür merkezine dönüştürülmesi ile bu işlevin mekânsal ve eylemsel kurgusu, çözümleri ve var olan mekânsal düzenin yeni işlev gereksinimlerine hizmet etme düzeyi değerlendirilecektir. Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin tarihi geçmişi açısından önemli bir yerde olması ve daha önce bu yapı hakkında herhangi bir çalışmanın ortaya konulmaması, yakın bir zaman içinde restorasyon ve yeniden işlevlendirme kararının alınmasıyla yapının geçirdiği tüm süreci takip edebilme imkanı bu yapının çalışma alanı olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

2. BÖLÜM

TANIM VE KAVRAMLAR

2.1 TARİHİ ÇEVRE KAVRAMI

Tarihi çevreyi, geçmiş uygarlıklardan geriye kalan yerleşimler ve kalıntılar oluşturmaktadır. 'Tarihi Çevre' denildiğinde daha çok kentsel sitler ile, kırsal, tarihi ve arkeolojik sitler de bu kapsam içine dâhil edilmektedir. Tarihi çevreler; genel görünümleri, çeşitli üslup ve biçimleri barındıran zengin düzenlemeleri, sokakları, özenli işçilikleriyle o dönemde yaşayan toplumların yaratıcılığının yanı sıra, sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili birçok ayrıntının göstergesidir. Tarihi çevreler, geçmişi öğrenerek kendimizi tanımaya, tanımlamaya ve bu sayede bugünü anlamayı sağlayan bir araçtır. Tarihi çevre içinde yer alan binalar, sergiledikleri mimarlık üslupları, mekân tasarımları, yapım teknikleri ile ahşap oymacılığı, duvar resmi gibi dekoratif uygulamaların kalitesiyle de yörenin mimari kimliğini tanımlamaktadır. Müzelerde zaman ve mekândan soyutlanarak sergilenen parçalar yerine, ayakta duran, yaşayan bir köy ya da kentin bileşenleri olan binaları ve onlara ait kapı, dolap, ocak, pencere, tavan ve cumba gibi öğeleri yerinde, özgün konumunda görmek, tarihi çevrenin bütünlüğünü anlamak ve çevre bilinci oluşturmak adına önemlidir (Ahunbay, 2007, s.116).

Tarihi çevre, geçmişten günümüze uzanan maddi ve manevi değerler sürecini bir arada bulundurur. Başka bir deyişle uygarlıkları günümüze aktaran soyut ve somut belgelerin birikimidir. Tarihi çevreler her toplumun değişik evrelerde yarattığı kent mekânlarıdır. O toplumun kültürel yapısının maddesel kalıntısını oluşturmanın yanı sıra, çeşitli aşamalardan geçerek günümüze ulaşması nedeniyle, son zamandaki görüntüsü ile değişik çağların izlerini de taşımaktadır. Bu izler toplumsal, ekonomik ve kültürel yapı özelliklerini simgeleştirir ve tarihi çevreyi oluşturur. Tarihi çevre, yapay çevrenin bir parçası olmakla birlikte,

niteliği gereği özel bir yere sahiptir ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında temel öğedir (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005, s. 25; Yılmaz (Güçlü), t.y. , s.124).

2.2 KORUMA KAVRAMI, AMACI, ÖNEMİ ve BİLİNCİ

Bektaş (2001, s.9), 'Neyi Korumak İsteriz?' sorusuna verdiği yanıtla koruma kavramını, amacını, önemini ve bilincini şöyle ifade etmiştir:

> 'Bizim için değerli olanı, anıları olanı, tarihsel olanı… Bize dek yaşayarak gelebilmiş olanı, ön açmış, ön açan geleneği… Böyle bir şeyin bozulmamasını, niteliklerinin yitirmemesini, yıpranmamasını, yok olmamasını isteriz. Giderek bütün bu özellikleriyle bizden sonra da sürsün, yaşasın isteriz… Çocuklarımıza, torunlarımıza da aktarmak isteriz onu… Onlar da değerini bilsinler isteriz… Böylece onlar da kişiliklerini, geleceklerini daha sağlıklı, daha insana yakışacak biçimde kurabileceklerdir.'

Bektaş'a göre, bahsettiği tüm bu nedenler için alınan önlemlerin tümü koruma eylemine yöneliktir. Bu önlemler, sadece bir yapının değil, bir kandilin, bir resmin, bir kilimin ve hatta bir yontunun, yani her türlü sanat yapıtının en büyük parçasından en küçüğüne kadar özelliklerini yitirmesini önlemek, yıpranmasını durdurmak ve yaşamını uzatmasını sağlamak için alınmalıdır.(Bektaş, 2001, s.9).

Alsaç'a göre, bozulmadan o andaki haliyle tutmamız gereken sadece nesneler değil, aynı zamanda halkbilimsel (kültürel) bir olguyu, gelenek, görenek, töre, tören gibi, bunların yaşamını sağlamak da koruma çalışmaları içinde düşünülmelidir (Alsaç, 1992, s.62).

Günümüzde korumacılık kavramı, sadece bireysel mimari yapıtları değil, kentsel çevrenin karakteristik unsurları olan yapıları da içermektedir. Mimaride geçmişle olan bağların kuvvetlendirilmesi, eski yapıların benzerlerinin yapılması veya tek tek birkaç tarihi yapının korunması ile mümkün değildir. Önemli olan, geçmiş kuşakların yaratmış olduğu kentin genel karakterinin korunmasıdır. Sanat değeri

yüksek olan yapıların yanında fazla özelliği olmayan, tarihe geçmemiş kişilerin yaptığı evlerin oluşturduğu kent dokuları da önemli tarihi eser grubuna girmektedir (Yılmaz (Güçlü), t.y. , s.124).

Yukarıdaki ifadelerde de belirtildiği gibi koruma, her anlamda, her alanda etkili olmalıdır. Tek başına tarihi ve anıtsal niteliği olan bir yapının değil, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların ve kentlerin, kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğeleri, donatılarıyla, süslemeleriyle, malzemeleriyle bir arada değerlendirerek, koruma kapsamına almak gerekmektedir.

Bektaş'a göre; Koruma düşüncesi, insanın bugününün ve geleceğinin sorumluluğunu taşımalıdır. Bektaş, yapının, bugünün insanı için yaşanmaz hale getirilmesinin yerine, yaşatarak ve yaşayarak korumanın gerçekleşebileceğini, onu dondurmanın koruma olmadığını ifade etmiştir (Bektaş, 2001, s. 23).
Bugüne kadar koruma kavramı müzecilik anlayışı ile bir tutulmuş, korunan yapılar ve alanlar 'yaşamayan, dondurulmuş anılar' olarak görülmüştür. Avcı'ya göre, bu görüş yavaş yavaş yerini, korumanın yaşatmak olduğu bilincine bırakmaktadır (Avcı, 2003, s. 19).

Koruma kavramı Dünya Mirası Anlaşması çerçevesinde; 'Anıtlar, yapı grupları ve sitlerle tanımlanan kültürel mirası anlamak, malzemesinin korunmasını sağlamak ve gerekli olduğu halde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için kullanılan yöntemlerin tümü' olarak ifade edilmiştir (Omay (Polat) ve Can, 2008, s. 178).

Hasol'a göre koruma; 'Tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının, yaşamlarını sürdürebilmeleri için muhafaza, onarım ve bakımına ilişkin gerekli önlemleri alma' olarak tanımlanmıştır (Hasol, 2010, s.279).

Bizden önceki nesillerin yaşam biçimleri, estetik anlayışları, yapı ve süsleme sanatında ulaştıkları nokta gibi birçok önemli bilgi, yapılar aracılığı ile

alınabilmektedir. Bu nedenle geçmişi öğrenmek, deneyimlerden yararlanmak, gelecek için örnek almak, bir belge olarak gelecek nesillere aktarmak amacı, geçmişin 'tanıkları'nın korunmaları için önemli bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir. Koruma olgusu, bir toplumun geçmişini geleceğe bağlama çabası olarak değerlendirilmekte, taşınır ve taşınmaz korunmaya değer tüm varlıkların, koruma bilinci ile onlara tanıklık eden toplumlardan daha uzun süre yaşayacağı ve sürekliliği sağlanarak, tarih ve kültür belgeleri olarak devamlı kılınacağı savunulmaktadır. Bozulmanın önlenmesine yönelik bir eylem olarak koruma, aynı zamanda doğal ve kültürel çevrenin maddi ve manevi değerlerine sahip çıkarak geleceğe aktarma sürecidir (Aydın ve Yaldız, 2010, s. 2-3)

ÇEKÜL'ün yapmış olduğu koruma tanımına bakacak olursak, koruma çok yönlü bir eğitimi, örgütlenmeyi, bilimsel uygulamaları ve verileri, yeni kavramları yaygınlaştıracak iletişimi gerektiren çok boyutlu bir kavramdır (ÇEKÜL Vakfı, 2010, s. 69).

Buna göre koruma, toplumun geçmişteki sosyo-ekonomik koşullarını, kültür değerlerini yansıtan en küçük parçasından en büyüğüne kadar, günümüzün değişen koşulları altında yok olmasını engellemek için, çağdaş, uygun kullanımlarla bütünleştirilerek, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak adına, her türlü yıkıcı ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması olarak tanımlanabilir.

2.2.1 Amacı

Korumanın amacı, yeni, çağdaş ve kentsel işlevler kazandırma yöntemi ile tarihsel çevreyi canlı olarak yaşatabilmek olmalıdır. Yasaklama ve saklamaya yönelik pasif koruma anlayışı değil, ekonomik ve toplumsal çözümler getirilerek, aktif ve çok yönlü bir yaklaşım benimsenmelidir. Korumanın bir diğer amacı da; anıtların sanat eseri değerinin yanı sıra belge değerinin de ortaya konmasıdır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s.207). Bu amaç bir arşiv oluşturma bilincini de beraberinde getirecektir. Böylece tarih bilinci yaratılarak, kültürel değerler

yaşayacak ve sanat eserleri topluma yeniden kazandıracaktır. Böylelikle geçmiş, gelecek kuşaklara iletilerek korumanın amacı yerine getirilmiş olacaktır. Avcı'ya göre; Koruma ile gelecek dünyanın tekdüzeliği tehlikesine karşı, her türlü kültür mirası geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılarak ve ömrü uzatılarak çeşitliliğinin sağlanması amaçlanmıştır (Avcı, 2003, s. 10).

Yılmaz'a göre ise; Tarihi çevrelerin korunmasındaki amaç, kültürel değerlerin uzun yıllar kalıcılığını ve kullanılabilirliklerini sağlamaktır. Böylece korunması gerekli değerlerin, kent yaşantısına katkıda bulunmaları ve gelecek nesle aktarılmaları mümkün olacaktır (Yılmaz (Güçlü), t.y. , s. 124).

Tüm bu araştırmaların da ortaya koyduğu tek bir amaç vardır, oda geçmişin geleceğe aktarılmasıdır.

2.2.2 Önemi

Tarihi dokuları, yeniden kentin yaşayan, canlı bir parçası haline getirme çabalarının, 1970'lerden itibaren başladığı belirtilmiştir. Bunu sağlarken, yeni ile eski arasında ilişki kurarak, tarihi bölgenin yeniden değerli hale getirilmesi öngörülmüştür. Tarihi kent dokularının, bugünün insanlarına ve gelecek kuşaklara, dönemin yaşam felsefesini, toplumsal ve ekonomik yapısını yansıtacak şekilde ayağa kaldırılması ve günümüz ihtiyaçlarına uygun bir işlevle yaşatılması önem kazanmıştır. Geçmişin izlerini barındıran bir çevrede yetişen bireylerin, kültürel süreklilik bilinci kazanacakları vurgulanmış ve "ortak bellek" kavramı gündeme getirilmiştir. Venedik Tüzüğü, çağdaş restorasyon prensiplerinin evrensel düzeyde geliştirilmesi bakımından değerli bir belge olarak, tarihi çevrenin korunması ve yaşatılmasında dönüm noktası olmuştur (ÇEKÜL Vakfı, 2010, s. 26).

Geçmişte yaratılan mimari ve kent dokusu, o dönemin yaşantısı hakkında bir belge niteliği taşımaktadır. Bu belgenin, mimarinin ve kültürel değerlerin gelişmesi adına sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarımını sağlamak

(Yılmaz (Güçlü), t.y. , s. 124) koruma ile mümkündür ve bu durum korumanın önemini açık bir şekilde ortaya koyar.

Eski eserlere, bir belge ve insan yaratıcılığının bir ürünü, güven ve aidiyet duygularını pekiştiren bir araç, uygarlıkların ve toplumların sürekliliğini güvence altına alan bir sigorta (ÇEKÜL Vakfı, 2010, s. 12) gözüyle bakmak, bu bilinçle yaklaşmak yaşatmanın ve korumanın önemini gösterir.

2.2.3 Bilinci

Türkiye'de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçevenin, ancak 1970'lerde oluşturulabildiğini belirten Ahunbay, Avrupa'daki gelişmelerin Türk kamuoyuna aktarılması ve tarihi çevre koruma konusunda bilinçlenmenin artmasında, üniversite öğretim üyelerinin yayınlarının, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların kampanyalarının etkisini vurgulamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak, 1973'de 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılmış; Türkiye'de tarihi çevrelerin bir bütün olarak tescil edilip yasal koruma altına alınmaları ancak bu tarihten sonra mümkün olabilmiştir. Fakat sadece yasal koruma ile başarıya ulaşmanın mümkün olmadığı görülmüştür. Konuya devletin parasal ve teknik yardım vererek destek sağlayamaması, eski evinin yerine çok katlı apartman yaptırmayı düşünen halkın, sit kararlarına tepki göstermesine ve korumaya karşı tavır takınmasına yol açmıştır. Avrupa'da bu konu ile ilgili problemlere çözüm daha erken aranmaya başlanmış, tarihi yerleşmelerin korunması rastlantılara bırakılmamıştır. Avrupa'da koruma iyi bir planlamanın yanı sıra merkezi ve yerel yönetimin sağladığı fonlar, mülk sahipleri ve gönüllülerin katkı ve çabalarıyla gerçekleşmiş ve topluma koruma bilinci aşılanmıştır. 1975'in Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmesiyle başlayan kampanya sonunda yayınlanan Amsterdam Bildirgesi'nde, mimari mirasın korunması, kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu bildirgeyle, hedefin bütünleşik koruma olduğu ifade edilmiştir. Yerel yönetimlerin, merkezi hükümetlerin desteğini, halkın katılımını öngören

bütünleşik koruma düşüncesi, koruma uygulamaları için gerekli onarım teknik ve yöntemlerinin, uygulama yapacak ustaların yetiştirilmesini de öngörmektedir (Ahunbay, 2007, s. 119-120).

Uygulama yapacak ustaların eksikliğinin, önemli bir sorun olduğunu belirtmek gerekir. Bektaş bu konudaki çözüm önerisini şu sözlerle dile getirmiştir; onarım-bakımla ilgili kurumların onarım için 'usta' bulamadıkları bir gerçek, bu nedenle, acil bir şekilde eski işlerin ustalarını bulup, onlardan çok geç olmadan, geçmişi geleceğe taşıyan bu önemli amaç için yararlanılması gerekmektedir. Onların, bilgilerini genç kuşaklara aktarmalarını sağlayıp, sonra da bu gençlerin çağdaş bilgilerle donatılıp, bugünün ustalarının yetiştirilmesi sağlanmalıdır. (Bektaş, 2001, s. 139-140).

Türkiye'de korumanın kurumsal temelinin üniversitelerde ve mimarlar arasında yerleşmiş olduğunu belirten Ahunbay'ın tersine Bektaş, onarım uygulamasını yapacak uzmanın yetiştirilemediğini, yetiştirildiği varsayılsa bile sayılarının yetmeyeceğini belirtmiştir. Bu ülkede bu kadar eski yapı varken mimarlık lisans eğitimi sonrasında, yüksek lisans ile verilen restorasyon eğitiminin yeterli olmayacağını, bu nedenle, onarımın mimarlık eğitiminin bir parçası olması gerektiğini ifade etmiştir. Üniversitelerde verilen restorasyon eğitiminin yetersizliği nedeniyle, 1970'lerden bu yana yapılan koruma imar planlarının uygulanmasında başarıya ulaşıldığını söylenemeyeceğini belirtmiştir (Ahunbay, 2007, s. 132; Bektaş, 2001, s. 139).

ÇEKÜL Vakfı'nın tespitlerine göre; Türkiye'de koruma hareketinin 1970'ler de başladığı ifade edilse bile 2000'li yıllara kadar dağınıklıktan kurtulamadığı, başarısız bir görünüm sergilediği ifade edilmektedir. Bu yöndeki sınırlı, kesintili ve tepeden inmeci girişimler halka koruma bilinci kazandıramamıştır. Tarihi ve kültürel değerleri korumanın önemi topluma anlatılamadığı gibi ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin çalkantılarına karşı durulamamış, yaygın bir yıkım, kıyım ve kayıp yaşanmıştır. Bunlara eklenen kurumlar arası koordinasyon eksikliği, kaynak yetersizliği ve uzman kadroların hazırlıksızlığı ile kararlılık ve

süreklilikten yoksun çabalar, Türkiye'de etkin bir koruma politikasının yerleşmesini zorlaştırmıştır. Eski eserleri koruma kaygısı, tarihin her döneminde farklı amaçlar ve nedenlerle gündeme gelmiştir. Korunmaya değer görülen anıt, mimari yapı ve yerleşmelerin, genellikle dönemlerinin ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarına göre belirlendiği, kimi zaman dinsel, kimi zaman da ulusal duyguların koruma kararında ağır bastığı görülmüştür. Korumacı müdahalelerde ise yine dönemin sanatsal ve estetik anlayışının izleri seçilmiş ve dolayısıyla her çağda egemen olan sosyal yapı ve sanatsal akımların etkileri koruma davranışında gözlemlenmiştir. Bu sebeple, koruma davranışlarının devirden devire değişiklikler göstermiş olduğu anlaşılmaktadır (ÇEKÜL Vakfı, 2010, s.6-9).

Korumaya yönelik çabaların güçlendiği asıl dönemin 18.yy olduğu belirtilmiştir. Bu güçlenmede, tüm Avrupa'da Helen ve Roma eserlerine karşı uyanan ilginin etkisi olmuş, bazı yasal düzenlemelerle korumanın ilk adımları atılmıştır. 19. yy başlarında Viollet-le-Duc'ün restorasyon çalışmaları Avrupa'da koruma anlayışının gelişimine öncülük etmiş ve böylece Fransa korumacılıkta liderliği üstlenmiştir. Korumanın bir disiplin halini alması ise II. Dünya Savaşı sonrasında mümkün olmuştur. Bu tarihten sonra anıtlar, tarihi bir belge ve insan yaratıcılığının bir ürünü olarak insanlık serüvenini anlatan, güven ve aidiyet duygularını pekiştiren uygarlıkların ve toplumların sürekliliğini güvence altına alan öğeler olarak görülmüştür. Tarihi yapıların tek tek değil, çevresi ile birlikte ele alınması, yapı grupları, yerleşmeler ve bölgeler olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Müdahale yöntemleri ile hukuki düzenlemeler bu bakışın sonucu olarak şekillenmiştir. Geçmişten kalan tarihi yapı ve dokular ile yeni yapılanmaların bağdaştırılması, çağdaş mimarlık ve şehir plancılığının temel ilkelerinden biri olmuştur. Koruma kurallarını, ekonomik ve siyasi tercihler ve toplumların öncelikleri belirler, kamuoyunun eğilimleri ve değerleri yönlendirir. Geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde tarihi eserler, özellikle turizmin etkisiyle bir gelir kaynağı olarak düşünülmekte ise de, koruma sorununu, insanla ve insanın yaratıcılığı ile bağdaştırmak, yaşamın ve geleneğin bir parçası olarak ele almak öncelikli hedeftir (ÇEKÜL Vakfı, 2010, s. 11-12).

Dünyadaki koruma yaklaşımlarına bakıldığında, korumaya karşı gittikçe artan bir ilgi oluştuğu ve koruma bilincinin geliştiği görülmüştür. Korumanın sadece tek yapı ölçeğinde ele alınmayıp, koruma amaçlı imar planları düzenlenerek, tarihi çevrenin korunmasına yönelik planlı bir yapılanmaya geçilmiştir. Konuya halkın ilgisinin daha da yoğunlaşması, koruma ile ilgili yasaların günün çağdaş koşullarına göre düzenlenmesi gibi gelişmeler yaşanmıştır. Bunlarla birlikte koruma, bakım, onarım, sağlamlaştırma gibi teknik sorunlardan başka; koruma alanlarının kent ile bütünleşmesi, yeni işlevler, yeni gelişmeler gibi konuları da kapsayan geniş çaplı bir ilgi alanı haline gelmiştir (Avcı, 2003, s. 9).

Avrupa ülkelerinin koruma ve onarım konusundaki başarısı ile toplumun bu konudaki hassasiyeti ve bilinci, her zaman örnek gösterilmiştir. Tarihi çevreyi koruma serüvenine, batı dünyasının önde gelen ülkelerinin öncülük ettiği bir gerçektir. Ancak bugün hayranlıkla ve özenerek bakılan batının iyi korunmuş kentleri, bu günlere gelmek için büyük mücadeleler vermiştir. Koruma fikrinin, ilk filizlenip doruk noktasına ulaştığı koruma ilkeleri ve uygulamaları ile önce Avrupa ülkelerine ardından da tüm dünyaya örnek olan İtalya'da, koruma anlayışının, ilkelerinin ve kurumsal yapılanma örneklerinin yerleşmesi için büyük çabalar harcanmıştır. İtalya, Fransa ve İngiltere'nin koruma tarihleri, bugün bu alanda yeni yeni yol kat etmeye çalışan ülkemiz için zengin örneklerle doludur (ÇEKÜL Vakfı, 2010, s. 13).

Günümüz gereksinimlerine cevap veremediği gerekçesiyle, özellikle şehirlerin eski yerleşim bölgelerinde bulunan tarihi yapılar terk edilmişlerdir. Terk edilen binalar, bakımsızlık nedeniyle değer kaybetmiş, dolayısıyla kullanıcı profilleri değişmiştir. Tarihi çevreye karşı bilinçli bir yaklaşımın olmaması nedeni ile tarihi çevre dokusu daha fazla zarar görmüştür. Bunun devamında doğru uygulanmayan koruma yaklaşımları, çevreyi daha da yıpratmış, yatırımların ön plana çıkmasıyla kasıtlı olarak yok edilmeye başlanmıştır. Yapılan planlamalarda bir süreklilik sağlanamamıştır. Bütün bu sorunların temelindeki neden bilinçsizliktir. Tarihi biçimlendirmenin niteliklerini bir bütün olarak

kavrayan bilinçlendirme oluşmadıkça süreklilikten de söz edilemeyecektir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 206-207).

Alsaç, koruma bilincinin oluşturulmasının, bir eğitim ya da bilinçlenme sorunu olmadığını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir; kültür varlıklarının korunması gereği söz konusu olunca, herkesin düşünce birliği içinde olduğu görülmektedir. Bu konular üzerine çok konuşulup çok yazılmıştır ancak başta devlet örgütleri olmak üzere pek çok kişi ve kuruluş söylenenlerin tam tersini yapmıştır. Devlet kuruluşları, tarihi yapıların bakım ve onarımını yük saymışlar ve yapıların yıkılıp yerine kazanç getireceğini düşündükleri yeni yapıların yapılmasına ses çıkarmamışlardır. Yerel yönetimler bu yolla elde edileceği düşünülen değer artışından yarar sağlayacak çevrelerin baskısına karşı koyamamış, yüksek yapılanmaya izin vermişlerdir. Böyle bir ortamda mal sahipleri de sahip oldukları eski yapıtları korumak yerine, onları kazanç getiren bir yatırım kaynağı olarak görüp, yağmadan pay almayı kendileri için bir hak saymışlardır. Bu hususların aksinin düşünüldüğü yerlerde ise, ekonomik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ülke kalkınmakta olduğu için eski yapı onarımlarına kaynak ayıramamaktadır. Toplumun her kesimini sarmış olan bu bozma eğilimi içinde, bilimsel araştırmalar, eğitim çalışmaları, bilgilendirme çabaları etkisiz kalmış, en ileri yasal düzenlemelerin bir yararı olmamıştır. Doğal ve kültürel varlıkların sayısı her gün biraz daha azalmaktadır. Onların yağma ve talanından kazanç sağlayan güçler, sürekli çalışmakta, bu alandaki her türlü kurumsallaşma engellendiği belirtilmiştir. Bu durumun en açık kanıtının, bilim adamlarıyla sorumlu yöneticilerden kurulu, kararlarını etki altında kalmadan verebilecek, bu özellikleri nedeniyle de binlerce eski yapının kurtarılmasını sağlamış olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu gibi bir kuruluşun otuz üç yıl sonra kapattırılması olduğu ifade edilmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesine bağlı olarak kurulan Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü'nün sonu da benzer bir biçimde olmuştur. Yapılacak iş bıkmadan, usanmadan bu konularda çalışmak, bu alandaki bozulmanın etkilerini en aza indirecek her türlü çalışmayı yapmak, yapanlara arka çıkmaktır. Yapılan bir eski yapının yerine yenisi yapılabilir, mimarlık anıtlarını onarmak giderleri azaltabilir,

kaçak olarak yabancılara satılan taşınır kültür varlıkları kazanç sağlayabilir, ama yok edilen bir tarihi geri getirmek, olmayan temellerin üstünde bir kültür kurmak olanaksızdır (Alsaç, 1992, s. 112-113).

Bektaş'a göre; koruma bilincinin yaygınlaştırılması ve yerleştirilmesi önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümüne yönelik önerilerini şöyle dile getirmiştir; sorumluluk taşıyanların, taşımak isteyenlerin, kurumlaşmaları, örgütlenmeleri, en küçük olanağı küçümsemeden değerlendirip kötümserliği bir yana bırakarak çabalamak gerektiğini savunmuştur. Var olanı saptamak yani envanter(döküm) oluşturmak gerektiğini ve bu konuda bütün disiplinlerin ve yurttaşların, fotoğraf çekebilen fotoğraf çekerek, çizebilen çizerek, yazabilen yazarak, sadece devletin önlemler almasını beklemeden, işten kaçmadan katkıda bulunmalıdırlar. Bir kentin sahibi olma bilincini okul öncesinde aşılamanın önemini vurgulanmıştır. Bunu yaparken, oyuncakla, resimli çocuk kitaplarıyla, masallarla, eğlenceli bir şekilde yapılması gerektiği önerilmiştir. Böylece çocukların bilip tanıyıp sevdikleri şeyi korumak isteyecekleri ifade edilmiştir. Eğitimin sadece okul öncesiyle sınırlanmaması, özellikle kaymakam, vali gibi yöneticilerin yetiştirildikleri eğitim kurumlarında da bu konularda genel kültür derslerinin başlatılması gerektiği belirtilmiştir. Bu eğitimin toplum ayağının da, ille de kamu örgütü diyerek beklemeden, çevreyi, yöre kültürünü birlikte tanımayı, saptamayı kolaylaştıracak bir dernek kurarak, gezilerle, söyleşilerle yapılması vurgulanmıştır. Kültürümüzün yok edilmemesi, çarpıtılmaması, bize açık tutulması, korunması, sürekliliği, canlılığı, sağlıklılığı, geleceğe doğru kendini durmadan yeniden üretebilmesi için yediden yetmişe herkesin başkalarını beklemeden bir şeyler yapması gerektiği ifade edilmiştir (Bektaş, 2001, s. 119-122).

Koruma bilinci, sadece bu konu hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan kişiler dışında, bu konunun eğitimini almış kişiler arasında da oluşturulması konusu, Bektaş'ın yaşadığı bir deneyim ile şöyle anlatılmıştır; katıldığı bir kültür şurasında, konuşma yapan bir Profesör, İslam öncesi tarihi yapılara, bütçeden daha fazla pay ayrıldığını söyleyerek bir ayrımcılık havası yaratmıştır. Bildiğimiz

yerleşmeler bile on bin yıllık olan Anadolu kültürüne, bu kişinin nasıl baktığı açıktır. Bizim olanı korumak, bizden olmayanı yıkmak düşüncesini benimsemiştir. Kısacası korumanın olduğu gibi onarım olayının da en can alıcı noktası kültür yorumudur. Papazın evini 'Türk Evi' diyerek korumaya alıp onun çalıştığı kiliseyi ahır ya da gübre deposu olarak özel kişilerin sahipliğine bırakan bir anlayışında bilinçlenmesi gerekmektedir (Bektaş, 2001, s. 138).

Bu konuda UNESCO Bildirisi'nde de yer alan açıklamada tüm dünyada bulunan eski kentlerin yalnız o ulusa ait olmadığı, insanlığın ortak malı olduğu ve bu nedenle korunması gerektiği ifade edilmiştir.

Değişik nedenlerden dolayı eskiyen işlevler, örneğin, kiliselerin birçoğu cemaatini kaybetmiş, bazıları cami olarak kullanılmış, bazıları da terk edilerek kendi haline bırakılmıştır. Bu sebeple kiliselerin ve buna benzer yapıların İşlevlerini ve kullanıcılarını yitirmiş olmaları, korunmaları konusunun daha ayrıcalıklı ve duyarlı bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kiliselerin, mimari bütünlüklerini zedelemeyen ve bulundukları yerleşimlerin sosyal yapıları içinde etkin bir yer edinmelerini sağlayan yeni işlevlerle yaşatılmaları, bu yapıların korunması için bir araç olarak benimsenmelidir (Güngör (Açıkgöz) ve Ahunbay, 2008, s. 37; Onur, 1992, s. 18).

Tarihi çevreler "açık hava müzesi" niteliği taşıdığı için insanların bilinçli ve bilinçsiz hareketlerinden etkilenir. Tarihi çevrenin bir "değer" olarak tanıtılması ve kişilerin hayatlarına yapacağı sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerinin eğitim yoluyla kazandırılması gerekmektedir. Tarihi çevre eğitimiyle, bireylerin yaşadığı kentin tarihi ve kültürel değerlerine bilinçli bir şekilde bakmasını sağlamak mümkündür (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005, s. 25).

Tarihi çevre eğitiminin amacı; dünyanın ve ülkemizin tarihi çevre potansiyelini bilen, tarihi çevrelerin karşı karşıya kaldığı sorunları farkında olan ve bu sorunların nasıl çözülebileceği hakkında fikir üreten ve bunda istekli olan, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek olmalıdır. Çevresini bir bütün olarak

kavrayan, içinde bulunduğu tarihi çevreyle etkileşiminde eleştirici bir bakış açısı sahibi olan, tarihi çevre ile ilgili konularda duyarlı, bilinçli ve girişken bireyler yetiştirmektir. Yapılan araştırma ile günümüz ilköğretim programları incelendiğinde, tarihi çevre eğitimiyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olabilecek konuların Sosyal Bilgiler dersi başta olmak üzere, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ve seçmeli Turizm derslerinde bulunduğu fakat bunların tarihi çevre bilinci oluşturma konusunda pekte yeterli olmadığı görülmektedir. Bu dersler kapsamında, tarihi çevre eğitimine yönelik olarak verilen bilgilerin kısıtlı ve öğrencilerin de tarihi çevre bilinci oluşturmada yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. İlköğretim programları ve ders kitapları incelendiğinde, ilköğretimin hiçbir kademesinde tarihi çevre eğitimi ile ilgili bağımsız bir ünite ya da bir bölüm bulunmadığı belirtilmiştir. Bunların sonucunda tarihi çevre eğitimi öğretim programının, uzmanlardan oluşan bir komisyon tarafından oluşturulması bir ihtiyaç ve zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İlköğretimdeki öğrenci potansiyeli değerlendirilerek tarihi çevre eğitiminin bir ders olarak olmasa bile en azından Sosyal Bilgiler dersi içerisinde ayrı bir ünite dâhilinde öğrencilere verilmesinin faydalı olacağı kanısına varılmıştır. Tarihi çevre eğitim programlarının amaçlarına ulaşabilmesi, ancak öğretmenlerin tarihi çevre ve koruma konusunda duyarlı olmasıyla sağlanabilir. Bunun için öğretmenlere hizmet öncesi eğitim ve hizmet içi eğitimle, tarihi çevre eğitiminin temel felsefesi, amaçları ve etkili bir tarihi çevre eğitimi için uygulanacak yöntemler öğretilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı ve ilgili bakanlıklar işbirliği yaparak, tarihi çevre eğitimi ile ilgili dersleri verecek olan öğretmenlere ve alan uzmanlarına, öğrencilerde tarihi çevre bilinci oluşturabilmek ve konuların işlenişini daha zengin bir hale getirebilmek için çeşitli ders araç gereçlerinin temin edilmesi ve düzenlenecek çeşitli etkinliklerle eğitimcilerin kendilerini geliştirmeleri önerilmiştir. Tarihi çevre eğitiminin hedef kitlesi sadece belirli yaş sınırları içinde olan öğrencilerin değil, aynı zamanda yetişkinlerindir. Bu sebeple, örgün eğitimin yanında yaygın eğitimin de asla ihmal edilmemesi daha önce de vurgulanmıştır. Her yaş ve meslekten bireylere dönük tarihi çevre eğitimi programının ve öğretim materyalinin, modern program geliştirme ve öğretim yöntemleri ile Milli Eğitim Bakanlığı kontrolünde olmak üzere Kültür

Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve ilgili bakanlıkların da ortak çalışmalarıyla hazırlanması kanısına varılmıştır. Bu çalışma ile gelişmiş ülkelerdeki tarihi çevre eğitimine yönelik programların incelenmesine ve Türkiye için en uygun programların belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ancak ülkemiz koşulları dikkate alınarak bu programların entegrasyonunun sağlanması gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Tarihi çevre eğitimi konusunda uluslararası kuruluşların da program, proje ve faaliyetlerinin izlenmesi, tarihi çevre ile ilgili her türlü bilgi ve belgenin toplanması ve bunların bilgi bankası oluşturacak şekilde değerlendirilip yayımlanmasının eğitim açısından çok olumlu sonuçlar doğuracağı ifade edilmiştir (Alkış ve Oğuzoğlu, 2005, s. 25- 26- 44- 45).

Koruma bilinci dediğimiz zaman aklımıza sadece toplumsal bir bilinç oluşturma gerekliliği gelmemelidir. Tarihi çevrelerin korunması için koruma bilincinin toplumda oluşturulmasının yanı sıra, Kültür Bakanlığı'nın ve yerel yönetimlerin kaynak aktarma seferberliğine gerek duyulmaktadır (Ahunbay, 2007, s. 132). Ayrıca tarihi çevrelerin korunması, kavram olarak kalmayıp uygulamalarda da geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ilgili yasalarda, bu imkânları sağlayıcı düzenlemelerdeki açıkların giderilmesi ve geliştirilmesi bilinci de oluşturulmalıdır (Güçlü (Yılmaz), t.y. , s. 126). Fakat şunu da unutmamak gerekir ki tarihi çevrenin korunması ile ilgili alınan kararların ve bunların uygulaması için oluşturulan idari ve hukuki tedbirlerin, halkla ilişkilendirilmemiş olması yeterlilikleri konusun da şüphe olduğunu gösterir. Aksi halde çalışmaların olumlu olduğu konusunun bir sanıdan öteye gidemeyeceği belirtilmiştir. Onarımda alınacak kararlarda, teknik yönden olduğu kadar insana dönüklüğü yönünden de ilgili bilimsel çalışmalara yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Erder,1975, s. 247).

2.3 RESTORASYON, YENİDEN İŞLEVLENDİRME KAVRAMI ve GEREKLİLİĞİ

2.3.1 Restorasyon Kavramı

Bektaş, ‘Restorasyon’ kelimesini şöyle tanımlamaktadır;

> ‘Restorasyon… Şuna alçak gönüllülükle ‘onarım’ desek… Restorasyon sözcüğünün, sözlük karşılığı şu: Aslına uygun onarım.’ Onarmak demek, yalnızca aslına uygun yapmak demek değil, çağımızda işlev verilebilecek, kullanılabilecek duruma getirmek demektir. Çağının yapı tekniğini bilmeyen(bilmek demek, doğru dürüst uygulamış olmak demektir) kişi, bir eski yapının dilini hiç anlayamaz’ (Bektaş, 2001, s. 127,136).

Alsaç’a göre; onarım, bir nesnede, bir yapıtta ortaya çıkan bozulmaların, o yapıt üretilirken kullanılan yöntem ve gereçlerle, olabiliyorsa aynısı kullanılarak, dokumaların söküğünü aynı iplikle dikmek, deliklerini aynı kumaşla yamamak, tabloların boyasını aynı boyayla yenilemek gibi, giderilmesine denir. Yapı gibi taşınamaz bir kültür varlığı söz konusuysa, onda var olan işlev-yapım-biçim ilişkileri değiştirilmeden yapılan hasar giderme işlemleri, çatısını aktarmak, sıvasını, badanasını yenilemek, kaplamalarını değiştirmek gibi hepsi onarım adı altında yapılan işlemler olarak ifade edilmiştir. Daha büyük onarımlarda, bir yapının pencerelerini, kapılarını yenilemek, donatımını elden geçirmek, hatta taşıyıcılarını yeniden yapmak da buna dâhildir. Bütün bunlar eğer o yapıdaki işlev-yapım-biçim ilişkilerini değiştirmiyorsa yapılan işlemin adı onarımdır. Restorasyon kelimesi, onunla aynı anlama gelen, yenileştirme ve renovasyon kelimeleri ile de ifade edildiği belirtilmiştir. Yenileştirmede özgün gereçlerle yapım yöntemlerinin kullanılmasının zorunlu olmadığı, ayrıca bunu göstermenin bir sakıncasının bulunmadığı belirtilmiştir. Aksine tamamlamaların belirli bir mimari dil farkı ile belirtilmesinin önemli olduğu ifade edilmiştir. Mermerden yapılmış bir yontunun ayakta durmasını sağlamak için eksik parçalarının yerine, çelikten yapılmış bir desteğin kullanılması bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Yapı gibi taşınamaz varlıklar söz konusu olduğunda, o yapının ilk yapıldığında var olan işlev-yapım-biçim ilişkilerinin en az biri korunarak yapılan onarım ve değiştirme işlemlerinin kabul edilebilir olduğuna değinilmiştir. Eski bir konak, müzeye dönüştürülmüşse, yani işlevsel bir değişikliğe uğrayacak biçimde elden geçirilmiş ise benzer biçimde bir yapının taşıyıcıları çağdaş yapım yöntemlerinden biri kullanılarak yenilenebilir (Alsaç, 1992, s. 63-64). Yine aynı şekilde malzeme yada yöntem farkının, restorasyon sonrası ortaya

konulması ile kullanıcı üzerinde eski yeni ayrımı yaratarak, geçmişe gidilmesi sağlanır.

Onarım sırasında yapılan müdahalelerin olabildiğince az olması gerektiği, bunun anıtın tarihi belge ve estetik değerinin korunması açısından önemli olduğu belirtilmiştir. Onarım sırasında yapılan müdahalelerin derecesinin, sağlamlaştırmadan yeniden yapıma doğru arttığı, bu nedenle koruma açısından en uygununun, sağlamlaştırmayla yetinmek olduğu ifade edilmiştir. Ancak tarihi yapının hasar derecesi ileri seviyelerde ise yeni eklerle yapıya müdahalenin bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir (Ahunbay, 2007, s. 90).

2.3.2 Yeniden İşlevlendirme Kavramı

Tarihi kent dokularının, dönemin yaşamını yansıtacak şekilde korunması, günümüz ihtiyaçlarına uygun bir fonksiyon ile yeniden işlevlendirerek mümkün olmaktadır.

Eski eseri korumak, onu yaşatmak demektir ve eser yaşayabildiği sürece vardır. Bütün eski eserlerin bir müze gibi korunmaları beklenemez. Zaten onları korumak demek, saklamak ya da müzeleştirmek anlamına gelmemelidir. Bu nedenle yapı, orijinal fonksiyonu ile korunabilir ya da orijinal fonksiyon çağdaş koşullara artık hizmet etmiyorsa yapısal bütünlük ve tutarlılık bozulmadan yeni bir işlevle yaşatılabilir (Avcı, 2003, s. 15). Bir eseri korumak, sadece onun fiziksel varlığını korumak anlamına gelmemelidir. Yapıyı özgün işlevi ile ya da ona uygun, doğru ve çağdaş bir yaklaşım ile en az müdahalede bulunarak yaşatmak gerekmektedir.

Yapısal olarak ayakta olan bir binanın ilk yapılış amacına dönük olarak işlevsel, çevresel ve ekonomik nedenlerle kullanılamaması, farklı bir işlevle yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Yeniden işlevlendirme ile var olan yapı stoku değerlendirilerek doğal çevreye verilecek zarar azaltılmakta,

ekonomik açıdan yarar sağlanmakta, kültür ve tarih sürekliliği gerçekleştirilmektedir (Aydın ve Yaldız, 2010, s. 1-2).

Bektaş, yeniden işlevlendirmenin gerekliliğini ve önemini şöyle ifade etmiştir; bir yapı, uzman mimarlarla, en iyi ustalarla, en iyi işçilerle yeniden sağlıklı duruma getirilmiş ve artık çatısı akmıyor, duvarları sağlam, sıvası, badanası, yağlıboyası, döşemesi, kaplaması, süslemesi kısacası her şeyi ile tamamlanmış, onarılmış olduğunu düşünebilirsiniz. Ancak unutulmaması gereken bir şey var ki o da, yapıya insan sıcaklığını kazandırmaktır. Bir ev sahibi insan sıcaklığının önemini ve gerekliliğini Bektaş'a şöyle ifade etmiştir; 'İnsan eli eksik olmayacak ki, evin bakımı yapılabilsin… İçinde yaşam sürecek ki, onarım yaşamayla birlikte olup gitsin…'. Evinde en küçük onarım için olur verilmemiş, düşen taşı yerine koyacak insan eli ile evi arasına girilmiş ise sonucun kaçınılmaz olduğu ve çöküntüye döneceği ifade edilmiştir. İnsan elinin ve sıcaklığının bu konuda en önemli yerde bulunduğu vurgulanmıştır (Bektaş, 2001, s. 128-129-140).

Bektaş'a göre onarımın ilk koşulu, yapıyı çağdaş bir yaşama kavuşturmaktır. İçinde yaşam sürmeyen bir yapıyı boş bir kaplumbağa kabuğuna benzetmiş, bu sebeple yapının çağdaş insanların, çağdaş gereksinimlerini karşılamaları için çağdaş bir işlevle yeniden ayağa kaldırılması gerektiği belirtmiştir. Bunun sadece mimarlara ve ustalara bağlı bir iş olmadığını, önceki aşamalarda alınacak karaların, fiziksel planlamanın ve doğru isteklerin önemli olduğunu ifade etmiştir. Buna ek olarak onarım yapabilmek için sadece geçmişi bilmenin yeterli olmadığını, çağdaş yaşamın örgütçülerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir (Bektaş, 2001, s. 140).

Bektaş (2001,s.162-163), bahsettiği bir onarım çalışmasında, işlevin kendisi tarafından belirlenmesinin ana şartı olduğunu ve nedenini şöyle açıklamıştır;

> 'Tasarıma başlamadan alanda, orada yaşayanların durumlarını, gereksinimlerini saptayacaktım. Her şeyden önce gereksinimlere, sonra da tüm Haliç ölçeğinden, İstanbul genelinden gelen verilere dayalı olarak belirlediğim işlevlere göre onarım tasarımlarını yapacaktım. Önerdiğim

> işlevler yerine, yöreyi-çevreyi göz önüne almayan bambaşka işlevlere göre tasarım istenirse, ya da 'Önce onarılsın da sonra bakalım ne işte kullanırız?' düşüncesiyle davranılırsa işi üstlenmeyebilecektim. Bir başka koşulum uygulama denetimini de benim yapmamdı. Aslında bu, 1960'ların sonlarından beri, bütün mimarlık işlerimde ilk koşulumdu. (Oldum olasıya tasarım ve uygulama denetimi aşamalarının birbirlerinden ayrılmasına, ayrı kişilere yaptırılabilmesine karşı geldim.) Ama burada ayrıca bir önemi vardı… Bu tür işlerde uygulama sırasında yeni durumlarla karşılaşılabilirdi.'

Bir yapının onarılıp sağlığına kavuşturulmasının, ona insan sıcaklığının yeniden kazandırılması demek olduğuna inanan Bektaş, yapıya ekonomik açıdan yararlı ve çağdaş bir işlevin verilmesi gerektiğini savunmuştur. İlk önce onaralım daha sonra bir işlev veririz düşüncesinin aksine, bir işlev saptanmadan önce, neye göre onarım yapılacağının bilinemeyeceğini, bu süreç içersinde, yeni işleve kavuşturma tasarımıyla ilgili geniş bir çalışma yapılması gerektiğini belirtmiştir. (Bektaş, 2001, s. 163-165). Yapılacak araştırmalar ile tarihi kent dokusunun sosyal yaşam değerleri ve toplum yaşamı belirlenerek uygun işlev verme süreci gerçekleştirilmelidir.

Toplumlar kendi tarihi ve kültürel değerlerini koruyabildikleri ve bu değerleri günümüz yaşantısına adapte edebildikleri ölçüde kimliklerini yansıtır ve korurlar. Bu değerlerin yok olmasını önlemenin yolu, tarihi çevrelerin gerekli fonksiyon değişiklikleri ile yeniden yaşatılması ve toplum yaşamına katılmasıdır. Yeniden değerlendirme (revalorizasyon), tarihi varlığın, eski değerinin canlandırılması, bu değerin kendisine yeniden yüklenmesi, 'tarihi' ortaya çıkarması, okunabilir, görülebilir, algılanabilir hale getirilmesi anlamına gelmektedir. Geleneksel mimari yapılar; değişen yaşam biçimi ve ona bağlı olan toplum gereksinimlerindeki farklılaşmalar nedeniyle, özgün işlevini yitirip farklı bir işleve hizmet etmek için yeniden onarılıp donatılarak kullanılmalıdırlar. Böylece yeniden işlevlendirme ile geleneksel mimari ve kentsel değerlerin yeniden keşfedildiği belirtilmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 207-208).

Kervansarayların özgün işlevini yitirip otele dönüştürülmesi, depo yapılarının üniversite olarak kullanılması, müze olarak kullanılan tarihi hamam yapıları ve cemaatsiz kalan dini yapıların işlev değiştirerek korunması konusunda

verilebilecek örneklerden birkaçıdır. Korunması gerekli mimari yapıların yeni işlev verilerek korunması, ekonomik açıdan geçerli ve kamuoyuna kabul ettirilmesi kolay bir koruma yöntemidir. Yeniden işlevlendirme, restorasyon türleri olarak düşünülen sağlamlaştırma, bütünleme hatta yeniden yapma gibi bütün klasik müdahale türlerinden farklıdır. Çünkü bir yapıya yeni işlev vermek demek, onu doğal bir mimari tasarım sürecine sokmak demektir. Başka bir deyişle biraz koruma, biraz kullanım değişikliği değildir. Eğer bir kışla eğitime, eski bir konut yeni bir büroya tahsis edilmişse, bu işlevleri yarım yamalak görmeleri söz konusu olmamalıdır. Bu nedenle, yapıya belli bir ölçüde yeni eklerin yapılması gerekebilir. Kuban, zamanın, mimari anıtların yıpranmasında önemli bir etken olduğunu, bu nedenle yapının yaşamını sürdürebilmesi için takviyelerin ve eklerin zorunlu olabileceğini belirtmiştir. Ayasofya'ya yapılan bazı ekler sayesinde, asıl yapının günümüze kadar gelmiş olduğunu belirtmiştir (Kuban, 2000, s. 11). Fakat eklerin, ana strüktüre ve yapıya zarar vermemesine özen gösterilmelidir. Ayrıca yeni işlev nedeniyle yapıya eklenen yatay ve düşey elemanlar, merdiven, asansör, bölücü duvarlar ve asma kat gibi fiziksel müdahaleler, kaldırılabilir ve değiştirilebilir nitelikte olmalıdır. Gerek yapılması gerekse kaldırılması sürecinde yapıya zarar vermemelidir.

2.3.2.1 Yeniden Kullanım Sorunları

Yeniden işlevlevdirme, tarihi yapıları yaşatmak için önemli bir araçtır. Fakat bunu yaparken, yeni işlevin tarihi yapıya ve çevresine zarar vermemesi adına karşılaşılabilecek sorunları göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu konuda yapılması gerekenleri Ahunbay şu şekilde ifade etmiştir; Tarihi çevreleri yıpratıcı, çevreyi kirletici gürültülü işlevlerden arındırmak gerekmektedir. Endüstri yakınında veya alanı içinde yer almamasına dikkat edilmeli, onun yerine kültürel etkinlikler merkezi gibi uygun işlevler getirilmelidir. Toplumların kültür düzeyinin ve yaşam standardının yükselmesi, tatile zaman ayrılması ve iletişim olanaklarının artması kitlesel turizm, ya da tarihi turizm olarak adlandırılan olayı ortaya çıkarmıştır. Birçok ülke tarihi çevrelerinin çekiciliğiyle bu potansiyeli değerlendirmiş ve milli gelirlerini arttırmışlardır. Tarihi verilerini

koruyan kentler büyük bir kültürel turizm odağı olmaktadır. Tarihi çevrenin çağdaş, ekonomik ve sosyal yaşamla bütünleşebilmesi için kültür turizminin önemli bir çözüm yolu olduğu belirtilmiştir. Ancak turizmin, tarihi çevrelere olan olumsuz etkilerine karşı da dikkatli olmak gerekmektedir. Aşırı ticari yaklaşım, zemin katlarının dükkâna çevrilmesi, yeni ekler yapılması, ilanlar yapıştırılması gibi sakıncalı etkileriyle konut dokusunu zedelemektedir (Ahunbay, 2007, s. 132).

Alsaç, koruma, onarım ve yenileştirme ilkeleri hakkında uyulması gereken ilkelerin tek ya da az sayıda olmadığını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir; Her yapıyı kendi türünün tek örneği olarak görmek, her birine göre yeni onarım ve yenileştirme ölçütleri, ilkeleri belirlemenin doğru bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Kimi restoratörler bir yapının ilk yapıldığı günkü gibi ele alınmasını, kimileri taşıyıcı sistem gibi gözle görülmeyen bölümlerin tümüyle yenilenmesini, kimi ise o yapının günümüzde bir onarım gördüğünü belirtecek izlerin var olmasının sakıncalı olmadığını, aksine açık seçik görünmesinin doğru olacağını savunmaktadır. Yapılacak işlemler, alınacak kararlar konusunda öncelik sorunu önem taşımaktadır. Bu durum daha çok birkaç kültürün elinden geçerek günümüze gelmiş, her birinde gördüğü onarım ya da değişikliğin izini taşıyan yapılar için önem taşımaktadır. Ülkemizde bunun en iyi örneği olarak camiye dönüştürülen kiliseler gösterilmektedir. Başka başka dönemlerde onarılmış olan savunma yapıları da bu gruba dâhil edilmektedir. Böyle bir yapı ilk yapıldığı günkü durumuna mı getirilmeli, yoksa daha sonraki kültürlerden birinin ona vermek istediği biçime mi sokulmalı? sorusuna verilecek en doğru yanıtın, her kültürün izini koruyacak bir yol izlemek olduğu belirtilmiştir. O zaman bugünkü onarımın izlerinin ne olacağı? sorusunun tek bir yanıtının olmadığı, en doğrusunun bu duruma her yapının kendi özelliklerini göz önünde bulundurarak karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine de eski yapıtın biçimsel bütünlüğünü elden geldiğince bozmamaya çalışmak gerekmektedir. Çağdaş yapı gereçleriyle donatıları kullanırken yapıyı zedelememeye, güzelleştirmek isterken çirkinleştirmemeye, güçlendireyim derken zayıflatmamaya çalışmak gibi genel geçer ilkelere uymak gerekmektedir (Alsaç, 1992, s.88-89).

2.3.3 Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirme Çalışmalarının Gerekçeleri

Arabacıoğlu ve Aydemir'in (2007) belirttiği gibi, bu gerekçeler 4 ana başlık altında incelenmiştir.

2.3.3.1 Tarihsel ve Kültürel Boyutu

Mayıs 1964 tarihinde Venedik'te toplanan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde oluşturulan Venedik Tüzüğü'nün öncelikle 'tarihi anıt' kavramını açıklayarak başladığı belirtilmiştir. Tüzükte, tarihi anıtların tek başına değil çevresiyle birlikte ele alınması ve korunması gerektiği ve sadece büyük sanat eserlerini değil, belge niteliği taşıyan daha basit eserlerin de bu kapsam içersine alınması gerektiği ifade edilmiştir. Eserlerin korunması için çağın tüm tekniklerinden yararlanılması vurgulanmıştır. Tüzükte bahsedilen bir diğer kavram ise sürekliliktir. Bu nedenle sürekliliğin sağlanması adına, korunacak anıtın uygun bir işlevle ve çevresiyle birlikte yaşatılması öngörülmüştür. Aksi gerekmedikçe anıtın tüm öğeleriyle birlikte bulunduğu yerde korunması (insitu) önerilmiştir. Tüzüğe göre; yapılacak her yeni onarımın bilimsel çalışma ve araştırmalara dayandırılması, yine aksi gerekmedikçe geleneksel tekniklerden yararlanılması ve onarımın veya gerektiği takdirde yapılacak eklerin, kendini belli etmesi, orijinalden ayrılması gerekliliği savunulmaktadır. Tarih içerisinde anıta yapılmış olan eklere de saygı gösterilmesi, bunlarında birer belge niteliğinde olduğunun unutulmaması belirtilmiştir. Çalışmaların her safhasının, ilgili raporlar ve görsel malzeme ile belgelenmesi, arşivlenmesi ve araştırmacıların yararına sunulması gerektiği belirtilmiştir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 209-210).

Değişen koşullar ve ihtiyaçlar, toplumsal yapının yeni biçim ve düzenlemelere yönelmesiyle zaman içinde işlevlerin değişebileceğini göstermektedir. Buna rağmen yapılar yeni ve çağdaş işlevlerle varlığını sürdürebilmelidir. Bu durum eski ya da yeni yapılmış binaların gelecekte, bu defa başka bir amaçla

kullanıma açılmasını gerektirebilir. O gün, o yıl, o çağ, o şehir ya da şehir dışı, o fonksiyona ihtiyaç duyulmuş tüm özellikleri, renkleri, beğenileri, zenginliği, yoksulluğuyla bina o girdilere, o verilere göre yapılmıştır. Fakat bugün artık o fonksiyona ihtiyaç duyulmayabilir. Bu nedenle yapı, tarihsel, toplumsal ve ekonomik nedenlerle başka fonksiyonlarla yaşamını sürdürmelidir. Eski yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanımı ekonomik anlamda önemli olmasının yanı sıra, daha önemlisi, bu yapılara değerlendirilmesi, kullanılması, yaşatılması, gelecek kuşaklara aktarılması gereken kültür varlıkları olarak bakmak daha doğru bir yaklaşımdır (Altınoluk, 1998, s. 19).

2.3.3.2 Sosyal Boyutu

Yapılan çalışma ve araştırmalar, tarihi kent dokularının, günümüze ve gelecek kuşaklara dönemin yaşam felsefesi ve tarzını, sosyo-ekonomik yapısını yansıtmanın yanı sıra, günümüz ihtiyaçlarına da cevap vererek bir fonksiyon kazanabileceklerini kanıtlamaktadır. Böylece tarihi yapılar, yenilenerek modern yaşamın sürdürülmesini sağlarlar. Arabacıoğlu ve Aydemir, tarihsel yapıların yeniden değerlendirilmeleri ve yüceltilmelerinin, gerçek bir anlayış değişikliğinden kaynaklanmadığını, günümüz uygulamalarının uyandırdığı rahatsızlığın tepkiye dönüşmesi nedeniyle gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Günümüzde tarihsel yapıların korunmasının istenmesinin yeni bir tarihsel bilinç olmadığını ve yalnızca daha kötü durumları önlemek için bulunan son çare olduğu belirtilmiştir. Bu çevreler, günümüz sanat ve mimari anlayışına aykırı olmadıkları gibi, geçmişle bağlantıları, aynı zamanda sosyal bir gereksinime cevap vermektedir. Bu da, geçmişin izlerini taşıyan bir çevrede yaşayarak toplumsallaşan bir kişinin, kültürün sürekliliği bilincine sahip olacağı anlamına gelmektedir. Bu çevreler sürekliliğin sağlanması bakımından önemlidir. Burada bahsedilen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini taşımasıdır, geçmişin aynen canlandırılmasını öngören bir özlem değildir (Tekeli, 1987, s. 20; Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 210).

Tarihi çevreler, insan ölçeğindeki mekânlarla ve süreklilik etkisiyle o çevrede yaşayan insanların birbirleriyle sosyal bağlantısını sağlamlaştıran, sağlayan ve devam ettiren en önemli değerlerdir. Tarihi, doğal ve kültürel çevrenin korunması, bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması, tarihsel mirasın sosyal yaşamla bütünleşmesi ve süreç içerisinde farklılaşan toplumsal ihtiyaçları göz önünde bulundurarak bu alanlardaki yaşam kalitesini arttırmak ve yaşanabilir çevreler yaratmak ile eş anlam taşımaktadır. Kişinin bulunduğu çevrenin kimliğini oluşturan değerlerin zenginliği, kentteki sosyal ve kültürel yaşantının zenginliğini de ortaya koyar. Fiziksel çevrenin kimliği ile toplumun sosyal ve kültürel kimliği, karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Tarihi kentler, kuşaklar arasında, anılarla dolu bir tiyatro sahnesine benzetilmektedir. Kent yönetim süreci içinde sosyal ve ekonomik öncelikler kadar, hızlı ve kontrolsüz kentleşmenin tarihi çevre üzerinde yarattığı ya da yaratması beklenen olumsuz etkilerin çözümüne yönelik çalışmaları içeren sürdürülebilir bir çevre yönetim stratejisinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansında, kültürel, tarihsel ve doğal mirasın korunmasını hedefleyen kentlerde sürdürülebilir bir çevre yönetimine yönelik yaklaşımlar konusunda halkın daha özenli ve bilinçli hale gelmesi de vurgulanmaktadır. Göçler, tarihi çevreleri, korunan ve korunacak dokuları etkileyen önemli faktörlerden biri olarak gösterilmektedir. Göç nedeniyle değişen sosyal yapı, bir taraftan sosyal çevrede aksaklıklar ve sorunlar yaratacak, diğer taraftan da fiziksel çevrede eskime-eskitme, bakımsızlık-bakmama, yıkım-yıkma veya kaderine terk etme gibi olumsuzlukları beraberinde getireceği belirtilmiştir. Eski dokulardaki göçler, taşınmalar çok yönlü değişmeleri ortaya çıkarmaktadır. İş nedeniyle taşınmalar, yaşlanma nedeniyle çocukların yanına taşınma, yaşlıların ölümünden sonra genç kuşağın terk etme tutumu, yeni konforlu fiziksel çevre tercihleri nedeniyle oluşan zorunlu ve isteğe bağlı göçler, değişimlere zemin hazırlamaktadır. Geleneksel kent dokusu içinde yaşayanlar artık o yörenin eski sakinleri değildirler. Bugün genellikle tarihi doku içinde yaşayanlar kente yeni göç etmiş fakir ve genç ailelerle, eskiden kalan ve hareket etme kabiliyetini kaybetmiş kimseller olduğu gözlemlenmektedir. Tarihi çevreler, zamana bağlı eskimeler, onaramama, değişiklik yapamama, gerekli ekonomik durumun olmayışı, koruma

politikalarındaki kopukluklar ile ortaya çıkan eskime, bakımsızlık, terk etme, boş bırakma, kiraya verme, önemsememe, konfor arayışı gibi nedenlerle oradan kaçışa neden olmakta ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Artık o çevre, sakinleri tarafından terk edilmesi ile göçlerle gelen yeni yaşayanların, yeni kiracıların, orada uzun süre kalmamış ve kalmayacak olan kişilerin elinde bulunmaktadır. Bu kişilerin, çevreyi umursamaması, iyi bakmaması, yalnızca ucuz kirası olan yerler olarak görmesiyle, gerekli ilgiyi göstermemeleri, kısacası sahiplenmemeleri ile tarihi çevreler geri dönülemeyecek zararlara uğratılmaktadır. İnsan ve çevre bağlarının oluşması ve benimseme duygusu ile birlikte tarihi çevreyi koruma, kollama, onarma ve savunma bilinci de gelişmektedir. Böylece insanlar arasında da yakın, sıcak ve güvenilir ilişkiler yaşanmaktadır. Aksi takdirde, gerek yenilerle eskiler arasında, gerekse yenilerle yeni çevreleri arasında duygusal bağın kurulamaması tarihi çevreleri yok etmektedir (Mazı, 2009).

2.3.3.3 Ekonomik Boyutu

Tarihi çevrenin korunması ve yeniden değerlendirilmesi, konut sorunu yaşayan ülkemizde değerlendirilecek tarihi yapıların sayısı da göz önüne alındığında, ekonomik açıdan da yararlı olacağı ifade edilmiştir. Yeniden yaşanılır hale getirilen yapılar ve çevreler ilgi çekerek, halkın da içinde yaşadığı çevreye farklı bir gözle bakmasını sağlayacaktır. Pek çok ülkede, tarihi ve tarihi olmayan konut bölgelerinde yapılan iyileştirme çalışmaları ile doku yeniden değerlendirilerek günümüze kazandırılmıştır. Böylece mevcut dokuyu bozmadan zedelemeden, yeni barınma imkânları, şehrin merkezinde yaşanabilir çevreler oluşturulmuştur. Mevcut yapıların, değişen ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden işlevlendirilmeleri kentlerin sürekli yenilenmelerini sağlayacaktır. Ancak bu işlevlerin doğruluğunun kontrol altında bulunması, denetlenmesi ve niteliğinin kaybedilmemesi, bu önerilerin de uzman kişiler tarafından yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu nedenle çalışmalar konusunda yeni bir denetim ve destek yapılandırması gerekmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 211).

Tarihi çevrelerin korunması aynı zamanda, toplumsal kalkınma açısından da önemlidir. Koruma, kente yeni bir ekonomik canlılık getirmektedir. Günümüzde birçok toplum korumayı ekonomik gelişme stratejisi olarak uygulamaktadır. Tarihi-kültürel çevreler, doğru değerlendirildiğinde, yerel ekonomileri canlandırır, yeni iş alanları açar, vergi gelirlerini artırır, yeni iş kolları yaratabilirler. Eski bölgelerin ve kent merkezlerinin yenilenmesine yönelik olarak yapılacak koruma uygulamaları ile yeni vergi geliri ve istihdam yaratılıp; büro, ticaret, barınma ve dinlence için iyileştirilmiş özgün mekânlar sunulabilmektedir. Ekonomik güç, tarihi doğal çevrenin, giderek tüm kültürel mirasın korunması olayının gerçekleşmesini etkileyen önemli bir unsurdur. Tarihsel çevrenin restorasyon, bakım ve iyileştirme çalışmaları için gerekli ödeneğin çıkması, ülkenin ekonomik durumunun iyi ya da kötü olmasından çok yetkililerin, siyasi gücün arzu ve niyetine bağlı olduğu bir gerçektir. (Mazı, 2009). Fakat sırf bu nedenlerden dolayı, tarihi çevreleri sadece ekonomik çıkarları doğrultusunda koruyan zihniyetlerin var olması üzücüdür. Eski yapıların çağdaş fonksiyonlarla donatılıp yaşama kazandırılması, kültür ve uygarlık ürünlerine gösterilen saygının, bu konunun ekonomik boyutundan önde gelmesi beklenmektedir (Altınoluk, 1998, s. 20).

Eski yapıların korunması genel bir tavır olarak benimsendiği zaman ekonomik olabileceği saptanmış ve 70'li yıllarda tarihi çevre koruma bir planlama politikasına dönüşmüştür. Eski işlevlerin anlamını yitirmesi, arsa fiyatlarının yükselmesi, yapıların strüktür ve konstrüksiyon olarak büyük masraflar gerektiren müdahalelere gereksinim duyması, kentsel boyutta koruma kararlarının gerektirdiği büyük parasal masraflar, bu mali kaynakların kamu kuruluşlarınca sağlanamaması, yeni işlev vererek restorasyonu sağlayacak ekonomik kaynak yaratmayı en yaygın müdahale türü haline getirmiştir (Kuban, 2000, s. 117-118). Eski yapının değerlendirilmesi ya da o işlevi görecek yeni bir binanın yapılması arasındaki enerji verimliliği, ekonomik bir girdidir. Yeni bina 'enerji yoğun' bir çabayı gerektirirken, eski yapıya yeni fonksiyon verilmesi 'emek yoğun' çalışmaları gerektirse de ekonomik anlamda hem devlete hem de topluma kazanç sağlayacaktır (Altınoluk, 1998, s. 20).

2.3.3.4 Politik Boyutu

Sürdürülebilirliğin, günümüz gereksinimlerini, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini karşılamalarını engellemeden karşılamayı amaçlayan bir gelişme stratejisi olduğu ifade edilmiştir. Bu strateji, doğal kaynaklar, insan kaynakları, ekonomik kaynaklar, tarihi ve kültürel değerlerden oluşan tüm değerlerin uzun vadeli bir refah içinde organize edildiği bir gelişme stratejisidir. Sürdürülebilirlik stratejisinin, bir yandan fakir ülke ve bölgelerin ekonomik olanaklarını geliştirmesi, onları güçlendirmesi ve eşitlikçi, kooperatif bir dünya toplumuna doğru ilerlemesini sağlaması beklenirken, diğer yandan ekolojik sistemlere duyarlılığı özendirerek doğal kaynakların tüketimini azaltması beklenmektedir. Sürdürülebilirlik, doğal ve kentsel çevre koruması ile tarihi ve kültürel değerlerin korunması arasında bir denge sağlamalıdır. Günümüzde dünya, gün geçtikçe küreselleşirken, yeni iletişim olanakları ile gittikçe küçülüp daralırken, tüm ülkeler de birbirlerinin topraklarında neler olup bittiğini izleyebilmekte, yeniliklerden haberdar olabilmekte, gelişmeleri izleyebilmektedir. Atılan herhangi bir yanlış adımda veya alınan yanlış bir kararda, tüm dünya tepkisini o an koymakta, ticari, sosyal, ekonomik, politik, kültürel ve hatta tarihi ilgilendirilen konularda, herkes birbirinin işine karışma ve söz söyleme hakkına sahip olduğunu düşünmektedir. Bu durum elbette bir açıdan bakıldığında, oldukça denetleyici ve caydırıcı bir ortam oluşturmaktadır. Yazılı tarih üzerinde bile tartışmalar yaşanırken, mimarinin değiştirilemeyen ve saptırılamayan yönü, gözle görülür, elle tutulur bir tarihimiz olduğu gerçeğini ortaya koyar. İyi korunmuş, değerlendirilmiş bir tarihi çevre, kültürümüze nasıl sahip çıktığımızı ve tarih bilincimizin ne kadar etkin olduğu konusunda da oldukça etkili bir silah olacaktır. Tarihsel dokular, kentsel çevrenin kalitesine önemli katkılar sağlayan, uygarlık göstergesidir. Bu yüzyılın ilk yarısında hala tarihi çevre açısından dünyanın sayılı kentlerinden biri olan İstanbul'da, söz konusu değerlere karşı bilinçsiz bir yok etme girişimi gerçekleşmektedir. Bu durum Türkiye'nin bir Avrupa kenti olma konusunda, geleceğe yönelik planları açısından son derece engelleyicidir. Hâlbuki herhangi bir Avrupa ülkesinin herhangi bir kentinde, en

ufak tarihsel bir iz bile kentin çevresel kalitesine katkıda bulunması açısından önemle değerlendirilmektedir. Geçmişi oldukça eskiye uzanan çeşitli büyüklüklerdeki Avrupa kentleri, tarihi dönemlerinden kendilerini yeniden farklı kılan ne varsa, büyük özenle değerlendirmekte, böylece de tarihteki özel yerlerini, sıradan bir yerleşim olmadıklarını, kanıtlarıyla ortaya koymaktadırlar. Bütün bu bahsedilen noktalar var olan koruma politikalarının gözden geçirilerek, doğru işleyen bir koruma politikasının oluşturulması gerçeğine götürmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007, s. 211-212).

3. BÖLÜM

KORUMAYA DEĞER YAPILARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİ

3.1 KORUMAYA DEĞER YAPILARDA UYGUN İŞLEV SEÇİMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.1.1 Yapının Konumu ve İşlev Uyumu

Yapının bulunduğu konum ile yapıya verilecek işlev ilişkisi, doğru işlev seçimini etkileyen önemli bir faktördür. Seçilen işlev, yapının bulunduğu çevreye uyum göstermelidir. Bu uyum çevrenin ulaşılabilirlik, ekonomik düzeyi ve sosyal yaşantısıyla doğru orantılıdır. Kent içindeki konumu, erişim yönünden bakıldığında, kişilerin o konuma her türlü ulaşım aracıyla varma ve otopark hizmeti kolaylığı sunması önemlidir.

Mimarlık alanındaki doğal, yapay ve toplumsal çevre girdileri burada da önemli verileri oluşturur. Örneğin; şehrin ticaret kesimindeki bir han, otel olabilir fakat şehir içindeki konumu itibariyle o yapının, alış-veriş fonksiyonuna ayrılması ekonomi açısından daha doğru bir davranış olabilir. Gereksinimlerin değişkenliği göz önüne bulundurularak, tarihi yapılarda yanlışların yaşanmaması ve yapıya zarar verilmemesi adına, titiz davranılmalıdır. Özellikle anıtsal yapılar kapsamında her önüne gelen karar verici olmamalıdır (Altınoluk, 1998, s. 22).

3.1.2 Var olan Mekân Organizasyonu ve Niteliği

Yapının mekânsal oluşum şemasının verilecek yeni işlevle doğrudan bağlantılı olması bir ön şarttır. Bir şehir içi hanı sinema olarak kullanılamaz ama belki çağdaş bir konaklama tesisi olabilir. Bunun gibi tek mekân özelliğine sahip, örneğin bir kilise sınıflara bölünüp okul haline getirilmesi yerine, İngiltere'deki

örneklerinde olduğu gibi bir oto galerisi ya da bir sinema salonu olabilir. Kilisenin okul, hanın sinema yapılması, bu yapıların kimliklerini büyük ölçüde yitirmesine neden olacaktır. Mekân organizasyonu açısından ele alındığında eski bir şehir içi hanı mekânsal kurgu öğesi itibariyle bir konaklama tesisine dönüşebilir fakat mekânın niteliği, yani boyutları, hacmi bu karar da önemli bir rol oynar. Bunun için verilecek olan fonksiyonun esas biriminin analizi gereklidir. Burada bahsedilen esas birim, yapı otel olacaksa otel yatak odasını, ilkokul olacaksa sınıfı ifade etmektedir. Bu durumda, esas birimi yatak odası olan bir otel için $18m^2$ bir alana ihtiyaç varsa, mevcut yapıdaki (-) ve (+) metrekareler kabullenilmek durumundadır. Burada özellikle anıtsal yapılara çok yönlü yaklaşmak gerektiği konusu göz önünde bulundurulmalıdır. Bir anıt yapı yatayda ve düşeyde defalarca bölünerek belki otel olur gibi görünebilir ama bu defa fiziksel yapısının değişmesi sonucunda kimliğini kaybedebilir (Altınoluk, 1998, s. 22).

Yapıların yeni bir işleve yönelik olarak değerlendirilmesi sürecinde mekânların fiziksel özellikleri, mekân ilişkilerinin yeni işlevler için ne ölçüde yeterli olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu başlık altında analiz edilmesi gereken konu, yapının mekânsal özelliklerinin irdelenerek özgün tasarımını bozmadan bölünebilme potansiyelinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu tür analizler sonucunda, mevcut mimari içeriğin, yeni kullanımlara dönüşebilme olanakları belirlenebilecek, bu olanağın belirlenmesi halinde yapılacak müdahalenin ölçütleri saptanabilecektir. Bu saptama, yapının mimari bütünlüğünü ve kimliğini korumak adına önemlidir.

3.1.3 Verilecek İşlevin Mekânsal Program Kurgusunun Gereksinimleri

Mekânsal program genel olarak bir tasarımda hangi mekânların olacağını tanımlarken, mekânların niteliklerinin ne olacağı tasarıma ilişkin bilgileri içermektedir. Yeniden kullanımda mekânlar var olduğundan mevcut mekânın niteliği ve neler yapılabileceği, mekânın ne amaçla kullanılabileceğinin belirlenmesinde önemli bir girdi olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla adaptasyonda

başarı, mevcudun nitelikleri ile işlevin gerekliliklerinin örtüşmesi ile sağlanabilmektedir. Tasarlanan mekânlarda alan büyüklüğünün belirlenmesinde kullanıcı niteliklerinin, kullanıcı eylemlerinin, eylemler için kullanılan ekipmanların ve hareket alanının belirleyici olduğu bilinmektedir. Eylem alanı büyüklüğünün belirlenmesinde gerekli donatılar (tefriş elemanları), yapılan eylemler ve kullanıcı hareket alanı etken olmaktadır (Aydın ve Yaldız, 2010, s.11).

3.1.4 Verilecek İşlevin Adapte Edilebilirlik Düzeyi

Eski bir yapı yenileştirilirken duvarları istenildiği gibi yer değiştirilmemeli, sıcak-soğuk, kuru-ıslak mekânlar istenen yere konulmamalıdır. Bu nedenle mimarlar, tasarımcılar, hazırlayacakları tasarımlarda yeni işlevlerin yapıyı bozmayacak bir biçimde düzenlenmesine, yapının var olan taşıyıcı sistemini, yapıda kullanılmış olan yapı gereçlerini gözetip koruyacak önlemler alınmasına özen göstermeleri gerekmektedir. Pek çok eski yapının içinde ocak, raf, niş, merdiven korkuluğu gibi özel olarak ele alınmış yapı öğelerinin yanı sıra tezgâh, sedir gibi yerinden oynatılamayan ve masa, sandalye, koltuk gibi hareketli donatılar, kapılarında, pencerelerinde renkli camlar(vitray) bulunmaktadır. Hazırlanacak tasarımların elden geldiğince bunların hiçbirini bozmayacak nitelikte olması, özgün gereç ve öğeleri kullanması istenmektedir. Bunun için de ayrıntılı inceleme ve araştırmalar yapmak, hatta laboratuar testleri uygulamak gerekebilir. Bütün bunlar bir yenileştirme tasarımı hazırlamanın yeni bir yapı için tasarım hazırlamaktan farklı olduğunu göstermektedir. Eski yapı sahiplerinin de bunları bilmesi, sınırları zorlayacak isteklerde bulunmaması gerekmektedir. Yıllarca kuru kalmış bir yapının içine geniş ıslak hacimleriyle, buhar üretecek mutfaklarıyla, restoran gibi bir işlevin yerleştirilmesini istemek, bu yapının çok kısa bir süre içinde yeniden, hem de daha fazla hasar görmesine yol açacaktır. O zamana kadar durgun bir yaşam sürmüş olan bir yapı kamu hizmeti gören bir daireye ya da ziyaretçisi çok bir müzeye dönüştürülürse, gelen gideni çoğalacak, zaten eski olan yapı daha hızlı yıpranacaktır. Bunların hepsini bilmek ve ona göre davranmak gerekmektedir (Alsaç, 1992, s.85-86-87).

Değişen yaşam biçimi ve ona bağlı istekler nedeniyle birçok tarihi yapı özgün işlevini yitirmekte, ilk yapılış amacından farklı bir işleve hizmet etmek için yeniden işlevlendirilmektedir. Hamam, kervansaray, tekke, manastır gibi tarihi yapı türleri ancak özel durumlarda özgün işlevlerini sürdürdüklerinden, bu yapı türlerinin farklı amaçlarla kullanılmaları zorunlu olmaktadır. Konut, otel gibi işlevleri günümüzde de geçerli olan binalar ise bugün yapılan benzerlerinin konfor koşullarını sunmaktan uzak olduklarından, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalmakta, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaktadır. Yeniden işlevlendirme eski binaların yıkımdan kurtarılması için bir araç olduğu belirtilmektedir. Venedik Tüzüğü'nün 5. Maddesinde, korunmaya değer yapıların, topluma yararlı bir amaç için kullanılması ile korumanın kolaylaştırılabileceğini fakat yeni işlevler için yapının planının ya da süslemelerinin değiştirilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişikliklerin tasarlanabileceği ve buna izin verilebileceği belirtilmiştir. Uygulamada bu ilke daha çok tarihi ve sanat değeri yüksek olan binalar için geçerli olmaktadır. Örneğin; bir 16.yy hamamının, ya da medresesinin yeniden işlevlendirilmesinde, anıtın bütünlüğünün, tipolojik özelliklerinin, mekânsal ilişkilerinin zedelenmemesi, değiştirilmemesi istenmektedir. Özel mülkiyete geçmiş olan hamam, tekke gibi vakıf yapılarının yeniden işlevlendirilmeleri, önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni kullanım zorlamasıyla eklenen ara katlar, duvarlara açılan yeni geçitler özgün mekânsal özellikleri zedelemektedir. Olumsuz bir örnek olarak, Sirkeci'de Hoca Paşa Hamamı'nın çarşı olarak yeniden düzenlenmesi gösterilmiştir. Dört eyvanlı sıcaklık mekânının halvet hücreleri dükkâna çevrilmiş, mekânın ortasında kazı yapılarak bir bodrum elde edildiğinden göbek taşı yok olmuş; böylece 15.yy hamamının halvet mekânı tanınmaz duruma gelmiştir. Kamu mülkiyetinde olan medrese ve hamamların yeniden kullanımlarında da aşırı yüklenmeden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır. Dispanser olarak kullanılan Sultan Selim Medresesi'nde revak içine wc ünitesi konulmuştur. Olumlu bir örnek olarak ise Sultan Ahmet'te Soğuk kuyu Sokak'ta yer alan Cafer Ağa Medresesi gösterilmektedir. Turistik bir işlevle, el sanatlarını canlandıran, pazarlanmasını

da sağlayan bir merkeze dönüştürülen yapıda avlu-revak ilişkisi ve dershanenin bütünlüğü korunmuş olduğu görülmektedir (Ahunbay, 2007, s. 97-98).

3.2 YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN KORUMAYA DEĞER YAPILARDA İÇ MEKÂN MÜDAHALELERİNE YÖNELİK ANALİZLER

Aydın ve Yaldız'ın (2010) belirttiği gibi, yeni işlev sonrası yapının yeni fonksiyonunun, insan-mekân ilişkisi uyumu ve buna yönelik iç mekân müdahalelerinin analizi 2 ana başlık altında incelenmiştir.

3.2.1 Teknik Analizler

Yapılacak olan yapı analizi çalışma alanının daha iyi tanınmasını sağlayarak doğru işlev ve uygulamanın yapılmasına rehberlik edecektir. Bir yapının yeniden işlevlendirme ile göreceği müdahalelere karar verilmeden önce atılması gereken ilk adım tarihi değer taşıyan bu yapıyla ilgili bilgi sahibi olmaktır. Bu bilgi yapıya ait rölöve ve restitüsyon çalışmalarıyla elde edilmektedir. Rölöve çalışması yapının günümüzdeki mevcut durumunu, çizimlerle ve fotoğraflarla belgelemek adına yapılmaktadır. Rölöve çalışması öncesinde yapı hakkında detaylı bir tarihi araştırmanın yapılması, rölöve çalışması esnasında kilit noktaları yakalamak açısından önemlidir. Restitüsyon çalışmasıyla yapı, ilk şekline getirilerek, özgün durumu ortaya konulmaktadır. Böylece yapıya sonrasında yapılan müdahaleler belirlenebilmektedir. Yapılan restitüsyon çalışması detaylı tarih araştırması, yapının mimari ve işlevsel geçmişi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlarken, yeniden işlevlendirme sırasında hangi parçanın eklenip hangisinin çıkarılacağının farkındalığı yaratılmaktadır.

Rölöve ve restitüsyon çalışmaları ile yapılan mimari analiz, yapının plan ve cephe detaylarıyla oluşturduğu mimari dili ortaya koymaktadır. Mimari dili ve çevresel özellikleri nedeniyle korunması istenen yapılarda, yeni işlevin mevcut dili ve dış görünümü bozmadan uygulanması gerekmektedir. Bu binaların kurtarılması için tek ekonomik yol olan yeniden kullanım sırasında, iç mekân

düzenlemesinde daha esnek uygulamalara gidildiği görülmüştür. Yangın, bakımsızlık nedeniyle döşeme ve tavanlarını yitirmiş ve ilk tasarıma ait yeterli veri bulunamayan yapılar, 2. grup yapılar olarak gruplandırılmış ve bu yapılarda, yeni bir iç düzenleme yapılmasına izin verilebileceği belirtilmiştir. Önemli plan ve iç mekân değerlerine sahip olan yapılarda ise yeni kullanıma elverişli, serbest iç düzenlemeler uygulamaktan çok tarihi mekânların anısını sürdüren düzenlemelere gidilmesi uygun görülmektedir (Ahunbay, 2007, s. 98).

Yeni işlev verilirken dikkat edilmesi gereken nokta, yapının mevcut hacimsel düzeni göz önünde bulundurularak yeni işlevin mekânlarının şekillendirilmesidir. Bunu gerçekleştirirken mekânı oluşturan elemanların döşeme, duvar ve çatı gibi herhangi bir müdahale ile mekânın sahip olduğu kimliği yok etmemesi gerekir. Eklenecek yapısal elemanların örneğin; mekân oluşturmak için yapılacak olan bölücü duvarın kullanılması gerekliliği, yapıyı geri dönüşü mümkün olmayacak bir zarara uğratacak ise tekrar tekrar düşünülmelidir. Yapının orijinal mekân düzeni, işlev değişikliğine rağmen algılanmalıdır.

İç mekân müdahalelerinde analiz edilmesi gereken bir diğer nokta; yapıda var olan aydınlatma, havalandırma ve ısıtma gibi teknik konuların, yeni işlevin ve kullanıcıların gereksinimlerini sağlayıp sağlayamayacağıdır. Yine çağdaş kullanıma cevap verilmeye çalışırken yapının zarar görmemesi sağlanmalıdır. Bir diğer önemli konu ise, yatay ve dikey dolaşım elemanlarıdır. Çağdaş yeni işlev ile yapıya ek olarak getirilecek yangın merdiveni, asansör ve engelli kullanımı için düşünülmesi gereken elemanlar, daha önce belirtildiği gibi mümkün olduğu kadar yapının var olan dolaşım düzenine sadık kalınarak eklenmesi gerekmektedir.

3.2.2 İşlevsel Analizler

Verilen işlev sonrası uygulanan mekânsal program ve kullanıcı ilişkisi işlev performansının anlaşılması açısından önemlidir. Yeniden işlevlendirilen tarihi bir yapının, verilen işlevin gereksinimlerine cevap verebilir nitelikte düzenlenmiş

olup olmadığı ve yeni kullanıcıların memnuniyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum aynı zamanda yeniden kullanıma adaptasyonun ve işlevin sürdürülebilirliğinin başarısının göstergesidir. Binaya ilişkin mekânsal programı tanımlamak, tasarlanacak olan binanın geleceğine de karar vermek olduğundan, yeniden kullanılacak binada işlevin sürdürülebilirliği, kullanım sürecindeki memnuniyet ile doğru orantılıdır. Mekânın doğal ışık alması, mekânda işleve yönelik gerekli ekipmanların bulunması, ekipmanların mekân içinde düzenli olması, gerekli konfor koşullarını sağlaması, mekânlar arası organizasyonun iş akışı yönünden iyi olması gibi nitelikler, mekân performansının değerini arttırmaktadır. Performans değerleri yeni işleve adaptasyonun başarısında belirleyici bir etkendir. Aynı zamanda mekânların performansı, kullanıcı gereksinimlerine yanıt verebilme durumu ve kullanıcıların beğenisi, koruma-kullanım dengesinin varlığını ve sürdürülebilirliğini göstermektedir (Aydın ve Yaldız, 2010, s.11).

3.2.3 Estetik Analizler

Yeniden işlevlendirilen yapının, teknik ve işlevsel anlamda kullanıcılarına hizmet etmesinin yanı sıra estetik anlamda da kullanıcıyı memnun etmesi gerekmektedir. Bir yapının, mimari bir yapıt olabilmesi için kullanışlılık, sağlamlık ve bunların yanı sıra, birtakım değerleri içermesi gerekmektedir. Bu değerler, insanları estetik açıdan etkileyen değerlerdir. Estetik açıdan bir binanın değerlendirmesini yaparken önemli olan binanın kullanıcılarının beğenilerine hitap etmesi ve görsel zevklerini tatmin etmesi beklenmektedir. Bu da, binanın tasarımı, kullanılan malzemeler, bunların birbirleri ile uyumu, seçilen renkler, dekoratif öğeler vb. özellikler ile ilgili bir kavramdır (Temiz, 2009, s.76).

Bu bakış açısıyla da mekânın kullanıcı için sadece geometrik değil, ilişki kurabileceği iyi ve güzel arayışı içerdiği düşünülmektedir. Mimarların, geçmiş ile bağ kurarak ve insanın benliğini bir arada tutan bellek ve anıları tetikleyerek yapıtlarının algı mesafelerini uzattıkları ifade edilmiştir. Mekân kullanıcı ile iletişim halinde olduğu sürece yaşama dâhil olmaktadır. Kullanıcının karşılaştığı

biçim almış yaşama alanı bir düşünsellik ve duygusallık içermektedir. Böylece kullanıcı karşılaştığı mekâna anlamlar yükler ve belleğinde ona özel bir yer açarsa, mekânın onun yaşamına dâhil olduğu söylenebilir (Dinçer, 2009, s. 28-29-31-32).

Yapıların kalitesi açısından da önemli bir belirleyici olan estetik kavramının genellikle mimari ile birlikte anılan en önemli terimlerden biri olduğu ve anlamının duyulara seslenebilme yeteneği olduğu belirtilmiştir. Zevklerin birbirinden farklılık göstermesinin çok doğal bir durum olduğu ve bunun farklı beklentilerin mümkün olduğunca çoğuna cevap verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, hedef kitlenin iyi analiz edilmesi, ihtiyaçlarına uygun, zevklerine hitap eden çözümler üretilmesi gerekmektedir (Temiz, 2009, s. 67-68).

Estetik duygu, görsel alanın algılanmasına bağlı olarak ortaya çıkan "memnuniyet"-haz duygusunu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle duyguların bir araya getirilip, bir bütün oluşturması estetik olarak değerlendirilmektedir. Mekânın görsel değişkenleri olarak renk, form ve doku ele alınmıştır. Bu temel değişkenleri de detaylandırarak, farklı sıfatları değerlendirerek bir inceleme yapılmıştır. Örneğin, "renk" başlığı altında "sıcak/soğuk, canlı/donuk, aktif/pasif, dinamik/durgun, ferah/kasvetli, ilginç/sıkıcı, huzurlu/huzursuz, uyarıcı/sakin, uyumlu/uyumsuz" özelliklerini değerlendirmiştir. "Form" açısından da "geometrik/serbest, durgun/dinamik, alışılmış/şaşırtıcı, tektür/çeşitli, pasif/aktif, sınırlı/belirsiz, somut/soyut, basit/karmaşık, düzenli/düzensiz, görkemli/gizemli" kavramlarını incelemiştir. "Doku" ile ilgili ise "pürüzlü/düz, etkili/etkisiz, uyarıcı/sakin, sert/yumuşak, değişken/tekdüze, rahat/sıkıcı, güçlü/güçsüz, kaba/ince, düzenli/düzensiz'' gibi nitelikler ele alınmıştır. Renk, form ve doku gibi görsel değerler estetik yargının oluşmasında önemli ölçütlerdir. Bunların yanı sıra, sekiz temel algısal yargının saptanmış olduğu belirtilmiştir. Bunlar; "memnuniyet (pleasantness), güçlülük (potency), çeşitlilik (visual variety), ferahlık (spaciousness), bütünlük (uniqueness), özgün olma (originality), etkilenme (affection) ve kuşatılmışlık (enclosedness)tır (Temiz, 2009, s.71).

Işığın da yapıların algılanmasında oldukça önemli bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Fiziksel olarak görme işlevinin gerçekleşebilmesi için ışığın varlığı gerekmektedir. Dolayısıyla, binanın görünümü ve algısı açısından da ışık gerekmektedir. "Işık ve aydınlatma" binaların görünümleri üzerindeki etkileriyle binaların biçimlerini ve buna bağlı olarak da algılanma ve değerlendirilmelerini etkilemektedirler. İnsanların nesneleri bir bütün olarak algıladıkları düşünülürse, bu bütünlük etkisini oluşturan önemli elemanlardan birisinin de renk olduğu ifade edilmiştir. Bir mimari ürünün beğenilmesi için rengin de iyi etüt edilmiş olması gerekmektedir. İnsanlar görsel açıdan açık ve doğal renkleri tercih etmektedirler. Kolay algılanabilen, okunabilir görünümü etkileyen temiz görünümlü renk ifadelerine önem vermekte ve bu özelliği estetik boyutta önemli bir değerlendirme ölçütü olarak ifade etmektedirler (Temiz, 2009, s.73).

Bu verilerin ışığında, tarihi yapılar yeniden işlevlendirilirken estetik kavramı göz önünde bulundurulmalıdır. Estetik yargının değişmez ölçütleri olarak tanımlanan renk, form, doku ve ışık tarihi yapılarda da önemle vurgulanması gereken noktalardır. Bu estetik değerler kullanıcıların duyularına dokunarak mekâna anlamlar yüklemelerini ve o mekânın hafızalarında özel bir yere sahip olmasını sağlamalıdırlar. Eskiyi hissedebilme, eski dokuların ve renklerin oldukları şekilde korunmasıyla zaman içinde şekillenen yapıya özgü atmosferi algılayabilme hissi yok edilmemelidir. Yeni işleve uygun olarak yaratılacak olan mekân atmosferinin, yapının orijinal atmosferiyle birlikte değerlendirilmesi, günümüz kullanıcılarına, bir yandan yapının zaman içinde geçirdiği değişikliklerin mekâna eklediği atmosfer zenginliği ile geçmişi yaşatırken, bir yandan ise günümüz teknolojisinin kullanılması ile bugünü yansıtmalıdır. Böylece mekân, kullanıcının yaşamına dâhil edilerek ömrünü uzatmış olacaktır.

4. BÖLÜM
KİLİSE

4.1 KİLİSENİN TANIMI VE İLK ORTAYA ÇIKIŞI

Hıristiyan ibadet mekânı anlamına gelen kilise kelimesinin kökeni, Yunanca 'ekklesia' kelimesinden gelmektedir. Tanrı'nın toplantısı, Hz. İsa'nın çevresinde toplananlar, seçilmişler gibi anlamlara da gelmektedir. Kilise yapısının Hıristiyanlık dinsel törenlerine özgü bir biçim kazanması ve anıtsal boyutlardaki ilk örneklerinin oluşması İmparator Büyük Konstantinos döneminde görülmektedir (Karabey, 2001, s. 4; Anonim,1994, s. 61).

Hıristiyanların ibadet için toplandıkları mekânı ifade eden bu sözcük, bütün Hıristiyan topluluğunu nitelemekle birlikte, küçük, yöresel Hıristiyan topluluklarını da içine alır. İlk zamanlarda bu kelime demokratik halk toplantılarını nitelerken, daha sonra her türlü toplantı için kullanılmıştır. İlk yüzyıllarda ayin yöneticilerinin geniş çerçeveli kurallar içinde serbestçe biçimlediği ayin düzenleri, dinin yaygınlık kazanması ve inanç ayrıklıklarından doğan farklılıklardan dolayı daha sıkı denetlenmiş ve ilk yazılı törenler ortaya çıkmıştır (Ahunbay, 1997, s. 1010-1011).

4.2 ERMENİ KİLİSESİNİN OLUŞUMU

Ermeni Kilisesi'nin müstakil bir kilise özelliği kazanmasında en büyük rolü Surp Krikor Lusavoriç oynadığı belirtilmiştir. Hıristiyanlık, Ermenistan'da resmi din olarak kabul edildikten sonra ruhani önder olarak seçilen Surp Krikor, bölgede Hıristiyanlığı yaymaya devam etmiştir. Bölgedeki Pagan ve Putperest mabetlerini yıktırarak yerine kiliseler inşa ettirmiştir. Bu dönemde eski Pagan ve Putperest adetlerinden kaldırabildiklerini kaldırmış, kaldıramadıklarını ise yeni dinin ayin ve törenlerine dâhil etmiştir (Seyfeli, 2002, s. 29).

Surp Krikor Lusavoriç, Hıristiyanlığı yaymaya devam ederken bir yandan da kilisenin örgütlenmesine yönelik çalışmalar yapmıştır. 4. yy'da Ermeni Kilisesi'nin hiyerarşisi ve yönetimi düzene konulmakla birlikte, Ermeni alfabesi henüz oluşturulmadığından kendi dillerinde yazılmış İncilleri ve ayin usulleri bulunmamaktaydı. Bu sebeple Ermeni litürjisi (dinsel törende izlenmesi gereken usul ve sıra) henüz oluşmamıştır (Küçük, 1997, s. 141).

M.S. 404 yılında Ermeni alfabesinin oluşturulmasından sonra İncil, Ermenice'ye çevrilmiştir. Daha sonra Ermeni litürjisi Kayseri litürjisinden ve Ermenilerin kendi eski kültürlerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Böylece Ermenilere özgü, milli bir usul meydana getirilmiştir (Küçük, 1997, s. 142-143).

4.3 ERMENİ KİLİSESİ'NİN ANA KİLİSEDEN AYRILMASI

Hıristiyan inançlarının belirlenerek sistemleştirildiği ilk dönem sonrası, Ana Kilise'den ayrılmalar (M.S. 431) başlamış ve müstakil kiliseler oluşturulmuştur. Ermeniler, bu dönemde yapılan I. İznik Konsili'ne (Hıristiyan ruhaniler ve rahipler meclisi) (325) Aziz Krikor Lusavoriç'in oğlu olan Aristakes ile katılmışlardır. I. İstanbul (381) ve I. Efes (431) Konsillerine ise katılıp katılmadıkları açık olmamakla beraber, Ermeniler bu ilk üç genel konsili ve kararlarını kabul etmişlerdir (Küçük, 1997, s. 147-150-154).

Ana kiliseden ayrılmaların ve inanç tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı ve farklı kiliselerin temellerinin atıldığı 5. yy'a Ermeniler, kendi dillerindeki kutsal kitapları ile girmişlerdir. Böylece o güne kadar sessiz kalmış olan Ermeniler, tartışmaların içinde daha yoğun olarak yer almaya başlamışlardır (Seyfeli, 2002, s. 31).

Ermeniler 4. genel konsil olan Kadıköy Konsili'ne (M.S. 451) Persliler ile savaşta olduklarından katılamamışlardır. Kilise, bu konsilden sonra 40 yıl konsil kararlarına karşı bir şey söylememiştir. Gatoğigos Bapken zamanında 491 Vağarşabat ve 506 Dvin konsilleri toplanmıştır. Bu konsillerde Efes Konsili'ne

sadık kaldıkları, Kadıköy Konsili kararları ve Nesturiliği (Hz. İsa'nın Tanrı değil, tanrısal nitelikler taşıyan bir insan olduğunu kabul eden Hıristiyanlık mezhebidir.) reddettikleri açıklanmıştır. Bu karar ile Ermeni Kilisesi, İsa'daki ilahi tabiat içerisinde insani tabiatın birleşerek tek tabiat oluşturduğunu (Monofizitizm) benimsemiş ve buna Ermeni Kredosu'nda (inanç ilkeleri) yer vermiştir (Seyfeli, 2002, s. 31-32).

4.4 KİLİSE MİMARİSİ

Kilise mimarisi; tapınma biçimleri, yerel kültür özellikleri ve coğrafya gibi pek çok etkene bağlı olarak değişmektedir (Karabey, 2001, s. 4; Anonim,1994, s. 61). Bu nedenle, kilise binalarının ana çizgilerindeki farklılıkların oluşmasındaki en büyük etken, yöresel mimari gelenekleri ve kullanım alışkanlıkları ile yöresel yapım teknikleri olduğu belirtilmiştir (Ahunbay, 1997, s. 1010-1011). Erken dönemlerden itibaren kilise yapısının, mimari öğelerin (kemer, kubbe ve sütun gibi) gelişimi ile farklı planları görülmektedir. Bunun nedenin yöresel faktörler ve ihtiyaçlar olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple Avrupa'da yapılan bir kilise ile Mezopotamya'da yapılmış bir kilise arasında mimari yönden farklılıklar görülmesi doğaldır. Yüzyıllar boyu farklı dönemlerde, farklı özelliklerle karşımıza çıkan kilise yapısı, aslında belli bir düzen içinde inşa edilmiş ve süslenmiştir. Mimaride iç ve dış cephedeki farklılıklar dönemin özelliklerini yansıtmaktadır (Tanuğur, 2007, s. 22).

Hıristiyanlık dininin ibadet mekânı olarak karşımıza çıkan 'kilise', 4. yüzyıldan itibaren inşa edilmeye başlamıştır. Daha önceleri başka yapılar, dinsel işlevler için küçük değişikliklerle kullanılmıştır. İlk olarak Romalılara ait olan bazilikal plan tipinin, kilise planında örnek alındığı görülmektedir. Hıristiyan ibadeti, bir tiyatroya benzetilmesi nedeniyle apsis, dikkatin toplandığı sahne olarak tanımlanmış ve bu nedenle mekân uzunlamasına yapılmıştır. Böylece cemaatin ayine iştiraki sağlanmaktadır (Anonim, 1994, s.18). Kiliseler, içinde tanrıyla buluşulduğu düşünüldüğünden, tanrının evi olarak da algılanmakta ve yaşamın kaynağı görülen güneşin doğuş yönüne dönük olarak inşa edilmektedir. Katolik

ve Ortodoks kiliselerinde süslemeler sıkça görülürken, Protestan kiliselerinde sadelik ve İncil'den aktarılan metinler öne çıkmaktadır. (Hasol, 2010, s. 264).

Kilise planlarına, Erken Ortaçağın sonunda zengin bir işleve sahip, çok sayıda mekândan oluşan iyi düşünülmüş bir mimari egemen olmuştur. 7. ve 10. yy arasında sergilenen mimari daha zengin çeşitlemeli olmasına rağmen ana çizgiden çıkılmamıştır. Roma düşüncesinden kaynaklanan çok sayıda sunaklı düzen, ortaçağın sonuna kadar manastır keşişlerinin hizmet ettiği kilise bölümünün biçimlenmesindeki gelişimin ana sebebi olmuştur. Romanesk ve Gotik üslup, dinsel mimari, kilise mimarisi içinde yaratılırken, Rönesans, mimarlık kuramları temeli üzerinde geliştirilmiş bir mimari ortaya konmuştur. Ortaçağ ardından Barok mimarlıkta ise kiliseler organik yeni kompozisyonları ile kent düzenine katılmışlardır. (Ahunbay, 1997, s. 1014).

Ermeni kiliselerinin inşasında kullanılan malzemelerin tümüyle taştan yapılmış olduğu ifade edilmiştir. Taş malzeme olarak pembe, kırmızı, turuncu ve siyah renklerde olan volkanik tüf kullanılmıştır. Tüf hafif, işlenmesi kolay ve hava ile temas ettikçe sertleşen bir malzeme olması nedeniyle daha sık tercih edilmiştir. Ermeni kiliselerinde rastlanan bir diğer mimari özellik ise tavanların genellikle tonozlu olmasıdır. Basit düz tavanlar yapmak için kereste bulunmadığından taş kullanılmıştır. Üçüncü olarak, Ermeni kiliselerinde kubbe tercihi sıklıkla görülmektedir. Önceki döneme ait birkaç istisna dışında, kubbe diğer tonozlu tavanlar üzerinde genellikle dıştan çokgen görünümünde bir silindir biçiminde yükselmiştir. Dördüncü olarak, karmaşık ama simetrik iç mekânlar grubunun tonozlarını ve kubbelerini örtmek için tavanlar çok parçalı bir görünüme bürünmüşlerdir. İç, dış duvarlar ve kasnak gibi yapısal elemanlar, ince ince kesilmiş tüften yapılmaktadır. Bunların, Ermeni kiliselerine bakıldığında, Ermeni mimarisinde ortak olan ve gözün kolaylıkla algılayabileceği stilistik benzerlikler olduğu belirtilmiştir [1].

Başlangıcından itibaren Hıristiyan ibadet mekânları şu şekilde gruplandırılmaktadır.

4.4.1 Katakomp

Hıristiyanlık, başlangıçta çok tanrılı bir dine sahip olan Roma İmparatorluğu'nun baskısı yüzünden rahat yayılma olanağı bulamamış, ancak resmi din olarak kabul edildikten sonra gelişme gösterebilmiştir. Batı Roma İmparatorluğu topraklarında yaşayan Hıristiyan topluluklar, 4.yüzyıla kadar inançlarını yaşamakta özgür değillerdi. Ölülerini gömerken bazı ayinler yapıyorlar, fakat bu ayinler yüzünden baskıyla karşılaşıyorlardı. Bu sebepten ölülerini yer altında, karmaşık dehlizlerden oluşan 'katakomp' adı verilen mekânlarda gömüyorlardı. Duvarlarına mezarlar oyulmuş dar koridorlardan ve girişte bir ibadet salonundan oluşan katakomblar, Hıristiyanlığın ilk ibadet mekânları olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Batar, 2007, s. 15).

Hasol'a göre bu sözcük, ilk Hıristiyanların gizlice toplanıp dinsel tören yaptıkları yeraltı mezarlığı ve tapınağı anlamına gelmektedir. Katakomplar zamanla büyüyerek yer altı şehirleri haline gelmişlerdir. Kapadokya'da bunun örneklerine rastlandığı belirtilmiştir. (Hasol, 2010, s. 244).

4.4.2 Bazilikalar

Erken Hıristiyan ve ortaçağ mimarlıklarında, yan geçitleri bulunan, galerili ya da galerisiz kilise anlamına gelmektedir. Bazilikal planlı kilise olarak da tanımlanmaktadır. Bazilikal planda ölçü birimi genellikle transept karesidir (Hasol, 2010, s. 76). Kiliselerde bazilikal plan tipi, doğu batı yönünde uygulanmıştır. Doğuya bakan kısa kenarda apsis yer alır. Ana mekân sütunlarla nef denilen bölümlere ayrılır ve orta nef genellikle daha geniş tutulmuştur (Şekil 4.1).

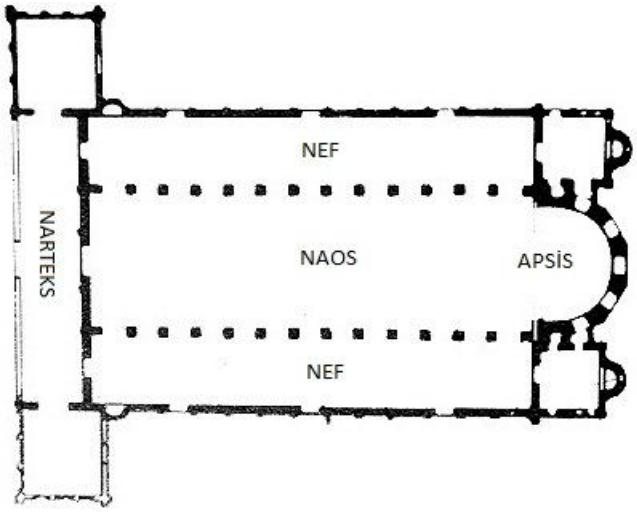

Şekil 4.1 Bazilikal plan örneği [2]

İstanbul'daki Ermeni Kiliseleri'nin, bazı istisnalar dışında, hemen hemen tümünün tek nefli bazilikal plan tipinde olduğu, ana mekânın sağına ve soluna iki hücrenin eklenmesiyle oluşan plan şemasıyla inşa edilmiş yapılar olduğu belirtilmiştir. (Batar, 2007, s. 15).

4.4.3 Kubbeli bazilikalar

Bazilikal plan şeması korunarak, ana mekânın üzerinin kubbe ile kapatıldığı yapı şeklidir. Bazilika ve merkezi plan şeması birleştirilerek yeni bir mekân tasarımına ulaşılmıştır(Batar, 2007, s. 16). İstanbul'da bulunan jüstinyen dönemi yapıtı Aya İrini kilisesi bir kubbeli bazilika örneği olarak gösterilmektedir (Hasol, 2010, s.76) (Şekil 4.2).

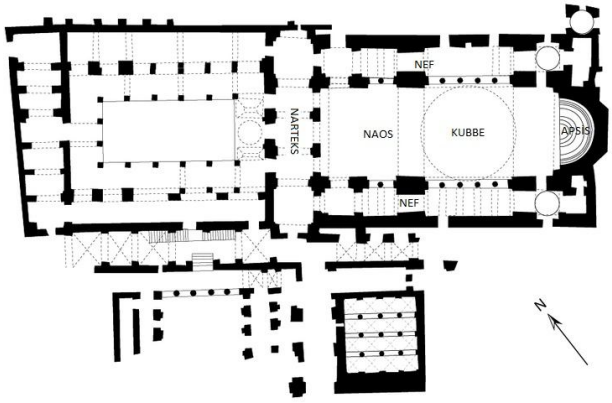

Şekil 4.2 Aya İrini Kilisesi kubbeli bazilika örneği [3]

Ermeni mimarisinde kubbeli bazilikalara 6.yy ve 7.yy'da rastlanmaktadır. Bu bazilikalar, iki, üç ya da dört paye (dikme, sütun) ile desteklenen kemerlerle bölümlenmiştir. İçte üç nefli ve üç apsisli olan yapılarda apsisler birbirleriyle bağlantılıdır. Anadolu'da uygulanan bazilikal planlı kiliselerde tonozların örtüsü cephelerde üçgen alınlık oluşturmaktadır. Dekoratif kemerler yapı içi ve dışında at nalı şeklindedir. Kiliselerin ana giriş kapıları sütunlar, kemerlerle ve üçgen alınlıklarla vurgulanmıştır. Yuvarlak kemerli pencereler dekoratif silmelerle çevrelenmiştir (Sağır, 2000, s.15).

4.4.4 Merkezi planlı kiliseler

Merkezi planlı kubbeli kilise planı, Ermenistan'da 7.yy'da uygulanmaya başlanmıştır. Yapı, merkezindeki plan etrafında gelişmektedir. Bu plan tipi, daha çok vaftizhane ve martyrion (anı kiliseleri) türü yapılarda kullanılmıştır. Genellikle kubbe örtülü kare, çokgen ya da dairesel bir merkezi hacimle, çevresinde bulunan simetrik öğelerden oluşan yapılardır. Merkezi planlı yapılar, en karakteristik öğelerinden olan bir ya da daha çok sayıda kubbe ile örtülüdür. Anadolu'daki Ermeni kiliselerinin bazıları bu tipte yapılmışlardır (Batar, 2007, s. 16; Sağır, 2000, s.16; Hasol, 2010, s. 317) (Şekil 4.3).

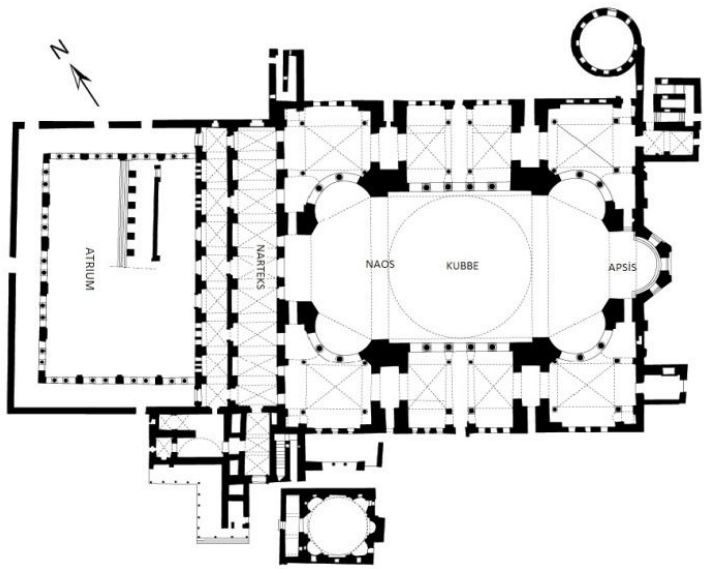

Şekil 4.3 Ayasofya Kilisesi merkezi planlı kilise örneği [4]

4.4.4.1 Hripsime Tipi

En gelişmiş merkezî plan tipi olarak tanımlanmaktadır. Bu, Ermenilere en özgü olan tiptir. Bu tip, adını kendi tipinin en ünlü örneği olan St. Hripsime Kilisesi'nden almıştır. Hripsime tipinin temel planı içten dört-yapraklı yoncadır, yani iç apsisler dört yapraklı bir yonca oluşturacak şekilde birleşmişlerdir. Bu apsislerin kesişiminde köşelerin her birinde derin dairesel (üççeyrek silindir) nişler vardır. Bu nişler, dört apsisle birlikte bir sekizgen taban oluşturur ve bu taban yüksek bir silindirik kasnağı destekler ve kubbe ile taçlandırılır [1].

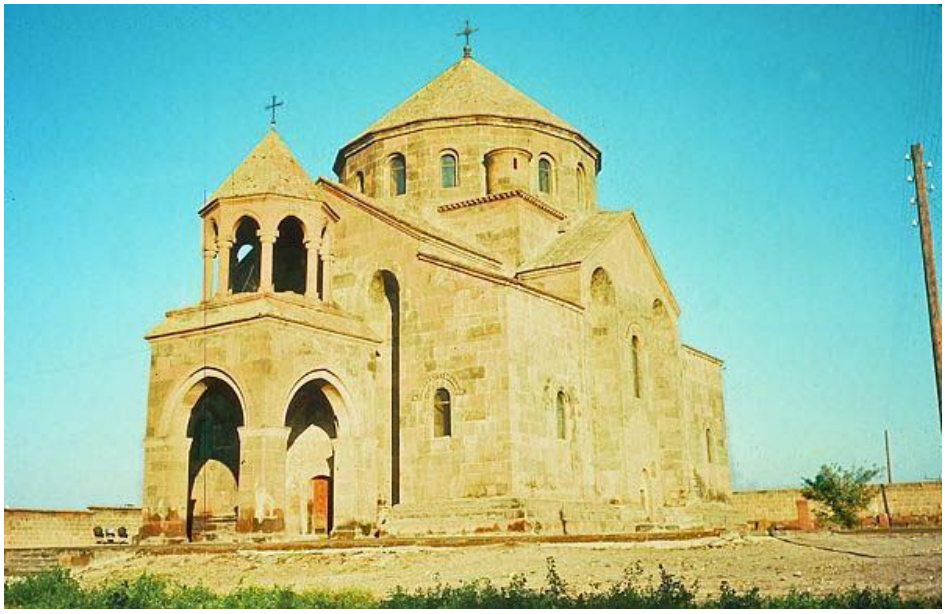

Resim 4.1 Kendi tipinin en ünlü örneği St. Hripsime kilisesi[1]

4.4.5 Açık Yunan haçı

Bir haç meydana getiren dört eşit koldan oluşmuş, merkezine kubbe oturtulmuş plan şeklidir. Haç şeklinde olan plan dışarıdan algılanmaktadır (Batar, 2007, s. 16) (Şekil 4.4).

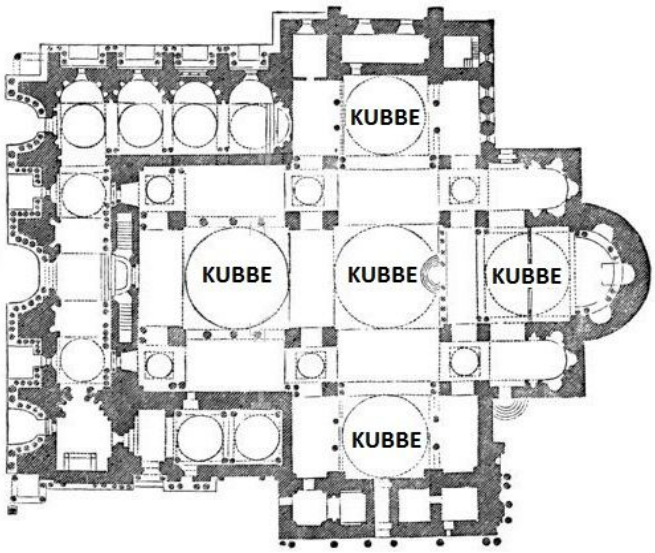

Şekil 4.4 San Marco Kilisesi yunan haçlı beş kubbeli plan örneği [5]

4.4.6 Kapalı Yunan haçı

Yapının iç kısmında dört kollu haçvari(haç biçimi) plan algılanırken, yapı dışarıdan bakıldığında tam dikdörtgen görünümündedir. Haçvari plana köşelerde küçük odaların eklenmesiyle plan dikdörtgene tamamlanmaktadır. Dört kolun merkezine kubbe oturtulmuştur (Batar, 2007, s. 16) (Şekil 4.5).

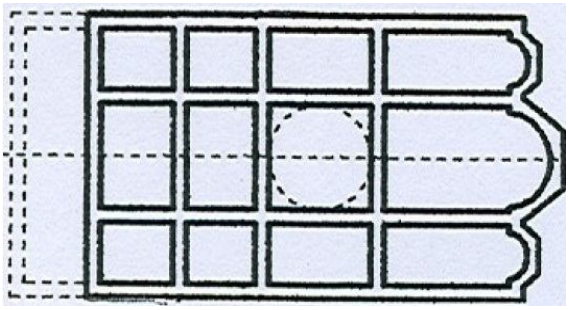

Şekil 4.5 Kapalı yunan haçı plan tipi örneği (Tanuğur, 2007, s. 32)

4.4.7 Dehlizli tip

Bu plan tipinde ana mekân dört kemer üstünde yükselen bir kubbeyle örtülmüştür. Yan neflerin örtüsü ana kubbeye göre çok daha alçak olduğu için, nefler koridor gibi algılanırlar. Bu sebeple ‘dehlizli tip’ olarak tanımlanmaktadır (Batar, 2007, s. 16) (Şekil 4.6).

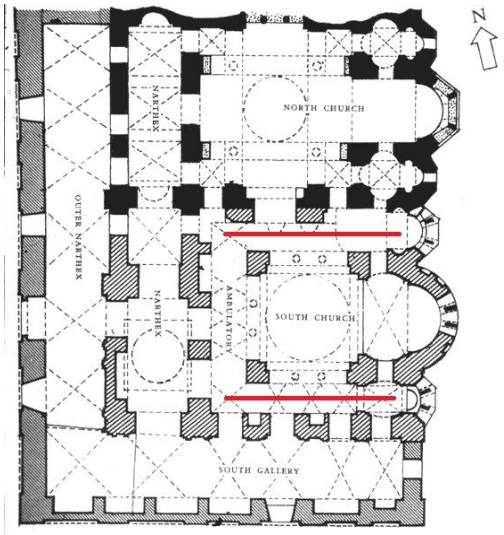

Şekil 4.6 Fenari İsa Camii dehlizli plan tipi örneği(Güney yapısı) [6]

4.5 ERMENİ KİLİSELERİNİN BÖLÜMLERİ

4.5.1 Narteks

Kilisenin ön cephesinde, yapının eni boyunca uzanan giriş bölümüdür. Ana mekân olan naostan bir duvar veya kolonlarla ayrılır. Narteks, kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir dikdörtgen olup genellikle yapının batısında yer alır (Anonim,1994, s. 320; Karaca,1995, s. 284).

Hasol'a göre narteks, Bizans kiliselerinde sahına girilmeden önce gelen, sahından sütunlarla ya da duvarla ayrılan bölüm olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2010, s.338).

Narteks, Kilise'nin giriş cephesinde, sütunlu ya da kemerli dar uzun Portik(revak) olarak da tanımlanmaktadır. Kilise ana mekânından sütunlarla ya da kapı açıklıklarıyla bölünmüş bir duvarla ayrılır. Hıristiyanlığın ilk döneminde tövbe edenler ve vaftiz edilmemişler kilisenin ancak bu kısmına girebilirlerdi (Anonim, 1997, s.1336, c.2)

Genellikle bir avluyla çevrilmiş olan Ermeni Apostolik Kiliselerinin batı cephesinde yer alan ana giriş kapısı, iç mekânda narteks (Ermenicesi: kavit) denilen hazırlık bölümüne açılır (Hançer, yayınlanmamış).

Narteks, yapılan tanımlar doğrultusun da, kilisenin ana giriş bölümü ile ana mekânı arasında bulunan bir koridor, geçiş holü olarak da tanımlanabilir (Şekil 4.7).

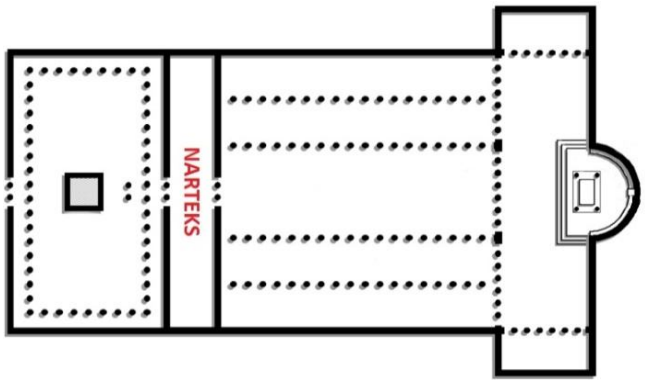

Şekil 4.7 Narteks bölümü [7]

4.5.2 Naos

Yunanca ‘tapınak’, ‘ilahın evi’ ‘oda’, ‘ev’, ‘tapınak’ anlamına gelmektedir. Bir yunan tapınağında tanrının heykelinin yer aldığı, çevresi sütunlu ana hacim. Naos, pronaos ile opistodom’un (arka yüz) arasında yer alır. Ortodoks kilisesinin halka açık ibadet mekânıdır (Hasol, 2010, s.338; Anonim, 1997, s. 1335, c.2).

Kilisede cemaatin ibadeti için ayrılmış olan ana mekândır (Karabey, 2001, s. 7). Ana mekân (Ermenicesi: adyan, Grekçesi: naos, yaygın olarak kullanılan terimdir) çeşitli büyüklüklerde tek bir hacimden oluşan tek nefli yapılardır. Bazı kiliselerde ana mekân olan naos, sağlı-sollu iki sütun dizisi ile üç nefli (üç bölümlü) olarak tasarlanmıştır. İki yan nef, genellikle beşik tonozla örtülü orta nefe nazaran daha dar olup, düz ve alçak bir tavanla kaplıdır. Bu ana mekan takriben yarım metre civarında üç parçalı ahşap korkuluklarla, doğuya uzanan koro bölümünden (Ermenicesi: tas) ayrılır (Hançer, yayınlanmamış) (Şekil 4.8).

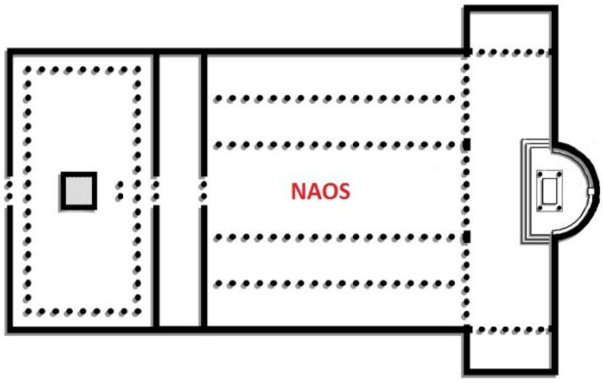

Şekil 4.8 Naos bölümü [7]

4.5.3 Bema

Kilisede papazların bulunduğu, ayinin yönetildiği yükseltilmiş bölümdür. Litürjik (dinsel, törensel) öğeler de burada bulunur (Anonim, 1994, s. 118). Koro mahali, bema'nın önündeki bölümdür. Koro elemanları bu bölümde ayakta ilahiler okumaktadırlar.

Erken Hıristiyan ve Bizans kiliselerinde apsisin önünde, din adamlarının bulunduğu, halkın bulunduğu kutsal bölümdür (Hasol, 2010, s.77).

Bu bölümde korkuluğun iç tarafında hiyerarşik bir düzende sıralanan, Patrik koltuğu ve daha küçük rütbeli din adamlarının ayin esnasında oturabileceği diğer koltuklar bulunur. Koro bölümü, yan kapılarla kilisenin sağında ve solunda bulunan küçük hacimli yan mekânlara bağlanır. Ermeni Kiliselerinde naostan korkuluklarla ayrılan ve bir basamakla yükseltilmiş koro bölümünde, bir metreye yakın- ortalama olarak 60-80 cm. yüksekliğinde, -iki yandan ve kimisinde ortadan- birkaç basamakla çıkılan, **khoran** veya **pem** denilen bir platform bulunur. Aslında bu yükselti, Ortaçağda Kilikya Ermeni Krallığı döneminde, Batı'dan gelen bir etki olarak Ermeni Kiliselerinde uygulanmaya başlanmıştır. Koro bölümü ve khoran birlikte, genel kilise plan şemasında "bema" ya tekabül eder (Hançer, yayınlanmamış) (Şekil 4.9).

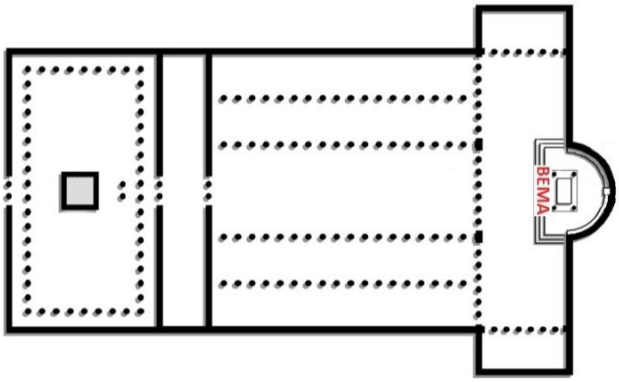

Şekil 4.9 Bema bölümü [7]

4.5.4 Apsis (apsit, idos daire, tonoz)

Kiliselerde koronun arkasında bulunan ve camilerin mihrap kısmının karşılığı olan, yarım daire ya da yarım çokgen şeklinde çoğu tonozla örtülü bölümdür. Apsisler çoğu zaman apsidiyollerle çevrili olurlar. Romalılar yapı dışına taşan yarım daire şeklindeki gözlere apsida derlerdi. Bazilikaların uçlarında bir apsida bulunurdu. Kiliselerdeki apsislerin kökeni budur (Hasol, 2010, s.42).

Karaca'ya göre apsis, yapının doğu ucunda bulunan, genellikle yarım daire şeklindeki bölümdür. Erken Hristiyanlık dönemlerinden itibaren kutsal olarak kabul edilir. Galeri, narteks üzerinde veya naosun batısında taşıyıcılar üzerinde yer alır. Eski kiliselerde galeri bölümü, kadınlar mahali olarak kullanılmıştır. Galeri günümüzde koronun bir kısmının bulunduğu bölümdür. Galeriye ulaşan merdivenler naosta veya narteks'te bulunur (Karaca, 1995, s.285).

Apsis bölümü, geniş ve yüksek bir kemerle (bema kemeri) ile naosa açılır ve kemerin dış yüzeyinde Kutsal Kitap'tan aktarılmış ve Ermenice yazılmış bir veciz inananları karşılar. İç mekânda yarım yuvarlak veya eliptik bir kubbe ile tamamlanan apsis, dışa taşkın bazen çokgen ve genellikle silindirik bir dış cepheye sahip olup, dıştan kiremit döşeli bir çatı ile kaplıdır (Hançer, yayınlanmamış) (Şekil 4.10).

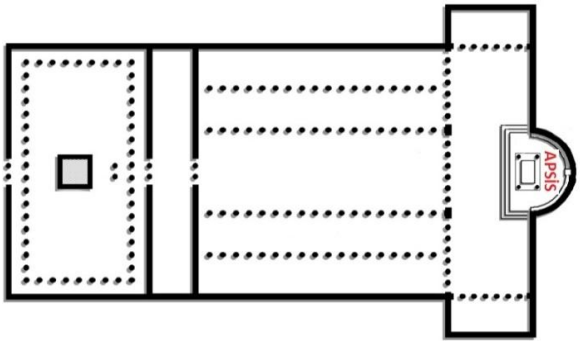

Şekil 4.10 Apsis bölümü [7]

4.5.5 Nef

Kilise'de girişle apsis arasında uzanan ana mekân. Kilise'lerde bölüntüsüz, tek nefli olabilecekleri gibi, sütun dizileriyle birbirinden ayrılmış, aynı doğrultuda birden fazla neften de meydana gelebilirler. Bu durumda orta nef, yan neflerden daha geniştir ve çatı örtüsü de daha yüksek tutularak vurgulanmıştır. Nefler arası çatı yükseklik farkından yararlanarak elde edilen pencere dizileri (clerestory), orta nefi aydınlatmakta ve apsis'e uzanan mekânın daha uzun algılanmasını sağlamaktadır (Ahunbay, 1995, s. 1339).

Kiliselerde ana kapıdan koroya değin uzanan bölümdür, sahın. Orta nef, kiliselerde ortadaki nef, orta sahın. Yan nef, kiliselerde orta nefin yanında, sütunlarla ayrılmış bölüm, yan sahın (Hasol, 2010, s.339).

Kilisede apsise dik doğrultuda, birbirlerinden sütunlarla ayrılmış uzunlamasına mekânlardır (Tanuğur, 2007, s. 25) (Şekil 4.11).

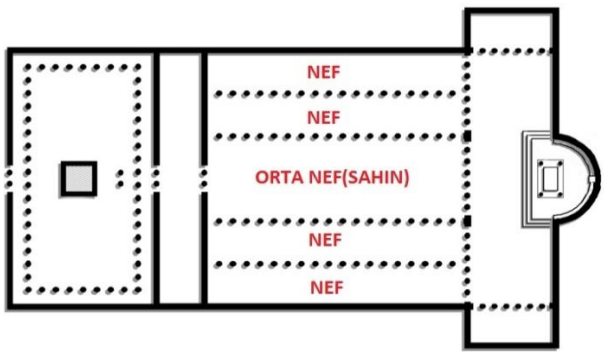

Şekil 4.11 Nef bölümü [7]

4.5.6 Vaftizhane

Vaftiz töreninin yapıldığı yer. Bu geleneğin 9.yy'da bırakılmasından sonra vaftiz havuzunun yerini, kilise'nin içine yerleştiren ve liturjik (dinsel törende izlenmesi gereken usul ve sıra) eşyanın belli başlıları arasında sayılan vaftiz kurnası almıştır (Germaner, 1997, s. 1861,c.3).

Hıristiyanlarda içinde vaftiz töreni yapılan daire ya da çokgen planlı, üstü kubbeli yapı (Hasol, 2010, s.486).

Ermeni kiliselerinde genellikle ana mekânın solunda yer alan bölümdür. Bebeklerin vaftiz edildiği bu mekânın batısında bulunan duvardaki, genellikle mermerden yapılmış oval tekne(kurna) içinde bebekler kutsanır ve Hıristiyanlığa adım atar (Batar, 2007, s. 17) (Şekil 4.12).

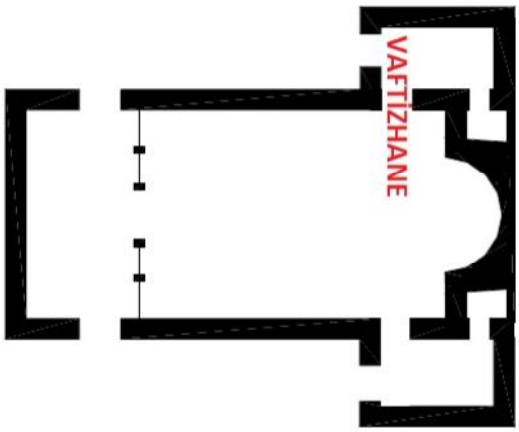

Şekil 4.12 Vaftizhane bölümü (Batar, 2007, s. 36)

4.5.7 Kadınlar mahfili

Mahfel olarak da bilinen kelime, kadınların ibadeti için düzenlenmiş ve genellikle ana mekândan çeşitli şekillerle ayrılmış olan bölüm anlamına gelmektedir. (Ahunbay, 1997, s.1153, c.2). Giriş mekânının üzerinde genellikle bir veya

nadiren iki katlı galeri katı (Ermenice: **vernadun,** Grekçe: gynakion) yer alır. Bizans'taki gibi bir işlev gören bu galeriler çok önceleri Ermeni kiliselerinde de kadınlara ve özellikle soylu kadınlara ayrılmıştır. Ancak galeriler uzun yıllardan bu yana kilise korolarının kullanımına bırakılmıştır (Hançer, yayınlanmamış).

4.5.8 Atrium

Erken Hıristiyan bazilikalarında girişin önünde yer alan avlulu mekândır.
İlk Hıristiyan ve ortaçağ mimarlıklarında bir kilisenin cephesi önünde yer alan, portikle(revak) çevrili avlu (Hasol, 2010, s.55) (Şekil 4.13).

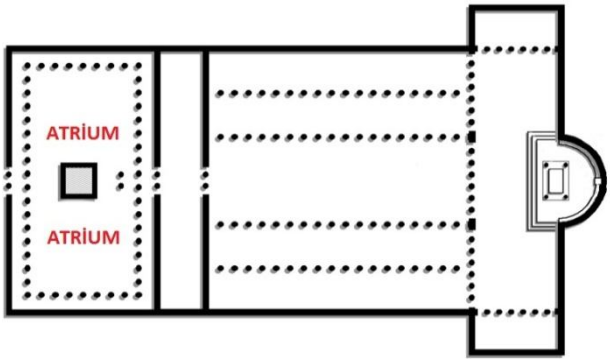

Şekil 4.13 Atrium bölümü [7]

4.5.9 Şapel

Büyük kiliselerin içinde genellikle büyük azizlerin adına ayrılmış ibadet mekânlarıdır (Hasol, 2010, s.440).

5. BÖLÜM

İTALYA'DAN ve TÜRKİYE'DEN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN KİLİSE ÖRNEKLERİ

Üçüncü bölümde yer verilen araştırmalar yöntem olarak benimsenmiş ve verilen örnekler bu doğrultuda değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu bölümde İtalya'dan ve Türkiye'den yeniden işlevlendirilmiş kilise örnekleri Çizelge 5.1 ve Çizelge 5.2'de belirtilen başlıklar altında incelenmiştir.

Çizelge 5.1 Korumaya değer yapılarda uygun işlev seçimini etkileyen faktörler

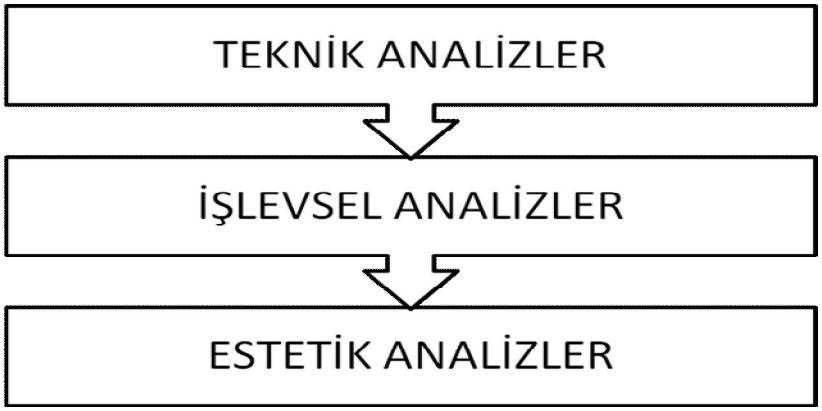

Çizelge 5.2 Korumaya değer yapılarda iç mekan müdahalelerine yönelik analizler

İtalya'nın Venedik şehrinde bulunan yeniden işlevlendirilen 6 adet kilise örneklerinin konumları Resim 5.1'de gösterilmektedir.

Resim 5.1 Venedik'ten verilen örneklerin bulunduğu konum [8]

Örnek: 1
Ülke/Şehir: İtalya/Venedik
Kilise adı: Chiesa di S.Maurizio
Yapım yılı: 18. yy
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Müzik Müzesi- Sergi Alanı

MÜZE KULLANIMI

Yapı bulunduğu konum itibarıyla Resim 5.1'de gösterilmektedir. Yılın her ayı turist çeken şehrin en gözde yapısının St. Marco meydanı olduğu bilinmektedir. Bu yapıya ulaşmak için belirlenen güzergâh üzerinde bulunan örnek yapının, insanlar tarafından ziyaret edilmeden geçilmediği gözlenmiştir. Bu durum yapının bulunduğu konumun ulaşılabilirlik açısından önemli bir noktada olduğunu göstermektedir.

Tek mekân özelliği taşıyan bu kilisenin, mevcut plan şeması açısından değerlendirildiğinde herhangi bir değişikliğe uğramadığı gözlenmiştir. Böylece mekân işleve göre değil, işlev mekâna göre şekillenmiştir. Bu durum yapının çok amaçlı kullanımını sağlamıştır. Müze kullanımına bakıldığında, mekânsal program kurgusunun, gerekli donatıların ve yapılan eylem ve kullanıcı hareket alanının, bu işleve göre düşünüldüğü gözlenmiştir. Kilise ana elemanlarının, teşhir için kullanılan ünitelerle herhangi bir tezatlık oluşturmadığı görünmektedir. Teknik anlamda göz önünde bulundurulması gereken en önemli noktalardan birinin, yapının mevcut durumunun korunması olduğu daha önce belirtilmiştir. Bu yapının sahip olduğu kimliğin yok olmaması için önemli bir veridir. Böylece kilise, kilise müze de müze olarak kullanıcı tarafından algılanmaktadır.

İç mekânda yeni işlev ile yaratılan estetik ve algısal değerler yapının orijinal atmosferiyle bir arada algılanmaktadır. Mekânda ışıkla yaratılan atmosfer, kiliselerin bildiğimiz loş etkisiyle aynı etkidedir. Yapının giriş bölümünde bulunan

satış bölümü için kullanılan donatılarının, müze teşhir üniteleri ve kilise ana öğelerinden kullanılan malzeme açısından farklı olduğu gözlenmiştir.

Resim 5.2 Chiesa di S.Maurizio Kilisesi ana giriş(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.3 Ana giriş kapı detayı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.4 İçeriden kapı giriş detayı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.5 Apsis bölümünde sergilenen enstrümanlar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.6 Bema bölümü, Altar(sunak) ve enstrümanlar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.7 Kilise ana mekânında bulunan teşhir üniteleri(E. Fakıbaba arşivi)

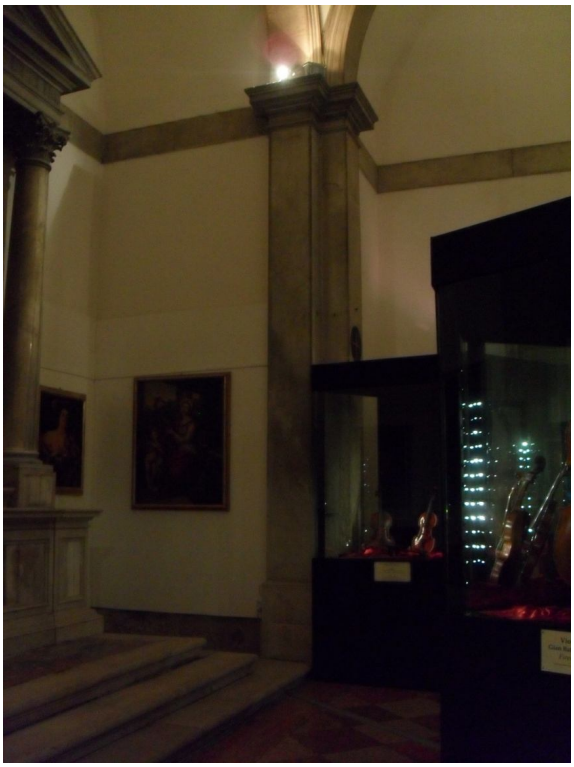

Resim 5.8 Teşhir ünitelerinden ve mekândan aydınlatma detayları
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.9 Kilise ana mekândan bir görünüm(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.10 Teşhir ünitesi detayı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.11 Teşhir üniteleri ve kilise donatıları bir arada(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.12 Ana mekânın sağ yan tarafında bulunan şapel(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.13 Şapel keman yapımını gösteren bir sahneye çevrilmiş(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.14 Kilise donatısı vaaz kürsüsü ve teşhir üniteleri bir arada(E. Fakıbaba arşivi)

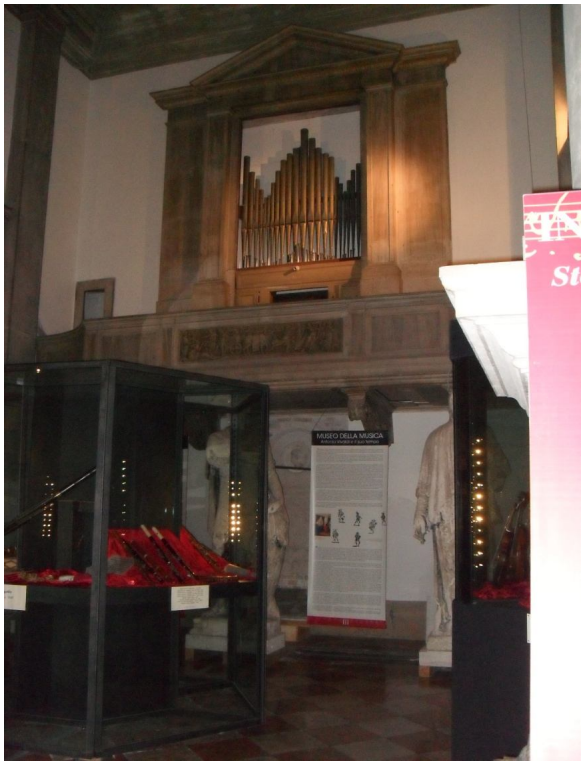

Resim 5.15 Kilise donatısı organ(kilise orgu) ve teşhir üniteleri(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.16 Kilise ve müzeyle ilgili yayınların satıldığı alan(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.17 Satış alanında bulunan stantlar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.18 Kilise pencere ve günah çıkarma kabini detayı(E. Fakıbaba arşivi)

SERGİ KULLANIMI

Yapının sergi kullanımına bakıldığında Resim 5.19 da görülen plan şemasında bu işleve uygun olarak bir yerleşim planı düşünülmüştür. Müze kullanımında olduğu gibi bu kullanımda da yapının orijinal kullanım şeması zarar görmemiştir. Sergi resimleri için farklı dokularda kullanılan ahşap teşhir panellerinin mekan ile uyumlu olduğu gözlenmektedir. Resimleri aydınlatmak için kullanılan elemanlar, oldukça modern bir görünümdedir, dolayısıyla yapının eski görünümüyle zıtlık oluşturmaktadır.

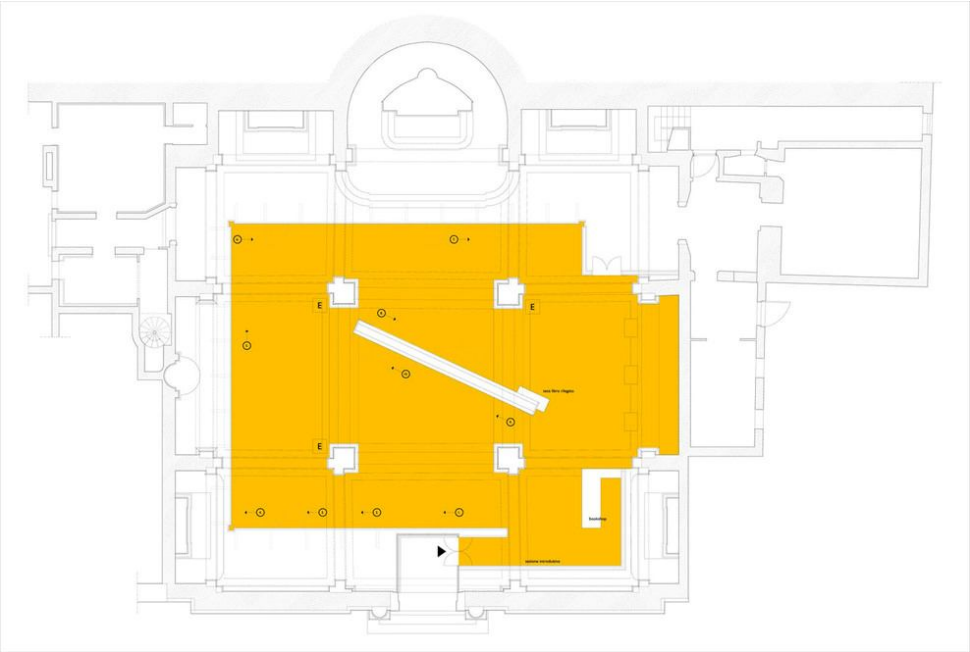

Resim 5.19 Sergi elemanları yerleşim projesi [9]

Resim 5.20 Ana mekâna(naos) yerleştirilen sergi panoları ve teşhir üniteleri [9]

Resim 5.21 Kilise ana elemanları ve sergi elemanları [9]

Resim 5.22 Sağ yan nef bölümünden mekâna bakış [9]

Resim 5.23 Sağ yan nef'ten sol yan nef'e bakış [9]

Resim 5.24 Ana mekânda bulunan sütun detayı ve sergi elemanları [9]

Resim 5.25 Ana mekânda bulunan sütunların ortasına(orta nef) bulunan teşhir ünitesi ve yukarıda bulunan spot aydınlatma detayı [9]

Örnek:2
Ülke/Şehir: İtalya/Venedik
Kilise adı: Chiesa di San Vidal
Yapım yılı: 17.yy
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Konser Salonu

Konumu itibarıyla verilen ilk örnekle aynı güzergahta bulunan yapı (Resim 5.1) klasik müzik konserlerinin verildiği bir salon olarak kullanılmaktadır. Akşam saatlerinde verilen konser dışında yapı, ziyaretçi kabul etmektedir. Yeni işleviyle birlikte mekân, herhangi bir bölünmeye uğramamıştır. Bu yapıda da ilk örnekte olduğu gibi işlevin, mekâna göre şekillendiği söylenebilir. Yeni işlevin mekân gereksinimlerine bakıldığında, kilisenin apsis bölümünde orkestra yer almaktadır. Naos bölümü ise izleyicilere ayrılmıştır. Kilisenin giriş bölümü olan narteks kısmında ise bilet ve CD satış standı bulunmaktadır. Yapı teknik açıdan bakıldığında kullanıcı konforunu sağlamak açısından düşünülmüş detaylar içermektedir. Yapının ısıtma ve soğutma sistemi, iç mekâna yerleştirilen klimalarla sağlanmaktadır. Konser işlevi için gereken ses sistemi, yapıya zarar vermeden iç mekânda belli bölgelere yerleştirilmiştir. Ayrıca yapıda doğru akustiğin sağlanması açısından kolonların, kumaş kaplandığı gözlenmiştir. Kullanılan mobilyalarda seçilen malzemenin kumaş olması, kullanıcılara konser süresi boyunca konforlu bir oturum sağlamaktadır. Aynı zamanda seçilen renk ve modelin, kilise atmosferine uyum sağladığı görülmektedir.

Resim 5.26 Chiesa di San Vidal Konser salonu ana giriş(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.27 Sahne olarak kullanılan apsis bölümü(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.28 Ana giriş kapısı ve üzerinde bulunan kilise orgu (organ)
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.29 Sahne ve dinleyicilere ayrılan sandalyeler(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.30 Mekânı ısıtmak için kullanılan klimalar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.31 Sahne olarak kullanılan bema bölümünde konser donatıları ve atlar (E. Fakıbaba arşivi)

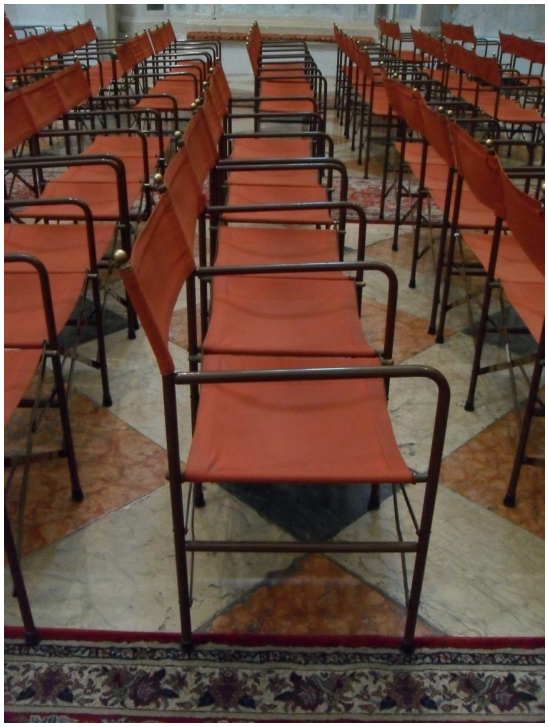

Resim 5.32 Dinleyicilere ayrılan sandalyeler ve zemin malzemesi detayı
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.33 Mekân içinde kullanılan elektrik priz detayı ve yangın tüpü
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.34 Ses izolasyonu ve dekoratif amaçlı kullanılan kumaş kaplamalar (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.35 Ses düzeni için kullanılan hoparlörler(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.36 Kilise ve konser salonu donatılarının iç içe kullanımı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.37 Apsis bölümünün sol tarafında bulunan tuvalet giriş kapısı
(E. Fakıbaba arşivi)

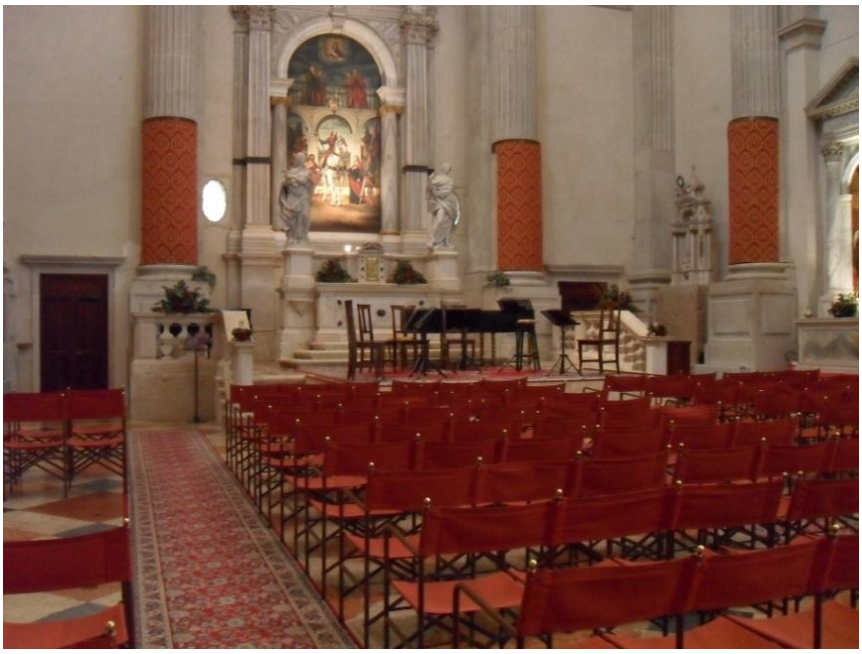

Resim 5.38 Ana giriş sol bölümden apsis ve altar görünümü(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.39 Ana giriş kapısının sol tarafında bulunan satış bankosu
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.40 Bilet ve konser cd satış bankosu(E. Fakıbaba arşivi)

Örnek:3
Ülke/Şehir: İtalya/Venedik
Kilise adı: Chiesa di S. Maria della Pieta
Yapım yılı: 15.yy
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Kilise ve Konser Salonu

Kilise Resim 5.1'de de gösterildiği gibi şehrin uğrak noktası olan St. Marco Meydanı'na çok yakın bir mesafededir. Bu görkemli yapıyı görmeye gelen turistler, orada bulundukları süre içinde çevrede bulunan önemli yapıları ziyaret etmektedirler. Santa Maria Della Grazie Kilisesi'de bu yapılar arasında yer almaktadır. Yapı kilise olarak kullanılırken aynı zamanda da klasik müzik konserlerine de ev sahipliği yapmaktadır. Yapının konser salonu işlevi için var olan mekânsal organizasyonunda herhangi bir değişiklik gözlenmemiştir. Konser salonun gerektirdiği düzen, kilisenin mevcut düzenini değiştirmeden sağlanmaktadır. Kilisenin narteks bölümü, satış bankosuna, atların önünde bulunan bema bölümü, sanatçılara yan ve orta nefler ise izleyicilere ayrılmıştır. Aynı zamanda kiliseye ibadet için gelen inananlar, ahşap sıralarda otururak dualarını etmektedirler. Uzun süreli oturumlar için bu ahşap sıraların, pek konforlu olmadığı gözlenmiştir. Orkestra sanatçılarının kullandığı oturum elemanlarına bakıldığı zaman, bu elemanların da hem yeni işlev kullanıcı konforuna, hem de kilise mekânına uyum sağlamadığı söylenebilir. Yapıda teknik anlamda düşünülen ekipmanlardan biri ısıtma cihazlarıdır. Resim 5.60 'da görüldüğü gibi ısıtma işlemi portatif ısıtıcılarla sağlanmaktadır. Bu görüntü estetik açıdan değerlendirildiğinde kilisenin orijinal dokusuna ve yeni işlevin atmosferine uyum sağlamamaktadır. Aydınlatma açısından değerlendirildiğinde, gün içinde doğal ışıkla aydınlatılan kilise, konserler sırasında Resim 5.58 ve 5.62'de de görüldüğü gibi spot ve florasan aydınlatmalarla sağlanmaktadır. Bir diğer teknik ekipman olan ses sistemi yapı içinde pencere önlerine konulan hoparlörlerle sağlanmaktadır.

Resim 5.41 Chiesa di S. Maria della Pieta Kilise ana giriş(E. Fakıbaba arşivi)

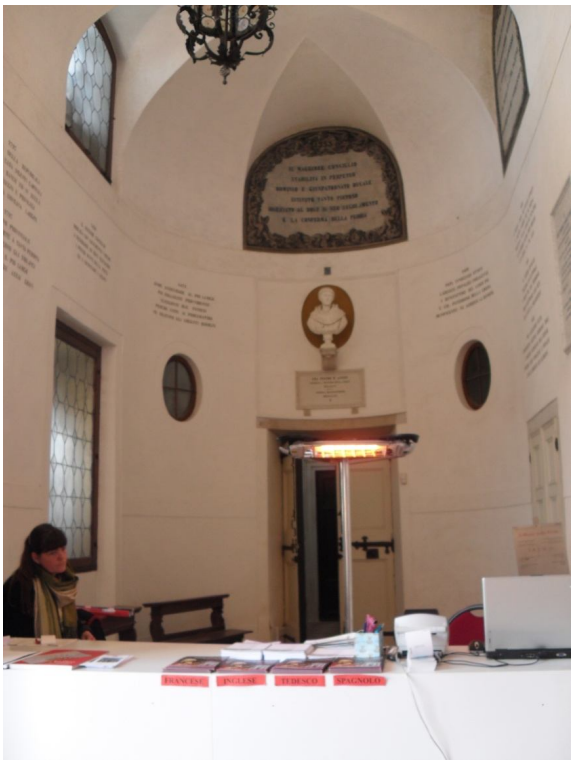

Resim 5.42 Giriş holü(Narteks) sol bölümde bulunan bilet satış bankosu
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.43 Giriş holü(Narteks) sağ bölümde sergilenen kilise donatıları (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.44 Narteks bölümünden kiliseye açılan kapı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.45 Naos bölümünden apsise bakış(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.46 Apsis ve altar bölümü(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.47 Bema bölümünde yer alan sahne, donatıları ve atlar bölümü (E. Fakıbaba arşivi)

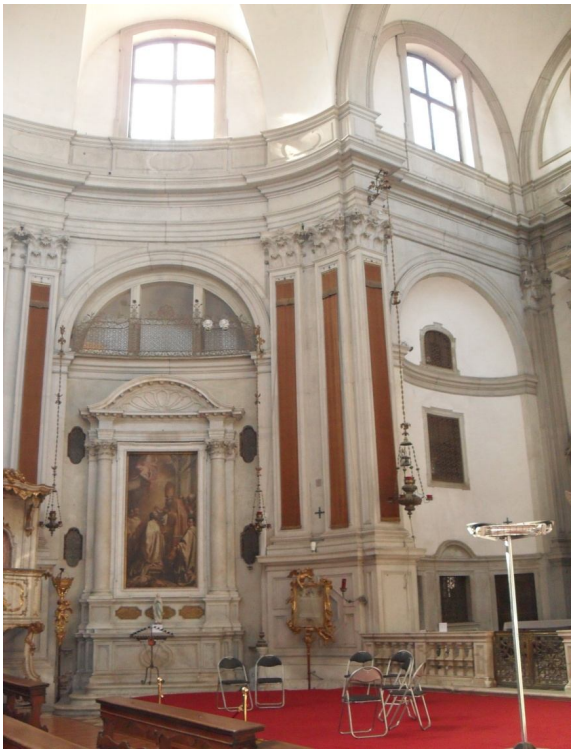

Resim 5.48 Apsis sol yan bölüm(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.49 Kilise sol yan cephede bulunan ve arka bahçeye açılan kapı (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.50 Arka bahçeye açılan kapı ve üst balkon(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.51 Kilisenin içinden sağ yan sokağa açılan kapı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.52 Sağ yan cepheden kiliseye giriş(E. Fakıbaba arşivi)

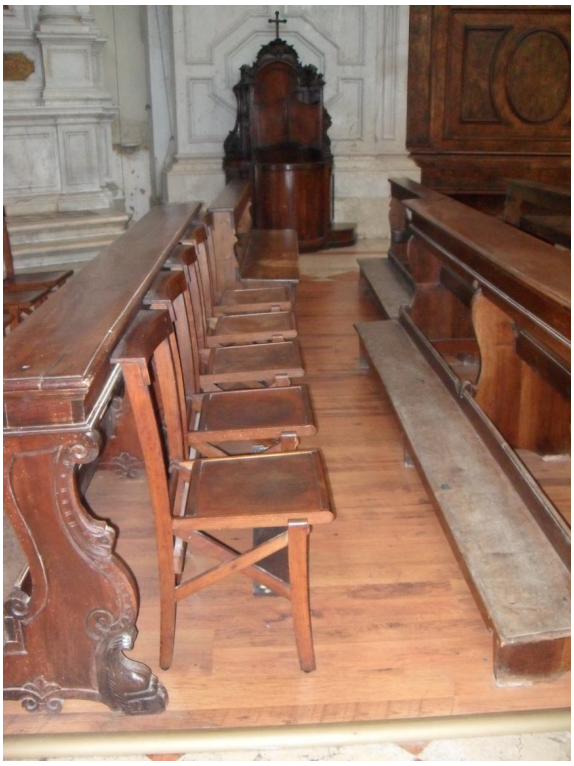

Resim 5.53 Ayin ve konser sırasında kullanılan kiliseye özgü oturma elemanları (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.54 Kiliseye özgü mobilya ve donatılar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.55 Kilise zemininde kullanılan ahşap parke ve mozaik taş detayı (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.56 Kiliseye ait litürjik(törensel) donatılar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.57 Hem kiliseye hem de konser dinleyicilerine hizmet eden oturaklar
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.58 Pencere korkuluklarına monte edilmiş spot aydınlatma elemanları
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.59 Ses düzenini sağlamak için pencere önünde bulunan hoparlörler
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.60 Bema, aynı zamanda sahne olarak kullanılan bölümde bulunan ısıtıcı
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.61 Ses ve ısınma sistemi için kullanılan prizler(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.62 Florasan aydınlatma ve yangın tüpü detayı(E. Fakıbaba arşivi)

Örnek:4

Ülke/Şehir: İtalya/Venedik

Kilise adı: Duomo di Mestre

Yapım yılı: ?

Eski işlev: Kilise

Günümüz işlevi: Santa Maria delle Grazie Kültür Merkezi ve San Michele Kitapevi

Kilise, Venedik şehrine 15 dakika mesafede bulunan Mestre yerleşiminin önemli yapılarından biridir. Ana cadde üzerinde bulunan, yeni işlevi nedeniyle de her gün yüzlerce insanın ziyaret ettiği bir yapıdır. Yüksek tavanlı yapı bir asma kat ile bölünmüştür. Zemin kat kitapevi üst kat ise kültür merkezi olarak kullanılmaktadır. Bu örnekte en çok dikkat çeken nokta, kilisenin var olan mekân şemasının artık okunamamasıdır. Bu durum yeniden işlevlendirilen tarihi yapılar hiç de arzu edilmeyen bir durumdur. Zemin katta bulunan kitapevinde kullanılan raf sistemleri ve teşhir ünitelerinin kendi içinde tutarlılık gösterdiği gözlenilirken yapının bütünüyle olan ilişkisini analiz etmek mümkün olmamaktadır. Çünkü tek mekân özelliği gösteren kilise, fazlasıyla bölünerek kimliğini yitirmiştir. Kitapevinde aydınlatma, havalandırma ve yangın gibi teknik anlamda bütün ekipmanların düşünülmüş olduğu gözlenmiştir. Dikey elemanlarla bölünen yapının arka kısmı Resim 5.74'te görüldüğü gibi seminer salonu olarak kullanılmaktadır. Bu mekânda da mobilya ve donatılara baktığımız zaman tek başına bir seminer salonunun gereklerini yerine getirdiği söylenebilir fakat tarihi yapıyla olan ilişkisinin ve kullanılan donatılarla uyumunun doğru bir noktada olmadığı görülmektedir. Giriş ve arka bölümden ulaşılan merdivenlerle birinci katta bulunan geniş bir konferans salonuna geçilmektedir. Genellikle dini sohbetlerin ve müziklerin yapıldığı bu salona gelen ziyaretçilerin büyük bir kısmını yaşlılar oluşturmaktadır. Bu nedenle merdivenlere engelli asansörleri yerleştirilmiştir.

Resim 5.63 Duomo di Mestre ana giriş(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.64 Kilise zemin katta bulunan kitap evi(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.65 Satış bankosu(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.66 Raf sistemi ve teşhir stantları(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.67 Ana yapıya ait ahşap kirişler, aydınlatma ve yangın alarmı (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.68 Hareketli kitap stantları(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.69 Sabit raf sistemi(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.70 Hareketli kitap standı(E. Fakıbaba arşivi)

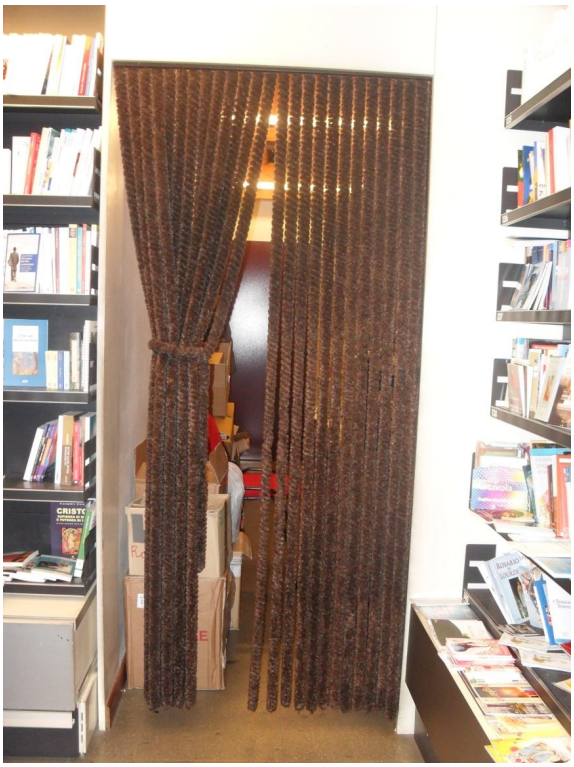

Resim 5.71 Kitapevi ile arkada yer alan seminer salonunu birbirine bağlayan geçit (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.72 Mekânları birbirine bağlayan geçişin depo kullanımı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.73 Arka bölümde yer alan seminer alanı için danışma masası (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.74 Seminer salonu ve donatıları(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.75 Üst kat konferans salonuna çıkan merdiven ve engelli asansörü (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.76 Üst katta yer alan konferans salonu(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.77 Konferans salonun da mutfak kullanımına ayrılan bir bölüm
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.78 Konferans salonunda kullanılan koltuklar ve yer malzemesi
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.79 Aynı zaman da konser amaçlı kullanılan konferans salonunda yükseltilmiş ahşap döşeme ile oluşturulan sahne bölümü ve donatıları (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.80 Konferans salonunda bulunan kalorifer, yangın tüpü ve yön levhaları (E. Fakıbaba arşivi)

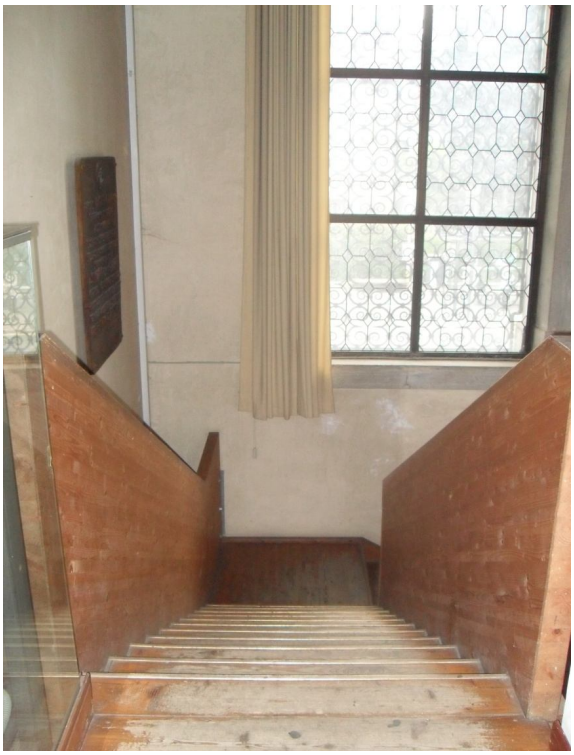

Resim 5.81 Konferans salonundan ana giriş kısmına inen merdivenler (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.82 Narteks bölümünün üst kat merdivenlerden görünümü(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.83 Konferans salonu ana giriş kapısından kitapevi girişi(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.84 Konferans salonu zemin katta bulunan ana giriş danışma
(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.85 Konferans salonu danışma bölümünden arka mekânlara geçiş (E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.86 Depo ve tuvalet kullanımına ayrılan mekânlar(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.87 Engelli, bay ve bayan tuvaletleri(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.88 Bayan tuvaleti(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.89 Ana yapının arka bahçesine açılan kapı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.90 Arka cephe kapı ve pencere detayı(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.91 Arka bahçe(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.92 Arka cephe kapı ve pencere detayları(E. Fakıbaba arşivi)

Örnek:5
Ülke/Şehir: İtalya/Milano
Kilise adı: Santa Maria Annunciata Chiesa Rossa
Yapım yılı: 1932
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Kilise ve Sanat çalışmaları için sergi alanı

İtalya'nın önemli şehirlerinden biri olan Milano'da bulunan kilisenin konumu Resim 5.93'te gösterilmektedir. Yerel halkın sıklıkla ziyaret ettiği bu yapı, şehre gelen turistlerinde ilgisini çekmektedir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki yapının şehrin turist çeken tarihi yerleşim bölgesinden uzakta konumlanmış olması, şehre gelen turistlerin bu yapıyı ziyaret etmesini zorlaştırmaktadır. Yapı kilise işlevini devam ettirirken, diğer taraftan modern sanat sergilerine de ev sahipliği yapmaktadır. Bu işlev için orijinal mekân düzeninde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Resim 5.95'te görüldüğü gibi sanatçı, iç mekânda, duvar, tavan ve kilise bölümlerinde, kullandığı renkli neon aydınlatmalarla yapıya farklı bir atmosfer kazandırmıştır. Kilisenin her bir bölümü farklı renklerle tanımlanmıştır. Bu uygulama ile yapının, yeni işlevi ile mevcut işlevi arasında bir bağ oluşturulmuştur. Estetik anlamda bahsedilen ışık, renk ve doku sayesinde eski ve yeniyi algılayabilme, bu mekânda büyük oranda hissedilebilmektedir. Bu eski yapıda geçmişin izlerini görürken, bir yandan günümüz teknolojisiyle yaratılan atmosfer, kullanıcılar ve yapı arasında kuvvetli bir bağ oluşturmaktadır. Tarihi bir mekânda, ışık ve renk ile yaratılan atmosferin olumlu örneklerinden biri olduğu söylenebilir.

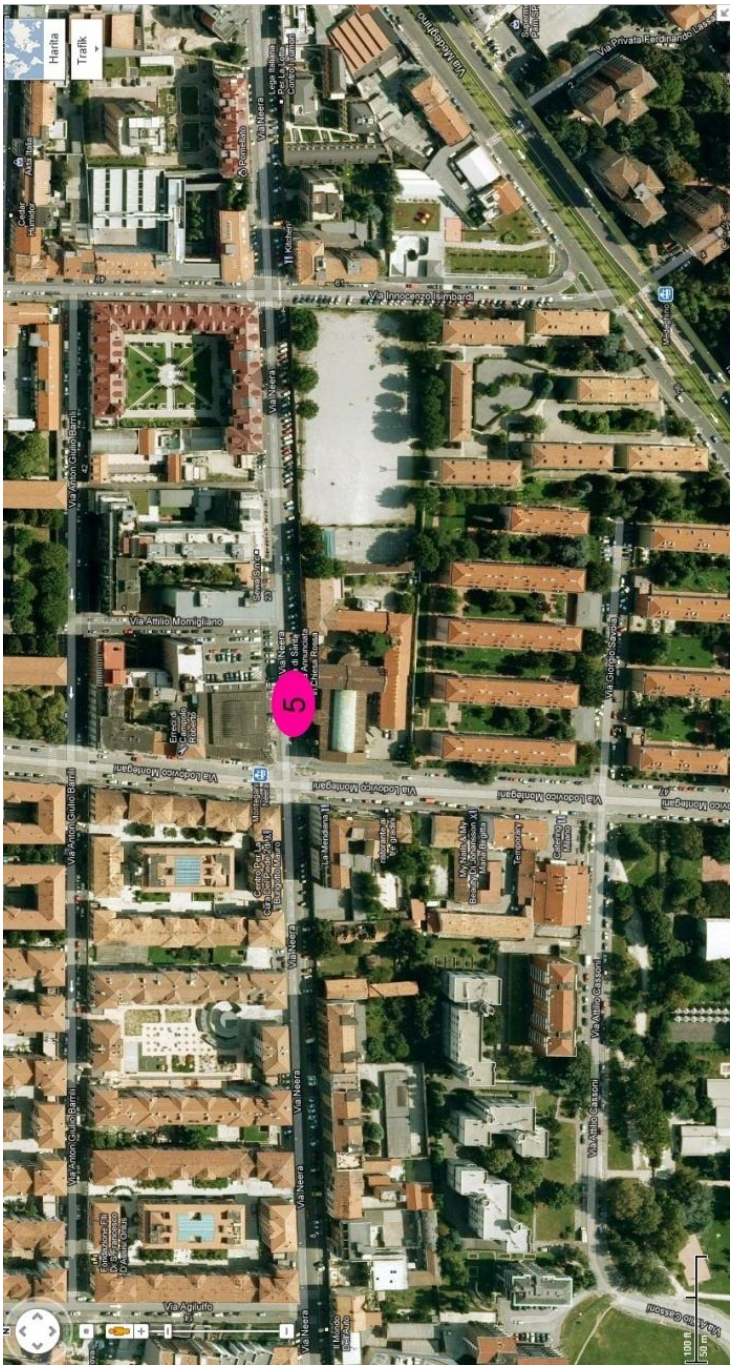

Resim 5.93 Milano'da bulunan kilisenin konumu ve çevresi [8]

Resim 5.94 Chiesa Rossa Kilise ana giriş [10]

Resim 5.95 Dan Flavin isimli sanatçının1997 kilise iç mekânda renkli neon aydınlatmalarla yarattığı atmosfer [10]

Resim 5.96 Kilise naos bölümünden apsise bakış [10]

Resim 5.97 Kilise altar ve litürjik(törensel) elemanlar [11]

Resim 5.98 Kilisede bulunan organ(org) isimli müzik enstrümanı [10]

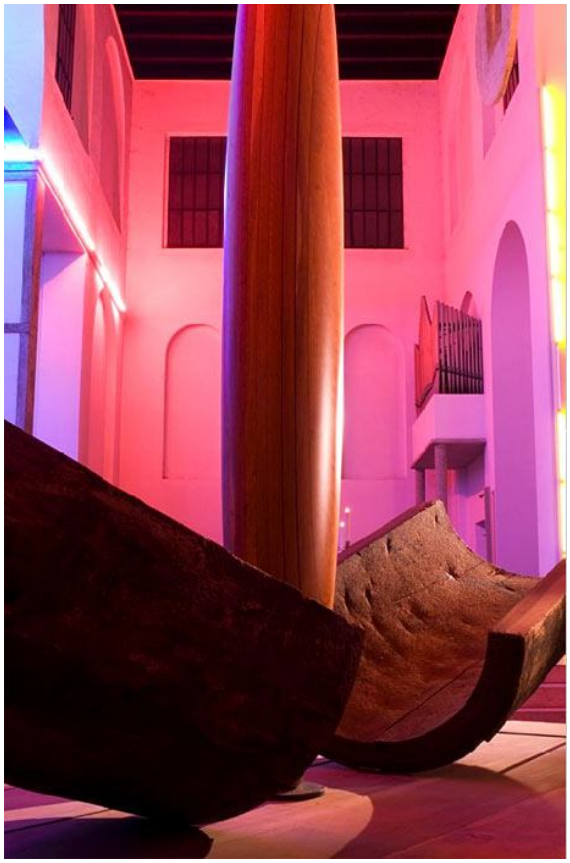

Resim 5.99 Sanatçının renkli neon aydınlatma tasarımının yanı sıra mekânda farklı eserler de bulunmaktadır [10].

Resim 5.100 Sanatçı kilise de bulunan her bir bölümü farklı renk neon aydınlatma ile vurgulamıştır [10].

Örnek:6
Ülke/Şehir: İtalya/Venedik
Kilise adı: Chiesa San Stae
Yapım yılı: 11. yy başı
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Kilise ve Sanat çalışmaları için sergi alanı

San Stae Kilisesinin konumu Resim 5.1'de görülmektedir. Yapı kilise işlevi dışında sanat gösterilerinin yapıldığı bir sanat merkezi olarak da kullanılmaktadır. Venedik Sanat Festivali'nde sanatçıların performanslarını sergiledikleri bir mekâna dönüştürülmüştür. İç mekân görsellerinde bu performanslardan bir örnek görülmektedir. Sanatçı yarattığı eseri yapının tavanına yansıtmıştır. Kilise fonksiyonu için kullanılan ahşap sıralar kaldırılmış yerine izleyicinin, eseri yere konulan büyük minderlere uzanarak izlemesi planlanmıştır. Eski yapının içinde gerçekleşen modern sanatsal aktivite ile yapı ziyaretçilerine hem geçmişi hem de günümüzü yaşatmaktadır.

Resim 5.101 Chiesa San Stae Kilise ana giriş(E. Fakıbaba arşivi)

Resim 5.102 2005 yılında Pipilotti Rist adlı sanatçının iç mekândaki Video uygulaması [12]

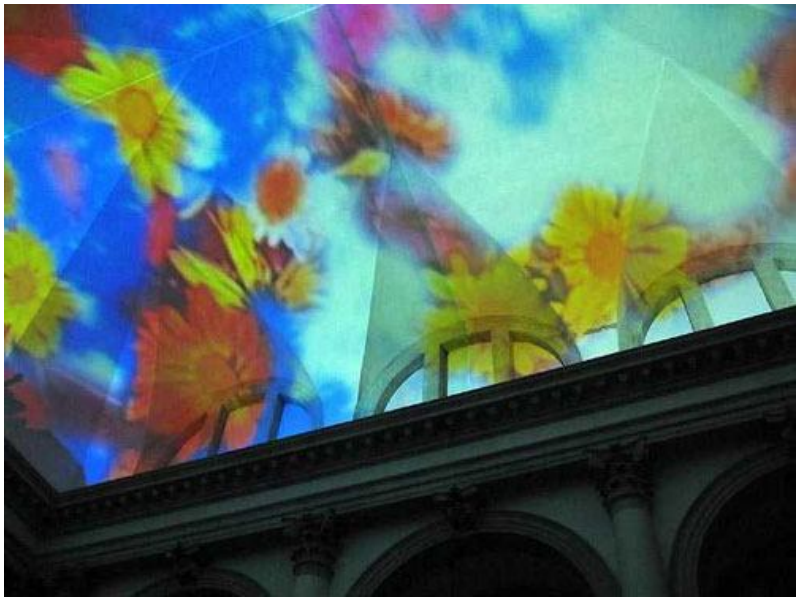

Resim 5.103 Çalışma Kilise, tavanına yansıtılan projektör görüntüleri ile farklı bir atmosfere bürünmüştür [13].

Resim 5.104 Venedik Bienalinde sergilenen bu çalışma kilise ana mekânı boşaltılarak izleyenler için yere minderler yerleştirilmiştir [12].

Resim 5.105 Gösterimde mekânın tavanına farklı görseller yansıtılmıştır [12].

Örnek:7
Ülke/Şehir: İtalya/Venedik
Kilise adı: Chiesa di San Gallo
Yapım yılı: 18. yy
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Sanat çalışmaları için kullanılmaktadır.

Kilise konumu Resim 5.1'de de gösterildiği gibidir. 5. ve 6. örneklerde olduğu gibi modern sanat performanslarına ev sahipliği yapan bu küçük yapı, artık kilise olarak kullanılmamaktadır. Herhangi bir mobilya ve donatı elemanı bulunmayan yapıda sanat performansları için sanatçı tarafından apsis bölümünde, sağ yan ve sol yan neflerde bulunan mermer sunaklar üzerine dijital ekranlar yerleştirilmiştir. İzleyiciler bu performansı yere konulan minderler üzerinde oturarak izlemişlerdir. Performans sırasında oluşan atmosferin, tarihi yapının dokusu ile birleşerek izleyicide güçlü bir etki yarattığı söylenebilir.

Resim 5.106 Chiesa di San Gallo Kilise ana giriş [14]

Resim 5.107 Kilise iç mekân apsis'e bakış [14]

Resim 5.108 2007 yılında Bill Viola isimli sanatçının video uygulaması [15]

Resim 5.109 Bu çalışmada mermer sunakların üzerine dijital ekranlar konulmuştur [16]

Örnek:8
Ülke/Şehir: Türkiye/Şanlıurfa
Kilise adı: Aziz Petrus ve Aziz Paulus
Yapım yılı: 1861
Eski işlev: Kilise- Tütün Fabrikası ve Üzüm Deposu
Günümüz işlevi: Kültür ve Sanat Merkezi

Yapı, eski Urfa olarak bilinen Balıklı Göl ve çevresine yakın mesafede bulunmaktadır. Tarihi ve dar sokaklardan geçilerek yapılan keyifli bir yürüyüş sonrası yapıya ulaşılmaktadır.

Resim 5.110 Yapının giriş cephesi (E.Fakıbaba arşivi)

Çevresindeki yapılarla malzeme açısından uyumlu olduğu görülen yapının girişi geniş bir avluya açılmaktadır.

Resim 5.111 Yapının giriş kapısı (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.112 Avlu görünümü (E.Fakıbaba arşivi)

Avlunun çevresinde kilise dışında bulunan mekânlar, cafe, sergi salonu ve idari bölüm olarak kullanılmaktadır.

Resim 5.113 Avlunun çevresinde bulunan diğer mekânlar (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.114 Kilise ana kapısına geçiş (E.Fakıbaba arşivi)

Kilisenin orijinal mekân düzeninin yeni işlev ile herhangi bir değişikliğe uğramadığını söylemek mümkündür. Çok amaçlı olarak tanımlanan mekânda konser, konferans, tiyatro ve film gösterimi gibi aktiviteler gerçekleşmektedir.

Resim 5.115 Kilise ana kapısı (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.116 Kilise ana mekân sol yan nef (E.Fakıbaba arşivi)

Mekânın sağ, sol ve orta neflerİ izleyicilere ayrılmıştır. İç mekânda kiliselerde sıkça rastlanılan ahşap malzeme kullanımına ağılık verildiği gözlenmiştir.

Resim 5.117 Kilise ana mekân orta nef (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.118 Kilise ana mekân sağ yan nef (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.119 Galeri katına çıkış (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.120 Kadınlar mahfili olarak da bilinen galeri katı (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.121 Kadınlar mahfili bölümünde kullanılan mobilyalar (E.Fakıbaba arşivi)

Yapının bütününe bakıldığında, kolonlarda ve duvar taşlarında var olan renk ve dokunun farklı bir atmosfer yarattığı görülmektedir.

Resim 5.122 Kadınlar mahfili bölümünden apsise bakış (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.123 Apsis bölümü sahne olarak kullanılmaktadır (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.124 Apsis bölümünde bulunan nişler (E.Fakıbaba arşivi)

Çağdaş işlevin teknik kullanımı için, ısıtma, havalandırma, ses sistemi ve aydınlatma gibi detayların düşünülmüş olduğu gözlenmiştir. Resim 5.125'te gösterilen iç mekânda kullanılan klimaların ahşap separatörlerle oturma gruplarına uydurulduğu düşünülmüştür. Bu durum şöyle bir tartışma yaratabilir; günümüz teknolojisine ait ekipmanlar bu şekilde mi kullanılmalı? Yoksa tam tersi mi tercih edilmeli? Yapıda bulunan diğer teknik elemanlarda ise böyle bir uygulamaya rastlanmamış, elemanlar olduğu gibi kullanılarak, herhangi bir separatörle kapatılmamıştır.

Resim 5.125 Mekânı ısıtmak ve soğutmak için kullanılan klimalar (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.126 İç mekânda kullanılan aydınlatma (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.127 Demir gergiler üzerinde kullanılan florasan aydınlatma (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.128 Ses sistemi tesisat kutusu (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.129 Ses sistemi için mekânın çeşitli bölgelerine yerleştirilen hoparlörler (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.130 Konferans ve film gösterimi için apsis bölümünde bulunan perde (E.Fakıbaba arşivi)

Örnek:9
Ülke/Şehir: Türkiye/Gaziantep
Kilise adı: Aziz Bedros
Yapım yılı: 19.yy
Eski işlev: Kilise- İplik Fabrikası Deposu
Günümüz işlevi: Kültür Merkezi

Konum olarak şehrin eski yerleşim bölgesinde bulunan yapıya ulaşmak şehre gelen turistler için çok da kolay olmamaktadır.

Resim 5.131 Kilise ön cephe görünümü (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.132 Dış mekân aydınlatma uygulaması (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.133 Ana giriş kapısı (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.134 Kilise narteks bölümü (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.135 Günümüze ulaşamayan galeri katının izleri (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.136 Kilise sol yan nef (E.Fakıbaba arşivi)

Yapıya verilen işlev ile mevcut mekânın plan şemasına bakıldığında, yeni işlev için mekânın herhangi bir müdahaleye uğramadığı gözlenmiştir.

Resim 5.137 Kilise orta nef (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.138 Kilise sağ yan nef (E.Fakıbaba arşivi)

Mekân konser, konferans- toplantı ve tiyatro salonu olarak kullanılmaktadır. Ana mekânda kullanılan oturma elemanlarında kullanılan ahşap ve deri malzemelerle, ilk bakışta yapının eski görümüne uyum sağladığı düşünülse de, kullanıcıları, bugüne mi? ait yoksa bu elemanlar orijinal mi? düşüncesine sürüklemektedir.

Resim 5.139 Apsis bölümünden naos'a bakış (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.140 Apsis bölümünün sol tarafında bulunan malzeme odası (E.Fakıbaba arşivi)

Bu işlevler için ihtiyaç duyulan diğer mekânlar, kilisenin şapel bölümünde çözülmeye çalışılmıştır. Fakat bu mekânın tüm bu işlevlere tam anlamıyla hizmet ettiği söylenememektedir.

Resim 5.141 Konser ve tiyatro gösterileri için ayrılan malzeme odası (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.142 Apsis bölümünün sağ tarafında bulunan vaftiz kurnası (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.143 Kilise yapısından ayrı inşa edilen papaz evi (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.144 Yapı güvenlik görevlisi ve sanatçılara ayrılmıştır (E.Fakıbaba arşivi)

Yapının restorasyonuna gösterilen özenin bu bölümde kullanılan mobilya ve donatılarda gösterilmediğini söylemek mümkün.

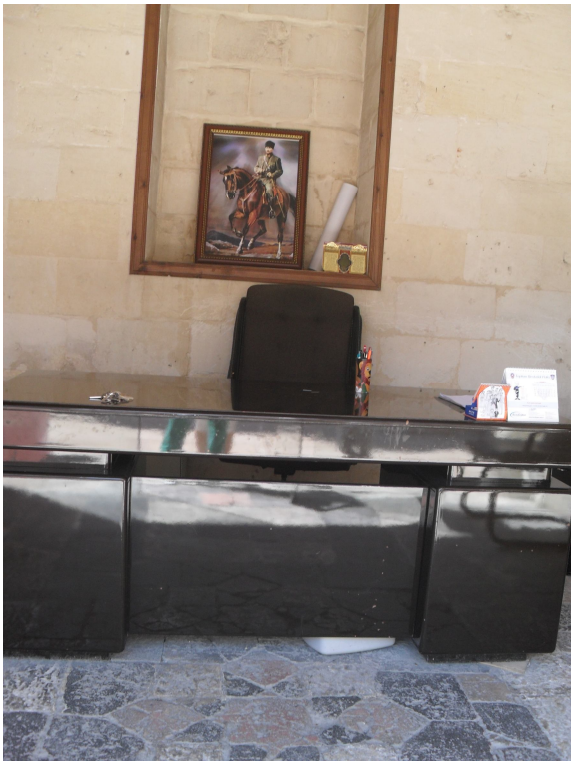

Resim 5.145 Güvenlik görevlisi için ayrılan bölüm (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.146 Sanatçıların kullandığı ortak alan zaman zaman müzik kursları için kullanılmaktadır (E.Fakıbaba arşivi)

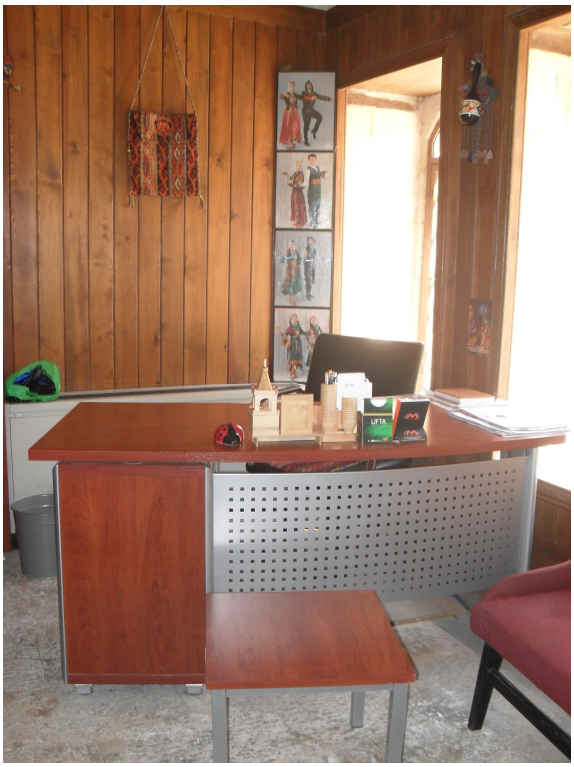

Resim 5.147 Sanatçıların kullandığı mekân (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.148 Kilise iç mekânda kullanılan klima (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.149 Kilise iç mekânda kullanılan broşür standı (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.150 Kilise iç mekânda kullanılan yerden spot aydınlatma (E.Fakıbaba arşivi)

Örnek:10
Ülke/Şehir: Türkiye/Çeşme
Kilise adı: Aya Haralambos
Yapım yılı: 1832
Eski işlev: Kilise
Günümüz işlevi: Kültür Merkezi

Ülkemizin önemli tatil beldelerinden biri olan Çeşme'nin en işlek caddesi üzerinde konumlanan yapı ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Hem yerli halkın, hem şehre gelen turistlerin kolayca ulaşabileceği bir yapı olmasının avantajını yaşamaktadır. Böylece mekânda yapılan her aktivite ilgi görmektedir

Resim 5.151 Kilise ön cephe (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.152 Kilise sol yan cephe (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.153 Kilise apsis bölümünden bir görünüm (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.154 ve 155'te görüldüğü gibi yapı işlevlerinden biri olan sergi amaçlı kullanıma hizmet etmektedir. Sağ ve sol yan neflere yerleştirilen panolarla resimler sergilenmektedir.

Resim 5.154 Sol yan nef (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.155 Sağ yan nef (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.156 Orta nef ve galeri katı (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.157 Apsis bölümü (E.Fakıbaba arşivi)

Konser için kullanılan sandalyeler, mekân başka bir işleve hizmet ederken Resim 5.158 ve 159'da görüldüğü gibi yan apsislere gelişi güzel istiflenmiştir. Bu durum gelen ziyaretçilere estetik açıdan karmaşık ve düzensiz bir izlenim vermektedir.

Resim 5.158 Sahne olarak kullanılan apsis bölümünde bulunan nişler (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.159 Sol yan apsis (E.Fakıbaba arşivi)

Aydınlatma ve mekânın soğutulması gibi teknik konularda mekânda bulunan elemanların dışında sergi işlevi için takviye ekipmanların konulduğu gözlenmektedir.

Resim 5.160 Sütunlar üzerinde ve tavanda bulunan aydınlatma elemanları (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.161 İç mekânda serinlemek için kullanılan portatif vantilatörler (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 5.162 Sergi işlevi için kullanılan projektör aydınlatmalar (E.Fakıbaba arşivi)

6. BÖLÜM

SİVRİHİSAR

6.1 SİVRİHİSAR COĞRAFİ KONUMU ve ÖZELLİKLERİ

İç Anadolu Bölgesi'nde Eskişehir ilinin, nüfusu ve yüzölçümü en büyük ilçesi olan Sivrihisar, Ankara-Eskişehir karayolu üzerinde il merkezine 96 km uzaklıktadır. Sivrihisar, Eskişehir'in doğusunda Sakarya Irmağı'nın yukarı çığırı ile Porsuk Irmağı arasında kalan, aynı isimle anılan dağın eteğindeki bir yerleşim merkezidir (Özüdoğru ve diğerleri, 2005, s. 1). Kuzeyinde Mihalıççık, doğusunda Ankara, güneydoğusunda Günyüzü, güneyinde Konya, güneybatısında Çifteler, batısında Mahmudiye, kuzeybatısında Beylikova bulunmaktadır (Altınsapan ve Parla, 2004, s. 290) (Şekil 6.1).

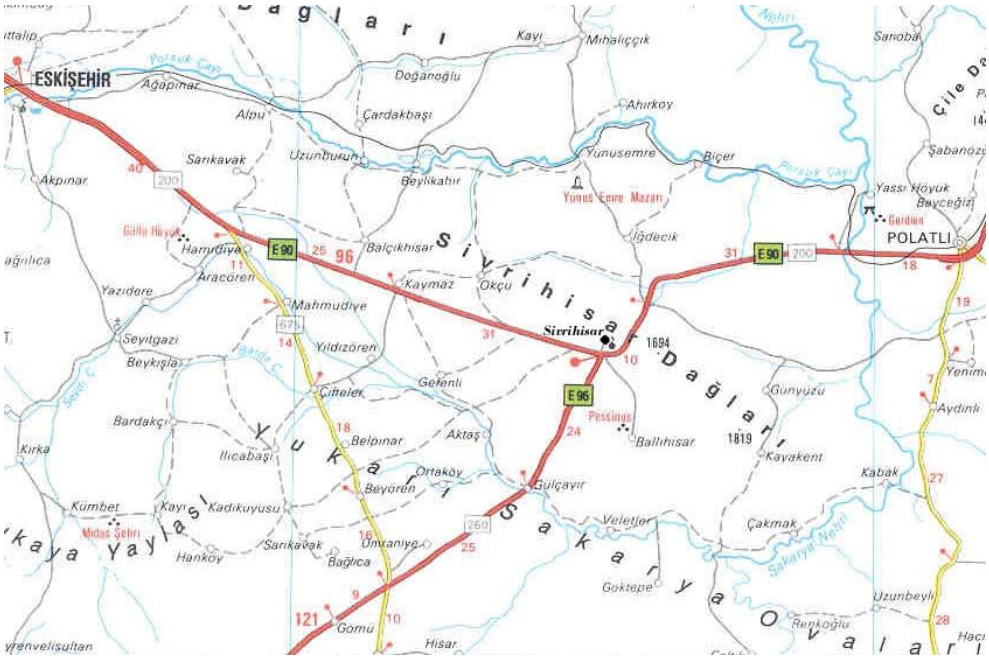

Şekil 6.1 Sivrihisar ve Çevresi(ÇE-MİM arşivi)

Kuzeyinden yüksek kayalıklarla çevrelenmiş olan Sivrihisar, 19.yüzyıl öncesinde kayaların renginden dolayı Karahisar olarak adlandırılırken, bu yüzyılın ikinci

yarısından itibaren 1860 yılında A.D. Mordtmann'ın kayaların biçimine dayanarak verdiği isimle anılmaya başlanmıştır (Parla, 2005, s. 5). İç Anadolu Bölgesi karasal iklim özelliklerinin gözlendiği Sivrihisar kenti, 39-02 kuzey enlemi ve 31-02 doğu boylamı üzerindedir ve ilçe merkezinin denizden yüksekliği yaklaşık 1050 m'dir.

20. yy'ın başında, İstanbul ile ticari ilişkileri demiryolu vasıtasıyla giderek artan Eskişehir'de ekonominin canlanmaya başlaması bir yandan bölgeyi ve Sivrihisar'ı olumlu etkilerken diğer yandan, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında kaybedilen topraklardan Anadolu'ya göçün başlaması, Eskişehir ve Sivrihisar yöresine yönelinmesine ve bölgenin toplumsal yapısının büyük ölçüde değişmesine neden olmuştur (Parla, 2005, s. 10).

1925 yılında Eskişehir'in Vilayet merkezi olmasıyla Sivrihisar, Eskişehir'e bağlanmıştır. Eskişehir Kaymakamlığı'ndan alınan bilgilere göre bugün Sivrihisar'ın 3 beldesi, 61 köyü bulunmaktadır (Parla, 2005, s. 10,11) (Resim 6.2). Sivrihisar ilçesinin nüfusunun 53.175 olduğu belirtilmiş ve nüfusun %39'u tarım, %37'si ticaret, %20'si el sanatları ve %4'ünün ise devlet memurluğu yaptığı ifade edilmiştir (Şahlan(Çeltik), 2007, s.78).

Resim 6.2 Sivrihisar'ın Kale'den Görünümü(ÇE-MİM arşivi)

6.2 SİVRİHİSAR TARİHİ

Bizans Dönemi'nde önceleri Spalia adlı bir kaleyken giderek önem kazanan Sivrihisar, imparator Justinianus tarafından yeniden kurulmuş ve Justinianapolis olarak adlandırılmıştır. Kalenin güneydoğusunda yer alan bugünkü Ballıhisar'da antik çağın güçlü din ve ticaret merkezi olan Kibele tapınağının ve Friglerin ünlü Pessinus kentinin bulunduğu belirtilmiştir (Altınsapan ve Parla, 2004, s. 290, 291). Efes'ten başlayan, Pessinustan Boğaz kaleye, oradan Samsun ve Tarsus'a geçen kral yolu üzerinde kurulan Sivrihisar, Hitit, Frig, Roma, Bizans, İlhanlı, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin önemli merkezlerinden olduğu belirtilmektedir. Sivrihisar'ın ne zaman kurulduğu belli değilse de Etiler devrinde Sallpa, Yunan ve Roma devrinde Spalya, klasik devirde Abrustula, Bizanslılar devrinde Jüstinyanus, Kazvini tarihinde Sibrihisar, sonra Seferihisar ve daha sonra Sivrihisar olmuştur (Özalp, 1960).

Bizans Dönemi'nde önemli Hıristiyanlık merkezlerinden biri olan Sivrihisar, ticari ve askeri güzergâh üzerinde bulunması nedeniyle, ilk olarak başpiskoposluk daha sonrada metropolitlik merkezi olmuş ve Justinianus döneminde (527-565) gelişerek Ballıhisar'ı gölgede bırakmıştır (Parla, 2005, s. 6). Bölge VIII yy. başlarında Müslüman Arapların akınlarına uğramıştır. 1015'te başlayan Türk akınları, 1068'de bu bölgenin kısa bir süre içinde ele geçmesini sağladıysa da asıl fetihin 1071 Malazgirt savaşından sonra olduğu belirtilmiştir. Bundan sonra Anadolu Selçuklu devletinin sınırları içinde kalan Sivrihisar dönemin önemli kültür ve ticaret merkezlerinden olmuştur. Anadolu Selçuklu devletinin 1308'de yıkılmasından sonra ilhanlıların kontrolüne giren bölge, bu devletin Anadolu'da etkisinin azalmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden Türkmen beyliklerinden merkezi Kütahya olan Germiyan oğulları beyliği sınırları içinde kalmıştır. Sultan I. Murat zamanında da Osmanlı sınırlarına dâhil edilmiştir (Sivrihisar Belediyesi, 1993, s.2). Ankara savaşı sonrası Karaman Beyliği'ne geçmiş olan Sivrihisar, izleyen dönemde 1406 yılında Çelebi Sultan Mehmet tarafından Osmanlı

Devletine tekrar katılmıştır. I. Dünya savaşından sonra yunan işgaline uğrayan ilçe toprakları 20 Eylül 1921'de işgalden kurtulmuştur (Işık, 2010, s. 7).

Şemseddin Sami'nin verdiği bilgilere göre, 19. yüzyıl sonunda oldukça bakımlı ve kuzeyinden Ankara'ya bağlanan demiryolu yüzünden ticaret merkezi bir kasaba olup, nüfusu 11.211 idi, bir çarsısı, birkaç camisi, bir rüştiyesi (ortaokulu) ve 1.500 ciltlik bir kütüphanesi vardı. Tüm kazanın nüfusu 34.902 iken bunun 4.000 kadarı Ermeni, gerisi Türk milletindendi. Kazada 108 cami, 20 mescit, 18 medrese, 1 rüştiye, 108 sübyan mektebi (ilkokul), 1 kütüphane, 32 tekke, 1 kilise, 6 su değirmeni vardı (Anonim, 1981, s. 2850).

1855-1856 yılları arasında, Kırım savaşı sırasında, Sultan Abdülmecit zamanında, Kafkasya ve Kırım'dan Sivrihisar'a göç eden Ermeniler, burada büyük bir grup oluşturarak, 6 ila 11 bölgeye yerleşmişler ve büyük bir ekonomik güç elde etmişlerdir (Şahlan(Çeltik), 2007, s.78). Ermeniler 1916 yılında Talat Paşa'nın tecrit kararı ile buraları terk etmiş, bir kısmı Amerika'ya bir kısmı Suriye'ye göç etmişlerdir (Işık, 2010, s.7).

7. BÖLÜM

SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ

7.1 KONUMU

Geleneksel doku, kuzeyde kale eteğinde inşa edilen Saat Kulesi'nin, bulunduğu kente hâkim konumdaki tepeyi çevreleyerek kilisenin konumlandığı alanda bitmektedir. Kentin kuzey sınırında kale eteğinde kalan yapı güneyi hariç üç yanı da açık olduğundan, gerek kale civarından, kuzeyden, gerekse de eğimli arazi dolayısıyla karayolundan güneyden hacimli yapısıyla ilk bakışta fark edilmektedir (Resim 7.1).

Resim 7.1 Sivrihisar Ermeni Kilisesi ve Saat Kulesi (ÇE-MİM arşivi)

Kılıç Mahallesi Santral Sokak üzerinde yer alan ve mülkiyeti belediyeye ait olan Sivrihisar Surp Yerortutyun Ermeni Katolik Kilisesinin pafta no 2928 H-a, ada no 159 ve parsel no 2'dir (EK 1). Yapı adasında üç parsel bulunmakta, ancak diğerlerinde yapı bulunmamakta, sadece 1 no'lu parselde Muzafer Atasoy tarafından yaptırılmış bir çeşme bulunmaktadır (Şekil 7.2).

Şekil 7.2 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Vaziyet Planı-Rölöve (ÇE-MİM arşivi)

7.2 TARİHÇESİ

Kilise yapısının batı giriş kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Kitabede yapının Kutsal Üçlü(Üç Horan(Baba, Oğul ve Kutsal Ruh) (Ermeni dilinde *Surp Yerortutyun*) adına 1881 yılında (Ermeni) cemaati yardımıyla yeniden inşa edildiği, mimarının Minteş Panayot olduğu, kilisenin bağlı olduğu İstanbul'daki Patriklik tahtında Nerses Varjabetyan'ın oturduğu yazmaktadır (İşcan, 2000, s. 15) (Resim 7.3).

Resim7.3 Ana Giriş Kapısındaki Kitabe (E.Fakıbaba arşivi)

Kilisenin yapım yılı arka cephe hariç her üç cephede üst pencere kemerlerinin kilit taşlarına kabartma olarak yazılmış ve bugün de okunabilmektedir. Yapının yeniden inşa edildiğini gösteren herhangi bir bilgiye ve yapıda bir ize rastlanmamıştır. Sivrihisar Surp Yerortutyun Kilisesinin, Anadolu'nun ikinci büyük Ermeni kilisesi olduğu belirtilmiştir [17]. Aynı yüzyılda Kutsal Üçlü adına Ermeni cemaati tarafından değişik yerlerde de kiliseler inşa edilmiştir; İstanbul Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi üzerinde yer alan Surp Yerortutyun (*Sainte Trinite*) Ermeni Katolik Kilisesi ile Beşiktaş Ermeni Kilisesi (Balıkpazarı'nda bulunan Surp Yerortutyan Ermeni Kilisesi) Mimar Garabet Amıra Balyan (1800-1866) tarafından inşa edilmiştir [18].

Trabzon Amenapırgiç Manastırı'nda bulunan üç şapelden batıdaki Surp Yerortutyun (Ekanim-i Selase) adına inşa edilmiş ve üzerindeki kitabede belirtildiği gibi Koca Bağda-sar tarafından onarılmıştır [19].

7.3 YAPIYA AİT RÖLÖVE ÇALIŞMASI ve MİMARİ ANALİZLER

Geçen yüzyılın ilk yarısında işlevini yitiren yapı, yöre sakinlerinden edinilen bilgilere göre 60'lı yıllarda elektrik santrali (trafo) olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu işlev nedeniyle ana yapı, ortasına duvar örülerek ikiye ayrılmış, batı tarafında santral ünitesi kurulmuştur. Bunun için döşeme değiştirilmiş, ara duvarlar ve yakıt tankı gibi bölmeler eklenmiş, pencereler kapatılmış, ara kat sökülmüştür. Santral makinelerinin bir kısmı rölöve çalışmaların da yerinde gözlemlenmiştir. Doğu kısmında tüm pencereler ve kuzey giriş kapısı hariç tüm kapılar kapatılmış ve mekân hem yakacak (tezek) deposu, hem de briket yapımı için kullanılmıştır. Tezeklerin tavana kadar istiflendiği rölöve çalışmaları sırasında izlerden anlaşılmıştır. Kuzeyde yapıya bitişik inşa edilen şapel bu dönemde belediye tarafından depo olarak kullanılmaya başlanmıştır. Güneyde şapel gibi tek hacim olarak yapıya bitişik inşa edilen bir yapı daha bulunmaktadır. Tek hacimden oluşan bu mekân, bölünerek Papaz Evine dönüştürülmüş ve bekçi kulübesi olarak kullanılmıştır. Kilise, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 17.01.1975 gün ve 152 sayılı genelgesiyle

korunması gerekli yapı olarak tescil edilmiştir. Tescil fişi 1987 yılında hazırlanmıştır (EK 2). Hazırlanan imar planında (EK 3), yapı parselinin batısında kalan 1 no'lu parsel kamu alanına katılmış, doğusunda bulunan 3 no'lu parsel de park yapılmış ve Kilise yapısının bulunduğu parsel ada haline getirilerek her dört yanı da sokakla tanımlanmıştır. Kuzey ve güneyde yer alan sokak çizgilerine sadık kalınmış, batıda var olan sokak daraltılarak yapı ile arasına yeşil alan yerleştirilmiş, doğuda park ile arasından sokak geçirilmiştir.

Rölöve çalışmaları sırasında dikkat çeken noktalarda biri yapıda bulunan kitabelerdir. İnşa kitabesinin yanı sıra yapıda simetrik olarak yerleştirilen dini içerikli kitabeler de bulunmaktadır. Şapel ve Papaz Evi yan duvarlarında, bu mekânları kiliseye bağlayan iç kapılar üzerinde ve orta apsisin her iki yanındaki nişlerde kitabeler bulunmaktadır. Bunların dışında, Kilise kuzey ve güney kapıları ile Papaz Evi girişi üzerinde yazısız kitabe mermeri bulunmaktadır. Rölöve çalışmaları sırasında, yıkık olan şapel girişi üzerinde de simetri nedeniyle mermer kitabenin yer alması gerektiği kanısına varılmıştır. Yan apsis nişlerinde kitabe yerine kabartma taş motifleri bezeli taşlar kullanılmış, ancak rölöve tespitlerinde ikisinin de yerinden sökülmüş olduğu belirtilmiştir. Ana giriş kapısında kullanılan melek, aziz ve bitki motifli bezemeler, kapı-pencere sövelerinde ve kesme taş örgü duvarlarda bolca kullanılan haç motifli kabartmalar dışında, yapıda gözlenen iki kabartmadan biri Resim 7.4'de görüldüğü gibi, doğu cephesinde orta apsis duvarı üzerine yerleştirilen iki azizin yer aldığı mermer blok, diğeri ise Kilisenin güney yan kapısı üzerinde bulunan bitki motifli mermer bloktur (Resim 7.4-7.5).

Resim 7.4 Doğu cephesinde bulunan mermer kabartma (E.Fakıbaba arşivi)

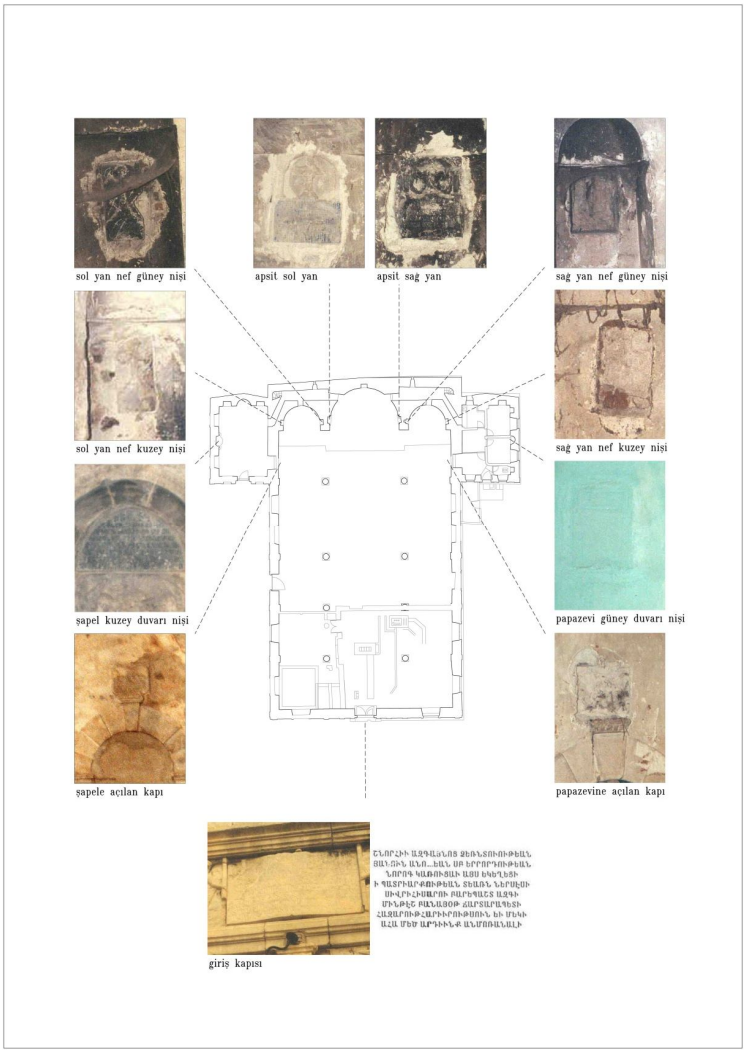

Resim 7.5 Yapıya ait Kitabeler ve Kabartmalar (ÇE-MİM arşivi)

7.3.1 Plan Analizi

Yapının oturduğu taban alanı 1067 m^2 olup 2193 m^2 büyüklüğündeki parselinin yaklaşık yarısını kaplamaktadır. Parselin batı sınırı, kuzeye doğru eğimle yükselen paket taşı kaplamalı Muzaffer Atasoy Sokak tarafından tanımlanmaktadır. Yapıya ana girişi sağlayan batı kapısı, Kalenin bulunduğu yaklaşık 1250 m yükseklikteki tepenin 1110 m'ye kadar düştüğü eteklerinde sokakla buluşur (Rölöve raporuna göre, Kilisenin batı kapısı giriş basamağı bu kota denk gelecek şekilde itibari yapı kotu olarak belirlenmiş ve ±0.00 olarak alınmıştır). Eğimli araziye inşa edildiğinden yapının kuzey-güney duvarları arasında 2,5 m kadar kot farkı oluşur, parselin güney sınırını tanımlayan ve

toprak bir yol olan Ay Sokak yapı duvarlarından yaklaşık 4 m aşağıda kalır. Yapı parselinin kuzey sınırına bitişik inşa edildiğinden güney kısmında oluşan genişleme, sayıları 45'i bulan ve çoğu yeni dikilmiş ağaçlarla bahçe haline getirilmiştir. Kuzey sınırı, yapıya bitişik toprak bir yolla tanımlanırken doğuda bir sokak bulunmamakta, yapı parseli boş arazi ile karışmaktadır (ÇE-MİM, 2001)(EK 4).

Dışarıdan girişleri ayrı ancak bitişik inşa edilmiş üç ayrı yapı gibi görünse de Kilise, Şapel ve Papaz Evi yapıları hem aynı taşıyıcı sisteme bağlıdır, hem de ikişer açıklıkla mekânlar birbirine bağlanmıştır (Resim 7.6).

Resim 7.6 Şapel bölümünü ve papaz evini kiliseye bağlayan kapılar (ÇE-MİM arşivi)

Ana yapıya bitişik inşa edilen yapılara ayrı duvar örülmemiş, bunun yerine kilise duvarını kullanmaları yeğlenmiş, böylece tek bir taşıyıcı sistemle üç yapı da inşa edilebilmiştir. Şapel ve Papaz Evi yapılarında ana girişin sağlandığı batı kapıları yanı sıra kilise duvarının batısında kilise ana mekânına (yan sahınlara) ve doğusunda (apsis'e açılan) kilise arka galerilerine bağlantı sağlayan açıklıklar bulunmaktadır. Böylece bu iki mekân kilise dolaşımına dâhil edilmiştir.
Taşıyıcı sistem ve dolaşım dışında yapıların birliktelikleri açısından önemli olan bir diğer konu da uygulanan kesin simetri ve düzen anlayışıdır. Doğu-batı

doğrultusunda orta sahından geçen aks üzerinde uygulanan simetri, plana tam olarak yansıtılmış, gerek kilisenin, gerekse her iki bitişik yapının mekân boyutları, kotları ve açıklık eleman sayıları aynı tutulmuştur.

Kilisede santral işlevi için yapılan iç duvarlar ve şapel olarak inşa edilip sonradan Papaz Evine dönüştürülen yapının iç duvarları bu simetrinin dışında tutulmuştur.

Dıştan 46x23 m ölçülere ve 923 m^2 taban alanına sahip kilise yapısı, kilise ana mekânı ve doğuda arkasına yerleştirilen galeriler ve çan kulelerinden oluşmaktadır. Ana mekân 33x20.5 m boyutlarında olup üç uzunlamasına aksın beş enlemesine aksla bölünmesi ile elde edilmiş, ortada aks kesişmelerinde sekiz adet sütunu bulunan bir mekândır (Şekil 7.7).

Şekil 7.7 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Planlar-Rölöve (ÇE-MİM arşivi)

Ana mekân, orta ve çapraz sahınların daha geniş tutularak kesiştikleri yerde kubbe inşası ile kubbeli kapalı yunan haçı plan şemasına uygun olarak inşa edilmiştir. Doğu-batı doğrultusunda üç aks olarak planlanan yapıda orta sahın (nef) yan sahınlara göre daha geniş tutulmuş (orta sahın 8.65 m, yan sahınlar 5.25 m kadar), aynı şekilde kuzey-güney doğrultusunda oluşturulan beş aksta da yan sahınlara girişlerin alındığı bölüm orta aks'a oturtulmuş, doğusundaki bölüm daha geniş tutulmuş (çapraz sahın 8.30 m, dış aks'lar 5.50 m ve iç aks'lar 5.30 m kadar) ve orta sahın ile kesiştiği yere yaklaşık 8 m çapındaki kubbe yerleştirilmiştir (Şekil 7.7).

Ana giriş kapısının ilk iki kuzey-güney aksı boyunca, ara kat inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Santral yapımı sırasında yıkılan ara katın döşeme izleri bugün hem duvarlardaki taşıyıcı oyuklarında, hem de bunları karşılayacak şekilde orta sahının(nef) her iki kenarına yapılan kemerlerde izlenebilmektedir (Resim 7.8).

Resim 7.8 Arakat Döşeme İzleri (ÇE-MİM arşivi)

Ana mekân, santral işlevi sırasında, inşa edilen yüksek tuğla duvarla ikiye ayrılmış, mekânlardan biri depo olarak kullanılırken, bir diğerine ise yakıt tankı yerleştirilmiş ve bu nedenle döşemede kanallar açılmıştır (Resim 7.9).

Resim 7.9 Tuğla Duvarlarla Bölünerek Oluşturulan Mekânlar (ÇE-MİM arşivi)

Kuzey-güney doğrultusunda bulunan beşinci aksın yan sahınlardan şapellere geçişler verilmiş, koro ve piskopos bölümünü tanımlayan perde yükseltisi (yaklaşık1.10-20m) yapılmıştır. Yapının doğusunda yer alan ana apsisin sağ ve solundan, yan apsislerin ise ortalarından şapellere açılan kilise arka galerilerine geçişler verilmiştir (Resim 7.10).

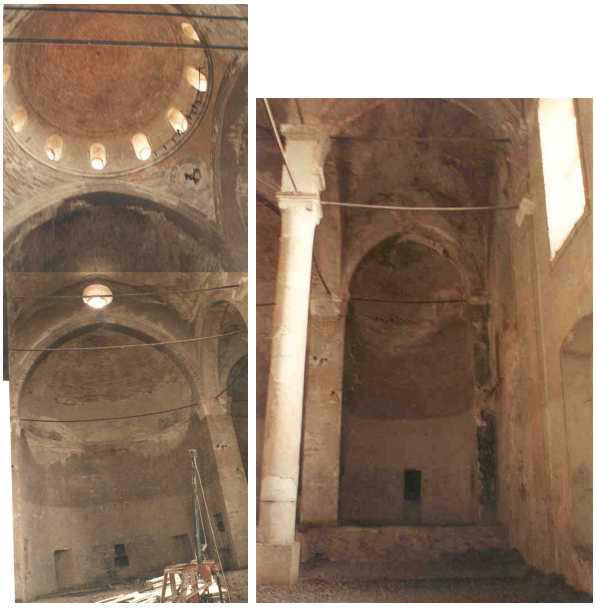

Resim 7.10 Apsis bölümünden şapellere geçişi sağlayan geçitler (ÇE-MİM arşivi)

Rölöve çalışmaların da, hem kemerli sövelerle kapı olarak tanımlanan şapellere geçişlerin, hem de sövesiz ve sıvalı düz dikdörtgen galeri geçişlerinin duvar örülerek kapatılmış olduğu gözlemlenmiştir. Haç plan şeması yapının kesitinde de aynen uygulanmıştır. Yan sahınların(nef) yükseklikleri 12.40 m iken, orta nef yüksekliği 15.90 m olarak ölçülmüştür. Yapının çatısı da bu yükseklikleri kullanarak orta ve çapraz sahın ortalarından beşik çatı şeklinde kırılarak elde edilen kırma çatı ile örtülmüştür. Apsisler yarım kubbe ile örtülmüş, yan sahınlarda olduğu gibi yan apsislerde de yükseklik orta apsisten daha düşük tutulmuştur (yan apsisler 11.60 m iken, orta apsis 13.60 m kadardır). Yan apsis çatıları doğuya tek eğimle kırılarak elde edilirken, orta apsisin yan duvarları on iki kenara tamamlanan yedi kenarlı bir yarım kasnak şekli verilerek yükseltilmiş ve her kenara kırılarak elde edilen kırma çatı ile örtülmüştür.

ÇE-MİM(2001) rölöve raporuna göre; Orta ve yan sahınların kesiştiği kare bölümde pandantiflerle tonoz üst hizasında daireye dönüşen bir tabana oturan kubbe, basık bir kesite sahip olup, iç yüksekliği 20.76 m'dir. Dışta, yaklaşık 2.20 m'lik alt kısmı düz yükseltilerek 24 kenarlı bir kasnak şekli verilmiş, oradan basık yükselen kubbenin tepe yüksekliği 21.35 m olduğu ifade edilmiştir (Resim 7.11-12).

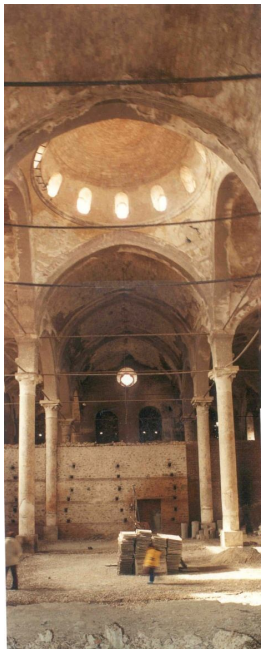

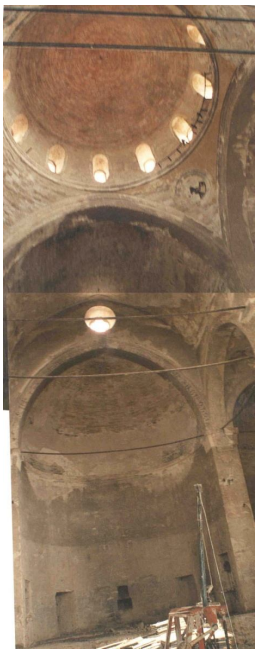

Resim 7.11 Kubbe ve Orta Nef Resim 7.12 Kubbe ve Apsis (ÇE-MİM arşivi)

Tonozlar (ana kubbe ve apsis kubbelerinden oluşan üst örtü), mekânın ortasında yer alan sekiz adet sütun ve sütunlarla dış duvarlara oturan kemerler aracılığı ile taşınmaktadır. Alt kısmında 80x80x80 cm boyutlarındaki kaideye oturan sütunların çapları 70-75 cm ve boyları 6.65 m olduğu belirtilmiştir (Resim 7.13).

Resim 7.13 Kilise mekânında bulunan sütun detayları (ÇE-MİM arşivi)

Sütunlar, silindirik başlıkların üzerinde yer alan bir tabla ve altta yatay bir silme ile belirlenmiştir. Dökme alçı profilleri ile iyonik tarzda süslemelerin oluşturulduğu gözlenmiştir. Zeminden 7.50 m'lik bir kotta, yükseklikleri 100-110 cm'yi bulan başlıkların alçı profillerinin çoğu bugün dökülmüş durumdadır. ÇE-MİM(2001) rölöve raporunda verilen teknik bilgilere göre; yan sahınlar gibi alçak seviyedeki tonozlar, 8.50 m kottaki sütun başlığı tablalarına otururken, daha yüksek seviyede olan orta ve çapraz sahın tonozları, tablalardan kare kesitle yükselen sütunların taşıdığı 10.50 m kottaki ikinci bir tablaya oturmaktadır.

Kemerlerin duvarlara oturduğu yerlerde sütun başlığı kullanılmamış, onun yerine sadece bu iki seviyedeki tablalar yarım olarak kullanılmışlardır. Metal kemer gergileri, her iki tabla seviyesinde, tablaya tutturularak kullanılmışlardır(Resim 7.14).

Resim 7.14 Restorasyon aşamasında olan yapıda sütun başlıkları ve metal gergiler (E.Fakıbaba arşivi)

Galeri, Ara kat ve Çan Kuleleri;

Kilise ana mekânı arkasında-doğusunda kuzey ve güney-doğu köşelerinde yer alan mekânlar, hem içerdikleri simetri hem de düşeyde gözlenen hacimsel özellikleri ile ana mekândan oldukça farklı özellikler gösterirler. Kilise kotunda, en altta yer alan (arka) galeriler, bir üst katta balkon çıkışlarına ve ara katlara daha üstte merdivenkovalarına ve en üstte çan kulelerine dönüşmektedir.

Kuzey-güney doğrultusunda orta apsise doğru genişleyerek uzayan 10 m^2 taban alanına sahip galeri mekânları, kısa kenarlarının birinden apsise, diğerinden merdivene açılmakta, merdivene açıldığı kenarın batı köşesinden çapraz uzayan 3 m uzunluğunda bir kolla da Şapel ve Papaz evine

ulaşmaktadır. Uzun kenarların batı ortasından yan apsislere geçilirken, doğu ortasında birer adet küçük pencere bulunmaktadır. Apsislere ve Şapele açılan geçişler duvar örülerek, Papaz Evine açılan geçiş ise sadece duvar sıvası ile kapatılmıştır. Rölöve çalışmaları sırasında, mekânlara geçişler küçük açıklıklarla mümkün olmuştur (Şekil 7.15).

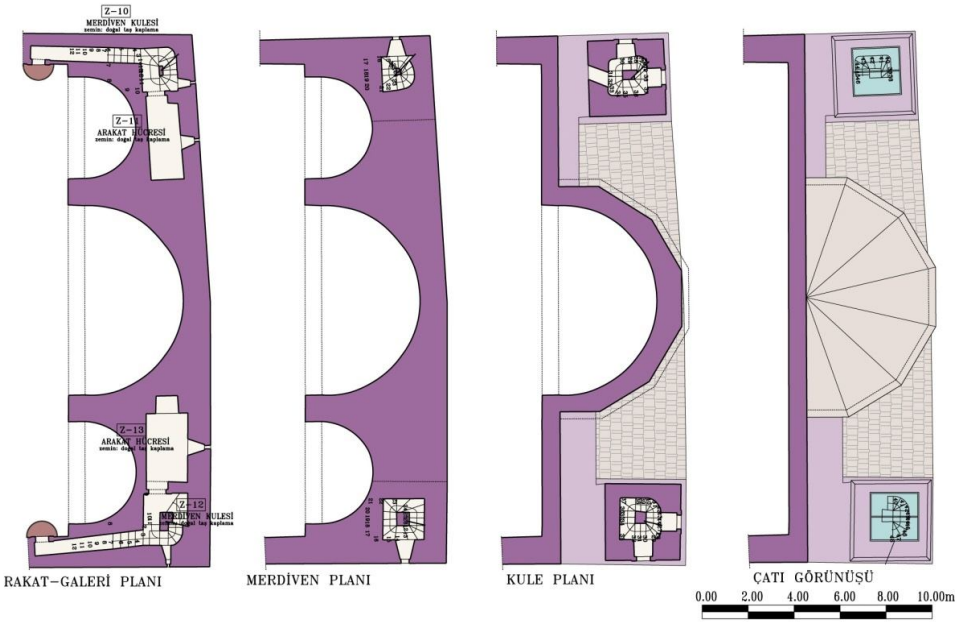

Şekil 7.15 Sivrihisar Ermeni Kilisesi arakat-galeri planlar-Rölöve (ÇE-MİM arşivi)

Kuzey galerisinin kuzey kenarından başlayan merdivenkovası 45 adet basamakla üç buçuk kez dönüş yaparak çan kulesi tepesinde güneye doğru açılırken, güney galerisinin güney kenarından başlayan merdivenkovası 48 adet basamakla üççeyrek kez dönüş yaparak çan kulesi tepesinde batıya doğru açılır. Genişlikleri 50 ile 90 cm arasında değişen basamaklar kovanın ortasında örülen ve ölçüleri değişen dikdörtgen bir dayanağa tutturulmuşlardır. Merdivenkovalarından ilk ulaşılan yer, yan sahın duvarlarında yer alan balkonlara ulaşımın sağlandığı yan sahın duvarlarına paralel inşa edilen koridorlardır. Koridorlar, kuzey merdiveninin kuzeybatı kösesinde altıncı ve güney merdiveninin güneybatı kösesinde yedinci basamaklarında yaklaşık 4.60 m gibi bir yükseklikte başlar. Genişliği 60- 65 cm ve uzunluğu 4.75-80 m olan koridorların başlangıcında kuzeyde altı, güneyde beş basamakla balkon kotu olan 5.60 m'ye ulaşılır. Kesme taş kemerli kapı açıklıkları bulunan balkonların

demir işçiliğiyle üretilen korkulukları yok olmuş, döşemesi ise oldukça zarar görmüş durumdadır. Merdivenkovaları sekizinci basamakta genişleyerek (alttaki) galerilerin üstüne gelecek şekilde inşa edilen yaklaşık 5 m kotundaki ara kat hücrelerine açılırlar. Kovaların aydınlatılması için güney merdiveni, güney duvarına iki adet, kuzey merdiveni doğu ve kuzey duvarlarına da birer adet küçük pencere yerleştirilmiştir (ÇE-MİM, 2001).

Çan kulesi ana yapıdan koptuktan sonra 4m kadar bağımsız olarak yükselir ve 14.5 m kotunda kule tepesinde biter. Kareye yakın ölçülere sahip kulelerin dış kenar uzunluğu 3.30 m'dir. Kuzeydeki kulenin batı duvarında çatıya ve kubbeye ulaşmak için duvara açıklık eklenmiştir. Taşlarla kaplanan kule üzerine oturan çanlarla ilgili herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Her iki çan kulesinin doğu cephelerinde birer ve kuzeydeki kulenin kuzey cephesinde, güneydeki kulenin güney cephesinde birer adet olmak üzere dört adet inşa edilen pencereler (P6') boyutları farklı da olsa biçim ve detay olarak kubbe pencereleri (P6) ile aynı tipte üretilmişlerdir (ÇE-MİM, 2001) (Resim 7.16) (EK 5).

Resim 7.16 Kuzey kanadı ve Güney kanadı çan kulesi(P6') (ÇE-MİM arşivi)

Yaklaşık 11.55 m yükseklikte inşa edilen güney kulesi ve 12.20 m de inşa edilen kuzey kulesi açıklıkları, 1 m genişliğinde ve 2 m yüksekliğindedir.

Şapel;

Kilisenin kuzeydoğu köşesinde kuzey duvarına yaslanarak inşa edilen tek hacimli Şapel yapısı, dıştan 10x7 m ölçülere ve 72 m2 taban alanına sahiptir. Ana girişin sağlandığı batıdaki kapısı dışında ayrıca güney duvarının batısında kilise ana mekânından giriş alınmış ve doğusunda bir geçitle kilise arka galerisine bağlantı sağlanmıştır (Resim 7.17) (EK 5).

Resim 7.17 Şapel ana girişi ve tepe penceresi(P5) (ÇE-MİM arşivi)

Ana giriş kapısı kemeri doldurularak metal bir kapı takılmış, ana giriş kotu toprak dolgusu nedeniyle zemin kotundan yükselmiş ve geçitler duvar örülerek kapatılmıştır. Mekân, doğu-batı doğrultusunda 8.3x5.8 m boyutlarında olup 6.30m tepe hizasında beşik tonozla örtülmüştür. Giriş kapısı her iki yanında birer pencere, kuzey duvarında mermer kitabenin bulunduğu nişin her iki yanında birer pencere, doğu duvarında apsis benzeri yarım kubbe ile biten yarım daire nişin her iki yanında birer düz niş ile tekrarlanırken, güney duvarında her iki yandan geçitler verilmiştir.

Giriş ve kuzey cephesinde her iki kenara birer pencere yerleştirilmiş, giriş ve arka cephede üçgen bitimine yakın yerde tepe penceresi yapılmış, açıklıklar kesme taş söveler, dökme alçı profiller ve alınlıklarla zenginleştirilmişlerdir. Açıklıkların hepsi duvar örülerek tamamen kapatılmıştır. İki elips biçiminin kesiştirilmesi ile elde edilen Kilise tepe pencerelerine yerine Şapel yapısında tek yatay elips biçimi tepe penceresi olarak kullanılmıştır (P5-5'). Çevresinde aynı biçimde söveye sahip açıklıklardan 145x100 cm ölçülerindeki ön cephe tepe penceresi (P5)(Resim 7.17) boyut olarak 185x135 cm ölçülerindeki arka cephe tepe penceresinden (P5') daha küçüktür (EK 5). Her ikisi de duvar örülerek kapatılmış olan açıklıklar içte dairesel biçime dönüşür ve genişleyerek mekâna açılır Kuzey duvarına 125 cm genişliğinde ve 40 cm derinliğinde yerleştirilen nişin düz olan alt kısmına kabartma tasvirler, kemerli olan üst kısmına mermer kitabe konulmuştur (ÇE-MİM, 2001).

Papaz Evi;

Kilisenin güneydoğu köşesinde güney duvarına yaslanarak inşa edilen yapı, dıştan 10x7 m ölçülere ve 72 m^2 taban alanına sahiptir. Eğimli arazi yüzünden oluşan kot farkından dolayı 1.50 m yükselen bir merdivenle ulaşılan ana girişin sağlandığı batıdaki kapısı dışında ayrıca kuzey duvarının batısında kilise ana mekânından giriş verilmiş ve doğusunda bir geçitle kilise arka galerisine bağlantı sağlanmıştır (Resim 7.18).

Resim 7.18 Papaz evi ana giriş kapısı ve tepe penceresi(P5'') (ÇE-MİM arşivi)

Giriş mekânından güneybatı köşeye yerleştirilen tuvalete ve camlı bir kapıyla doğuda hole geçilmektedir. Holden, güneydeki iki pencereyi kullanan iki odaya ve doğuda nişi açılarak elde edilen pencereyi kullanan mutfağa geçilmektedir. Yapıda bulunan iç duvarların ana duvarlarla ilişkisinden bunların sonradan yapıldığı anlaşılmaktadır. Papaz evinin de özgününde şapel gibi tek hacimli bir mekân olduğu, anlaşılmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda 8.3x5.8 m boyutlarında olan mekânın beşik tonozla örtülü tavanı 3.10 m yükseklikte duralit ile kapatılmıştır. Giriş kapısı her iki yanında birer pencere, güney duvarında mermer kitabenin bulunduğu nişin her iki yanında birer pencere ve ek olarak birer de niş bulunmaktadır. Doğu duvarında ortadaki niş kapatılmış, yan nişlerden kuzeydeki açılarak pencere haline getirilmiş, ortasında bir şey olmayan kuzey duvarında her iki yandan geçitler alınmıştır. Papaz Evi giriş kapısı açıklığı (K4), boyutları aynı olmasa da elemanları ve süslemeleri ile Kilise yan giriş kapıları (K3) ile aynı tipte üretilmişlerdir (EK 5). Papaz Evi tepe pencereleri (P5'') (Resim 7.18) (EK 5) 145x110 cm ölçüleri, söveleri, içerde dairesel biçime dönüşüp genişlemesi gibi özellikleri ile Şapel pencereleri ile aynı tarzda inşa edilmişlerdir. Her ikisi de duvar örülerek kapatılmış olan açıklıklardan ön cephedekinde özgün demir isçiliği gözlenmektedir. Güney duvarında apsis benzeri yarım kubbe ile biten yarım daire nişin yarıçapı 55 cm kadardır. Güney duvarı nişleri ölçüleri 55x45 cm, mutfak penceresi dâhil doğu duvarı nişleri ölçüleri ise 90x55cm'dir (ÇE-MİM, 2001) (Resim 7.19).

Resim 7.19 Papaz evinde bulunan niş (ÇE-MİM arşivi)

7.3.2 Cephe Analizi

Cephe düzeninde gözlenen birliktelik ile yapı hacimlerinin farklılığı dışında kullanılan açıklık elemanları aynı tiptedir. Sadece yan cephelere yansıyan batıdaki ilk iki düşey aksın duvarları düz biterken, diğerleri üçgen olarak bitirilmiş, ön ve arka cepheler ise tamamen üçgen olarak yükselmişlerdir. Arka cephede apsis ve çan kuleleri eklentileri nedeniyle cephenin anlatılan kısmı en üst kısımda gözlenebilmektedir. Yapı köşeleri ile kemerlerin oturduğu yerlerde duvarların 6cm kadar dışa doğru yaptığı dişler (akslar), düzgün kesme taşlarla vurgulanarak moloz taş örgülü duvar yüzeyinden farklılaştırılmıştır (Resim 7.20).

Resim 7.20 Kilise kuzey cephesi açıklıklar ve şapel bölümü

Bitişik yapıların kemerli ve üçgen alınlıklı giriş kapıları, kilise kuzey ve güney kapıları ve üçgen alınlıklı pencereleri, kilise alt pencereleri ile aynıdır (Resim 7.21- 7.22).

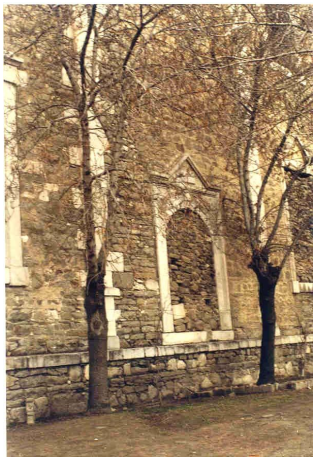

Resim 7.21 Sağ yan cephe kapatılmış giriş Resim7.22 Zemin kat pencere (ÇE-MİM arşivi)

Kubbe, tonozlar ve kemerlerle iç mekânda gözlenen zenginlik yapının cephesine yansımamış, cephe düzeninde daha sade bir hacimsel tutum izlenmiştir. Üç yatay ve beş dikey akstan oluşan ana mekân köşe duvarları, 30cm kadar dışarı çıkartılıp döşeme hizasına kadar yükseltilen su basman duvarı üzerinde 11.50 m kadar düz duvar olarak örülerek 12.00 m de saçakla bitirilmiştir. Çatıdaki kırılmaya paralel olarak 16.10 m de saçak bitimine kadar bu hizadan üçgen olarak çıkartılmıştır (ÇE-MİM,2001).

Geniş akslara ikişer ve dar akslara birer olmak üzere iki kat açıklık (pencere-kapı) arka cephe haricinde diğer cephelere yerleştirilmiş, üçgen bitimine yakın yerde her dört cephede tepe penceresi yapılmıştır (Resim 7.23).

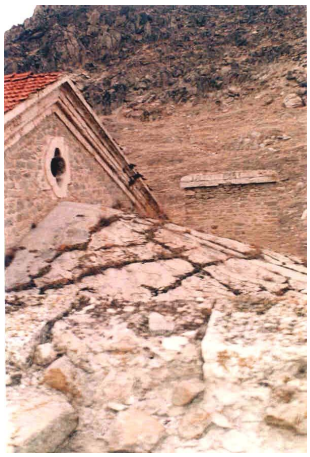

Resim 7.23 Sol yan cephede ve Apsis'de bulunan tepe pencereleri (ÇE-MİM arşivi)

ÇE-MİM(2001) rölöve raporunda, hacimsel tutumda izlenen iç-dış karşıtlığı açıklıklarda ters olarak uygulanmış, kapı ve pencereler cephelerde kesme taş söveler, profiller, silmeler, alınlıklar, bezeli sütun başlıkları, kabartma tasvirleri ile zenginleştirilirken, içeride sıvanın kabartılmasıyla elde edilen söve ile çevrilmiş ve gri zemin üzerine siyah bantlarla boyanarak çevrelenmiş olduğu belirtilmiştir.

Sivrihisar Ermeni Kilisesi, doğusu hariç üç tarafı sokakla çevrili parselinin kuzey sınırına yığma taş örgü duvar ve üst örtü kullanılarak doğu-batı doğrultusunda ortada kilise, kuzeyde şapel ve güneyde papaz evi olmak üzere üç yapı olarak inşa edilmiş ve kiremitle örtülmüştür (Resim 7.24).

Resim 7.24 Birbirine bitişik inşa edilen kilise, şapel ve papaz evi arka cephe (ÇE-MİM arşivi)

Ana giriş kapısı (K1), kesme taş söveleri ve kemerli bitişleri dışında diğer iki yan giriş kapısından oldukça farklıdır. Çift kanatlı ahşap kapının boyutları 2x3.5 m olup bir kanadı içine daha küçük boyutta tek kanatlı bir kapı yerleştirilmiştir (Resim 7.25) (EK 5).

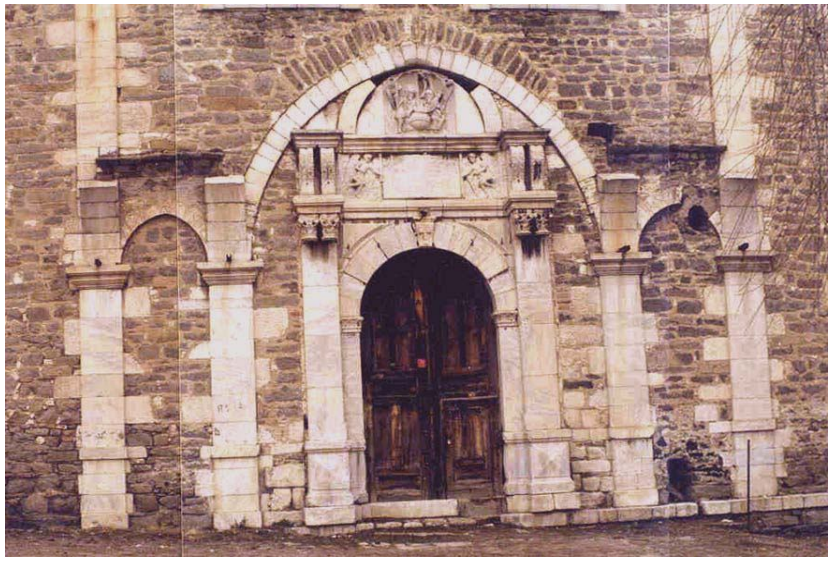

Resim 7.25 Ön cephe kilise ana giriş kapısı (ÇE-MİM arşivi)

Kuzey ve güneyde yer alan yan giriş kapıları (K2-2'), elemanları, boyutları ve süslemeleri ile aynı tipte üretilmişlerdir. Genişliği 1.75m olan kapı genişliği, kesme taş dikmelerle tanımlanmış, eşiğe oturduğu yerde profillerle süslenmiştir. Ancak güney kapısı moloz taş örgü duvarla doldurularak kapatılmış, kuzey kapısına ise metal kapı takılmıştır (Resim 7.26- 7.27) (EK 5).

Resim 7.26 Kuzey kapısı(ÇE-MİM arşivi)

Resim 7.27 Güney kapısı(ÇE-MİM arşivi)

Kilise ana mekânı pencere açıklıkları, dört ayrı tipte ve her tip bulundukları kotlarda kullanılmışlardır. Mekânın alt kısmını çevreleyen ve döşemeden yaklaşık 90 cm yükselen en alt sıra pencere açıklıkları, birinci grubu (P1) oluşturmaktadır (EK 5). Doğu duvarı haricinde diğer üç yönde toplam on adet olan açıklıklar, boyutları 2.40x3.80 m olan dikdörtgen bir kesme taş söveye ve üzerinde 90 cm yükselen dökme alçı ile profillendirilmiş üçgen alınlığa sahiptir (Resim 7.28).

Resim 7.28 Alt sıra pencere detayı(P1)(ÇE-MİM arşivi)

Özgün herhangi bir doğrama ya da demir isçiliği gözlenemeyen açıklıklardan doğudaki mekânda kalan altı tanesi ile batıdaki mekânın kuzeybatı köşesindeki ikisi duvar örülerek tamamen kapatılmış, diğerleri ise yarı kapatılmış, yarı açık şekilde bırakılmıştır.

Mekânın üst kısmını çevreleyen ve döşemeden yaklaşık 7.20 m yükselen ikinci sıra pencere açıklıkları, ikinci grubu (P2) oluşturmaktadır (EK 5). Doğu duvarı haricinde diğer üç yönde toplam on altı adet inşa edilen açıklıklar, 3.80 m yükseklikte yarım daire kemerli söveyle biten 2.40 m genişliğindeki kesme taş söveye sahiptir. Latin haçı biçimi temelinde, geometrik şekillerle bezenerek oluşturulmuş özgün demir işçiliğinin gözlendiği parmaklıkların çoğunun rölöve çalışmaları sırasında yerinde durduğu, ancak özgün herhangi bir doğrama gözlenemeyen açıklıklardan kuzeybatı köşedeki ikisi hariç hepsi duvar örülerek tamamen kapatılmıştır (Resim 7.29).

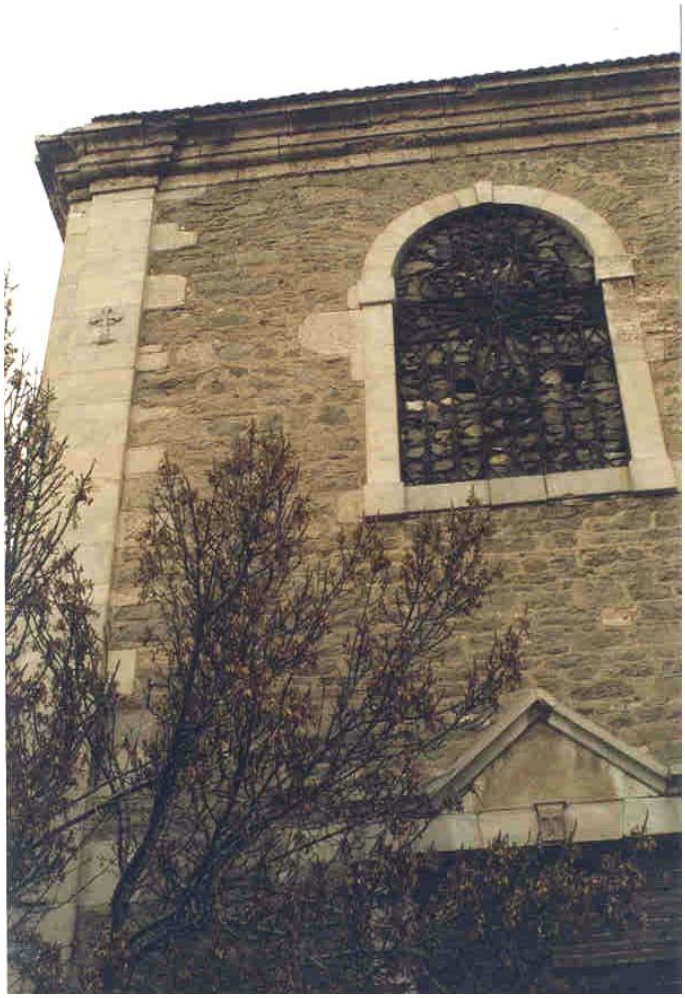

Resim 7.29 Üst kat pencere detayı(P2) (ÇE-MİM arşivi)

İçeride orta ve çapraz sahın tonozları ortalarına, dışarıda ise üçgen çatı kırılmalarına denk gelen yerlerde toplam dört adet kullanılan ve döşemeden

yaklaşık 13.10 m yükselen üçüncü sıra pencere açıklıkları, üçüncü grubu (P4-4') oluşturmaktadır (EK 5). İki elips biçiminin kesiştirilmesi ile elde edilen dört yaydan oluşan bir biçime ve çevresinde aynı biçimde söveye sahip açıklıkların boyutları 1.60x1.40 m olup, boyutları 1.30x1.25 m olan doğu duvarındaki (P4') daha küçük inşa edilmiştir. Doğudaki haricinde özgün demir işçiliklerinin gözlendiği parmaklıkları bulunan pencere söveleri içte dairesel biçime dönüşür ve 1.90 m ye kadar genişleyerek mekâna açılır (Resim 7.30- 7.31).

Resim 7.30 Kuzey duvarı tepe penceresi(P4) (ÇE-MİM arşivi)

Resim 7.31 Apsis çıkıntısı ve tepe penceresi(P4') (ÇE-MİM arşivi)

Dördüncü grubu oluşturan en üst sıra pencere açıklıkları (P6) dışarıda 24 kenarlı bir kasnağa dönüşen kubbenin alt kısmına birer kenar atlayarak 12 adet olarak yerleştirilmişlerdir (Resim 7.32) (EK 5).

Resim 7.32 Kubbe pencereleri(P6) (ÇE-MİM arşivi)

Yaklaşık 17 m yükseklikte inşa edilen açıklıklar, 85 cm genişliğinde ve 155 cm yüksekliğinde olup alt ve üst kısımları yarım daire biçiminde ve 20 cm kalınlığında bir söveye sahiptir (ÇE-MİM, 2001).

Her üç apsisin de kuzey ve güney uçlarına zeminden 1m yukarıda yerleştirilen nişler, kapı ve pencereler dışında ana mekânda gözlenen diğer tipik elemanlardır. Nişler, girintiyi oluşturan dikdörtgen hacim (niş) ve yarım kubbe ile kapanan üst kısmı (niş tarağı) olmak üzere iki kısımdan oluşur. Orta apsiste yer alan iki nişte ayrıca alt kenar dışa taşırılarak taban genişletilmiş, diğer üç kenara dökme alçı kenar profilleri takılmış, niş üzerinde bitki motifli bezemeler gözlenmiştir. Yan apsislerde haç kabartmalı, orta apsiste kitabeli mermer bloklar, iç duvara yerleştirilmiş, ancak kabartmalardan ikisi yerinden sökülmüştür.

Yan apsislerde bulunan nişlerin alt kısmının boyutları 60x35x80 cm ve üst kısmının yüksekliği 30 cm'dir. Orta apsisteki nişlerin alt kısmının boyutları 80x25x80 cm ve üst kısmının yüksekliği 35 cm olup, çıkıntı yaparak dışa taşırılan alt kısmının yüksekliği 10 cm ve profilli çerçeve boyutları 105x145 cm kadardır. Orta apsisin ortasında, piskopos yerinde bulunan üst üste iki niş dikdörtgen prizma hacimleri ile bu nişlerden ayrılmaktadır. Kilise ana mekânında orta ve yan sahınlar, orta ve yan apsisler, apsislerde yer alan ortada geçiş (ya da niş), her iki yanında birer niş (ya da geçiş) gibi hacimsel ve mimari elemanlarla oluşturulan ortası farklılaşan simetrik üçleme tarzı, bazilikal şemaya dayanmaktadır ve bu tarz tek üst örtülü Şapel ve Papaz Evi yapılarında kapı, pencere ve nişler gibi mimari elemanları kullanarak tekrar edilmiştir (ÇE-MİM, 2001).

7.3.3 Yapım Tekniği ve Malzeme Analizi

Yığma taş örgüsü duvarlar, taş örgüsü tonozları, kubbeyi kemerler ve sütunlarla birlikte taşımakta ve yapının ana taşıyıcı sistemini oluşturmaktadır. Büyük açıklıkların geçildiği kilise ana mekânında kullanılan karma sistem dışında,

Şapel, Papaz Evi, arka galeriler, ara katlar ve çan kuleleri gibi tüm diğer küçük mekân üst örtüleri duvarlara taşıtılmış, bu mekânların duvarları, ana mekân duvarları ile birlikte tek yapı olarak inşa edilmişlerdir. Yapıdaki tüm duvarlar ve üst örtüler moloz taş kullanılarak örülmüş, kemerler, sütunlar, sütunlara karşılık gelen duvar hizaları ve pencere-kapı açıklıklarında kesme taş kullanılmıştır (ÇE-MİM, 2001).

Yapının ana taşıyıcı duvar kalınlıkları 90 cm ile 150 cm arasında değişmektedir. Yaklaşık 1150 cm kadar yükselen, orta sahın kenarlarında 1600 cm'ye kadar ulaşan kilise yan duvarlarının kalınlığı, doğusu hariç her üç cephede de 110 cm olarak ölçülmüştür. Doğu duvarı ise orta kenarlardan apsis'e doğru şişmekte, kenarlarda 100 cm olan duvar kalınlığı ortada 120 cm'ye kadar ulaşmaktadır. Aynı duvar kalınlıklarına sahip Şapel ve Papaz Evinde batı giriş duvarları 90 cm, dış (Şapel kuzey ve Papaz Evi güney) duvarlar 105 cm, kiliseye yaslanan duvarlar 130 cm ve kilise gibi ortasına doğru şişerek genişleyen doğu duvarları kenarlarda 100 cm ve ortada 150 cm olarak ölçülmüştür. Bu duvarlara oturan kesme taş örgü kemer kalınlığı (h) orta sahın kemerlerinde 48 cm, yan sahın kemerlerinde 36 cm'dir. Yan sahınlarda 15.90 m tepe kotuna sahip moloz taş örgü tonoz üst örtü kalınlıkları 70 cm iken orta sahında 16.20 m tepe kotuna sahip tonoz üst örtü kalınlıkları yaklaşık aynı değerde 65 cm olarak ölçülmüştür. Mekânın en yüksek noktası olan kesme taş örgü kubbenin iç tepe noktası 20.76 m ve kalınlığı 58 cm'dir (ÇE-MİM, 2001).

Taş malzeme kullanılarak oluşturan ana taşıyıcı sistemi destekleyen ikincil malzemeler demir ve ahşaptır. Üst örtüyü taşıyan kemerler üzengi (kirişleri ya da bazı çatkı parçalarını taşımak üzere altlarına geçirilen U şeklinde bükülmüş lama demiri veya yuvarlak demir) hizalarında (yaklaşık 9 m kotunda) demir gergilerle birbirine tutturulmuş, kubbeyi taşıyan kemerlerde üst hizada (yaklaşık 10.80 m kotunda) birer gergi daha yapılmıştır. Ana girişin her iki kenarına yapılan ve ara katı taşıyan kemerler ve bugün var olmayan döşeme kirişleri ahşap elemanlardan oluşmaktadır (ÇE-MİM, 2001).

Taşıyıcı sistemde gözlenen sadelik yapının malzeme seçiminde de gözlenmiştir. Sarı, kahverengi ve siyaha yaklaşan renklere sahip moloz taş örgüsü duvarlar, tüm dış cephede çıplak olarak bırakılmıştır. ÇE-MİM(2001)'in yaptığı çalışmada, içeride kesme taş örgüler de dâhil olmak üzere tüm yüzeylerin kireç harcı ile sıvanmış, üzerine gri renkte badana uygulanmış, açıklık kenarlarında gri zemin üzerine siyah bantlarla çerçeve boyası atılmış, dış cephede kesme taş ile örülen açıklık söveleri içeride sıva ile taklit edilerek yapılmış olduğu gözlemlenmiştir.

Gerek kilise ve şapelde, gerekse galeri ve ara katlarda zemin döşemesi olarak doğal taş kaplama kullanılmış, merdiven hacimlerinde kullanılan taş basamaklar çıplak olarak bırakılmıştır (Resim 7.33).

Resim 7.33 Galeri ve Çan kulesine çıkan Merdivenler(ÇE-MİM arşivi)

Yapının diğer özgün malzeme ve elemanları, demir pencere parmaklıkları, ahşap pencere doğramaları ve kapı kanatları ile camlardan oluşmaktadır. Yapıya sonradan eklenmiş elemanlarda kullanılan malzemeler daha çeşitlidir. Pencere ve kapı açıklıklarının kapatılması için örülen dolgu duvarlarda moloz taş, tuğla ve briket duvar örgüleri, zemin kaplamasında şap ve mozaik kullanılmış, kapı girişlerine saç kapı kanatları takılmıştır. Yapının taşıyıcı

sisteminde herhangi bir sorun gözlenmemesi, hem sistemin doğru seçilmesine, hem de yapıya sonradan herhangi bir yapısal ek getirilmemesine bağlanmaktadır.

Rölöve raporuna göre; yaklaşık 120 yaşında olan yapıda herhangi bir yapısal ayrılma, çatlak ya da iç mekânda sıva çatlağı bile bulunmadığı belirtilmiştir. Buna karşılık yapının malzeme sorunları oldukça çeşitlidir. Kubbe ve pandantif üzerindeki şap örtüsünde çok miktarda çatlama, kopma ve bitki oluşumu saptanmıştır. Kilise ana mekânı çatısında kullanılan kiremit örtüde de aynı şekilde kırılmalar ve bitki oluşumu gözlenmiştir. Saçak silme taşlarında kopmalar, ayrılmalar ve kararmalar yoğun şekilde gözlenmiştir. Rölöve çalışmalarında, kilise yapısı cephelerinde en yoğun olarak gözlenen sorun, moloz taş duvar örgüsünde oluşan derz boşalması sorunudur. Bu sorun, arka cephenin tamamının üst kotlarında, apsis kubbesi duvarlarında ve çan kuleleri kuzey ve güney cephelerinde, ayrıca ön ve sağ yan cephelerin alt hizalarında ve sol yan cephe giriş kapısı yanında bütün duvar boyunca gözlenmektedir. Moloz taş örgüde saptanan bir diğer sorun da arka ve sol yan cephe alt hizalarında yerden yükselen nem sorunu olmuştur. Şapel ve Papaz Evi cephelerinde kiremit örtüde kırılma ve bitki oluşumu, saçak taşlarında kopma ve kararma, moloz taş duvar örgüsünde derz boşalmaları ve yerden yükselen nem gibi aynı tür sorunlar gözlenmekle birlikte, Kilise duvarına birleştikleri yerlerde ortaya çıkan taşlarda yosunlaşma ve bitki oluşumu sorunlarının oldukça ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Eklenebilecek farklı bir sorun ise; Şapel doğu ve kuzey cephelerinde uyumsuz çimento sıva kullanımından kaynaklanan nemlenmedir. Yüzeyleri etkilemeyen diğer malzeme sorunları ise demir parmaklıklarda gözlenen paslanma, ahşap doğramalarda gözlenen çürüme ve liflenme ve kesme taş sövelerde gözlenen kararma sorunlarıdır (ÇE-MİM, 2001).

Dış cephede saptanan sorun çeşitliliği iç mekânda gözlenmemiştir. Gözlenen en yoğun sorun, üst örtüde görülen sıva dökülmeleri sorunudur. Kubbenin ve tonozların üst kısımlarının hemen hepsinin sıvaları dökülmüştür. Sıvalı yerlerde

ise boyada kabarma ve dökülmeler yoğun olarak bulunmaktadır. Ayrıca neden olduğu anlaşılamayan apsis duvarlarında islenme saptanmıştır (ÇE-MİM, 2001). Bütün bu sorunlar, yapının bakımının yapılmamasından ve yanlış müdahalelerden ortaya çıkmaktadır. Yapının zemin drenajının olmaması, özellikle arka ve sol yan cephelerde oluşan toprak yığılmaları yerden yükselen nemin yapıyı etkilemesine yol açmıştır. Aynı şekilde çatı drenajının bulunmaması yağmur sularının yapıya oldukça sorun çıkardığını göstermektedir. Gerek kubbe ve çatı örtülerinde gözlenen sorunlar, gerekse saçak taşları ve derzlerde saptanan sorunların hepsinin bu nedenle oluşmuş olabileceği düşünülmektedir. Özellikle Şapel ve Papaz Evi yapılarının çatı çözümlerinin yanlışlığı, yağmur suyunun yol açtığı bozulmanın düzeyinden anlaşılmaktadır.

Sorunlara neden olan bir diğer nokta ise müdahalelerle ilgilidir. Yapı doğramalarının sökülmüş olması ve bir kısmının açıkta bırakılması yapıyı doğal etkenlere açık hale getirmiş ve bozulma sürecini hızlandırmıştır. Taş malzeme ile birlikte hareket edecek yapısal içeriğe sahip olmayan çimento türü yeni malzemenin kullanımı ise aynı şekilde özgün malzemenin bozulma sürecini hızlandırmıştır.

7.4 YAPIYA AİT RESTİTÜSYON ÇALIŞMASI

Restitüsyon çalışmasında, Sivrihisar Kilisesi yapısının mevcut durumuna, kütle, düzen ve elemanları açısından bakılarak, yapının özgün durumunun ne ölçüde okunabildiği araştırılmıştır. Yapının kütlesel özelliklerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş olması ve kütle eki olarak sadece Papaz Evi önünde, yapıyı tahrip etmeden eklenen kömürlüğün bulunması, yapının özgün kütlesel durumunu koruduğunu göstermektedir (Şekil 7.34).

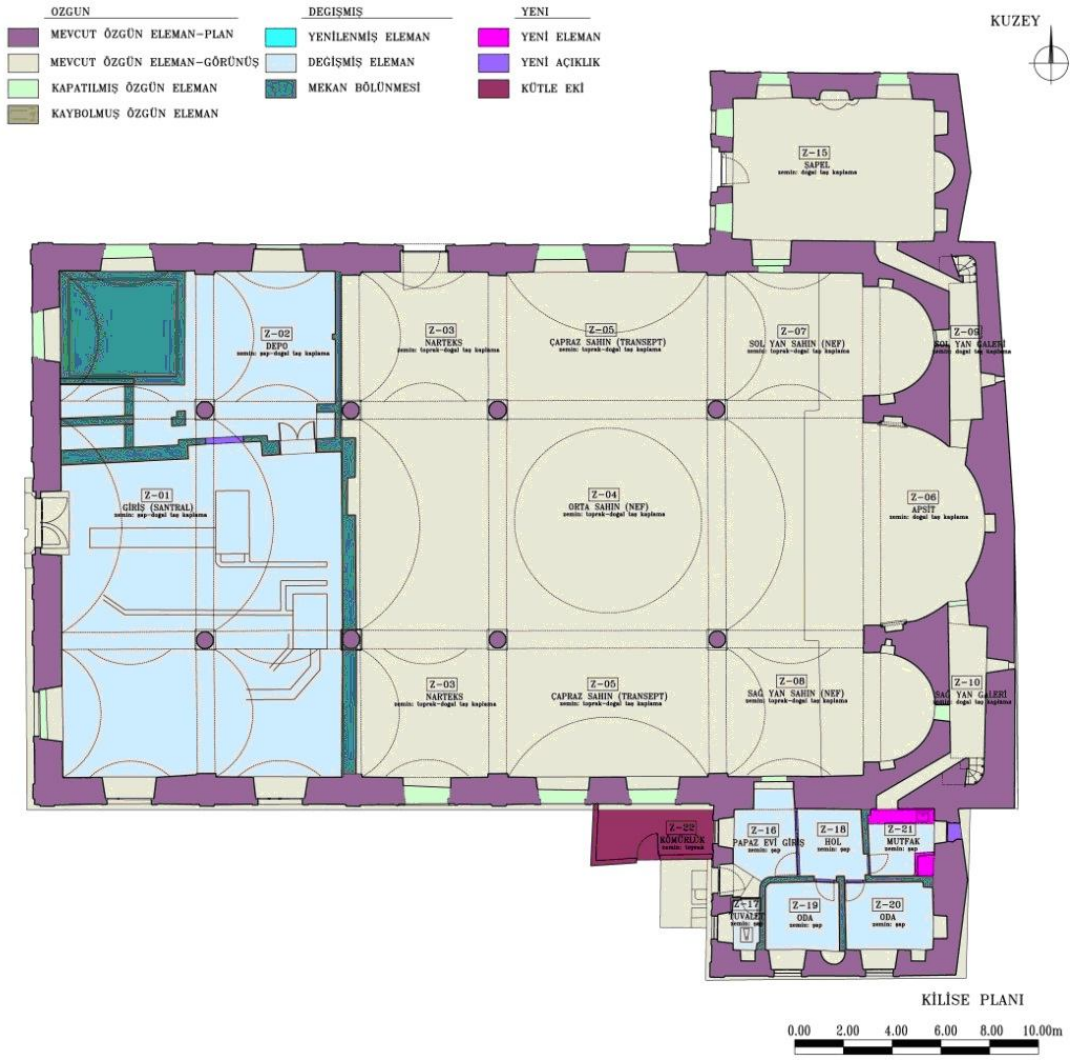

Şekil 7.34 Sivrihisar Kilisesi Değişmişlik Analizi-Planlar(ÇE-MİM arşivi)

Yapıda izlenen en önemli müdahale, plan düzeninde gözlenen değişmişliklerdir. Birbirine geçişli inşa edilen Kilise mekânları, geçişler kapatılarak ayrı yapılar haline getirilmiş, çan kuleleri ve ara katlara çıkan galeriler kapatılarak da bu bölümler dolaşım sisteminden çıkartılmışlardır.

Yüksek bir tuğla duvarla ikiye ayrılan kilise ana mekânı, batı kısmında ayrıca örülen duvarlarla daha çok mekân bölünmesine uğratılmıştır (Resim 7.35).

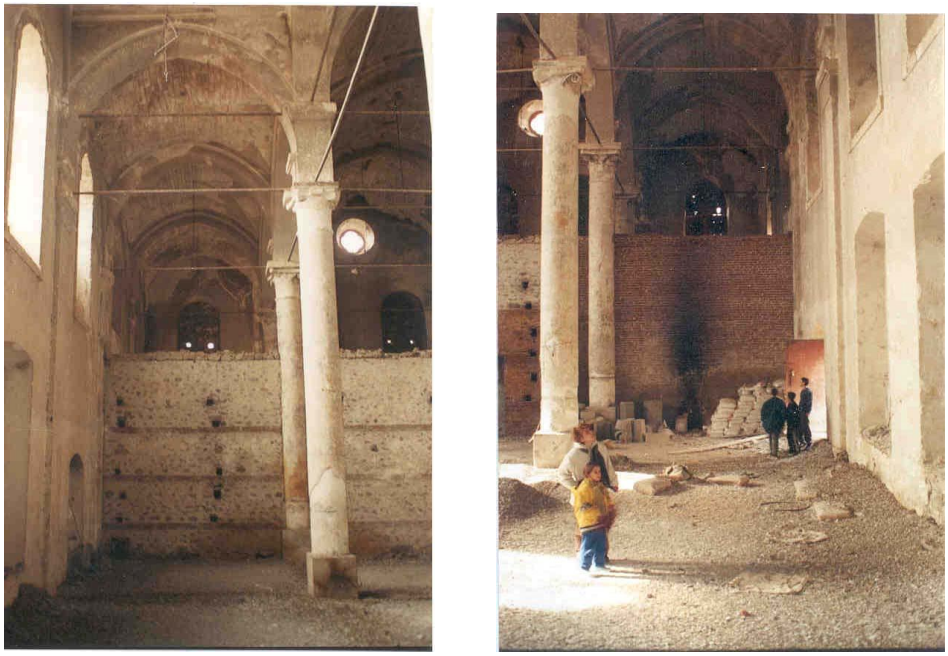

Resim 7.35 Tuğla duvarla bölünen Sağ yan nef ve Sol yan Nef(ÇE-MİM arşivi)

Aynı şekilde rölöve planında görülebileceği gibi, papaz evi olarak kullanılmak üzere güney şapel, örülen çok sayıda duvarla tek mekândan altı mekânlı bir yapıya dönüştürülmüştür. Ancak, kilise yapısının tek mekânlı plan düzeninin basitliği ve içerdiği keskin simetri, yapılan bu müdahalelerin geri dönüştürülebilir olmasını sağlamaktadır (Şekil 7.34).

Mekân bölünmelerinden dolayı izlenemeyen tek elemanın, papaz evi doğu duvarında bulunması gereken orta niş olduğu belirtilmiştir. Yeniden işlevlendirme sürecinde getirilen mekân bölünmelerinin aksine, kilise giriş bölümünde yer alan ara kat döşemesinin kaldırılması ara kata ulaşımın bugün okunamamasına yol açmıştır. Yeni işlevler ve duvar bölünmeleriyle birlikte yapıya yeni açıklıklar ve elemanlar da eklenmiştir. Papaz evine dönüştürülen güney şapelde oluşturulan odalara giriş kapıları, giriş bölümünü diğer mekânlardan ayıran camlı bir kapı ve daha önemlisi kuzeydoğuda oluşturulan mutfağa ışık almak için mevcut niş açılarak bir pencere yapılmıştır (ÇE-MİM, 2001) (Resim 7.36).

Resim 7.36 Papaz evi mutfak bölümünde pencereye çevrilen niş(ÇE-MİM arşivi)

Ayrıca yine mutfak işlevi için bir tezgâh ve bir baca inşası nedeniyle kilisenin en çok müdahale gören ve değiştirilen bölümünün papaz evi olarak tanımlanan bu bölüm olduğu gözlenmektedir.

Boyutlarını, oranlarını ve malzeme özeliklerini koruyan yapının cephe düzeninde gözlenen değişmişlikler, yapıda en çok gözlenen müdahale türü olan açıklıkların kapatılması ya da boşaltılmasıdır. Pencere ve kapı açıklıklarına yapılan müdahaleler sonucunda, yapının özgün kapı ve pencere doğramalarını izleme olanağı zorlaşmaktadır.

Yapının cephe ve plan düzeniyle mekânsal ilişkilerinin özgün durumunu araştırmak için iki farklı yol kullanılmış, en güvenilir bilgiyi içeren yapıdan gelen izlerin yeterli olmadığı ya da hiç bulunmadığı durumlarda mimari çıkarsama yapılmış, ya da karşılaştırmalı çevre çalışması verileri kullanılmıştır. Yapını içerdiği kesin simetri, mimari çıkarsama gereğini oldukça azaltmıştır. Yapının açıklık doğramaları ile ilgili bilgi yapıda eleman tipolojisinden ve karşılaştırmalı çalışmadan gelmektedir (ÇE-MİM, 2001).

Yapıya sonradan eklenen duvarların, kapatılan pencere ve kapı açıklıklarının özgün durumlarının okunmasında zorluk çekilmemiştir. Karşılaşılan en büyük sorun, iç mekânda izleri gözlenen ara katın özgün durumu ve daha da önemlisi buraya nasıl ulaşıldığıdır. Zeminden yaklaşık 6.5 m yüksekliğe oturan döşemeye çıkışı gösteren herhangi bir iz olmaması ve yapı duvarlarında pencere açıklıklarından dolayı sağır yer olmaması, merdivenin hafif bir strüktürden yapılmış ve sütun çevresini dolanan bir merdiven olabileceğini göstermektedir.

Bir diğer önemli sorun, hiçbir izi bulunmayan çan kulelerinin özgün durumudur. Merdivenin kule terasına çıktığı noktada herhangi bir örtü ya da kule izi bulunamamış, fakat orijinalinde bir üst örtünün olması gerektiği düşünülmüştür. Önerilen form mimari çıkarsamadan elde edilmiştir.

Yapının oturduğu eğimli araziden dolayı güneyde oluşan kot farkı buradaki kapılara nasıl ulaşıldığı sorusuna yol açmaktadır. Kilise güney kapısı önünde herhangi bir merdiven izine rastlanmamış, Papaz Evi giriş kapısı merdiveni ise oldukça eğreti olduğu görülmektedir. Papaz Evi ile aynı özelliklere sahip Şapel yapısındaki açıklıklar için restitüsyon açısından bir sorun bulunmamaktadır. Ancak giriş kapısı açıklığının ölçüleri Papaz Evi ile aynı olmasına rağmen gerek kesme taş kapı sövesi, gerekse dökme alçı kenar profilleri bulunmamaktadır. Yine de mevcut açıklığın bu elemanlarının sökülmüş olabileceği düşünülmektedir (ÇE-MİM, 2001).

7.5 YAPIYA AİT RESTORASYON ÇALIŞMASI ve YENİ İŞLEV ÖNERİLERİ

ÇE-MİM Mimarlık ve Restorasyon firmasının raporuna göre; yapının çok büyük yapısal değişiklikler geçirmemiş olduğu belirtilmiştir. Yapının ana strüktürünün tamamıyla ayakta ve yapısal olarak sağlam olduğu ifade edilmiştir. Yapıda strüktürel anlamda kayıp, çan kulesi dışında görülmediği gibi, ana taşıyıcı duvar, sütun, kubbe tonoz ve kemerlerde de, kayıp, çatlak ya da deformasyon gözlenmemiştir (ÇE-MİM, 2001).

Yapıda, strüktürel anlamda büyük kayıplar görülmemesine rağmen, plan düzeyinde kayıplar ya da ekler gözlenmektedir. Ana mekânda, izlerini gördüğümüz asma kat ve merdiveni en önemli kayıp olarak görülmektedir. Çan kulelerinin en üst kısmı tamamen yıkılmıştır. Sağ kuleye çıkış merdiveni ilk basamakları bulunmamaktadır. Yapıda, ana mekânda sonradan yapılan bölme duvarları mekân bütünlüğünün algılanmasını engellemektedir. Papaz evinde iç bölmeler ve asma tavan sonradan yapılmıştır ve yapı bütünlüğüne ve kullanımına zarar vermektedir. Bölmeler ve ekler dışında, asıl kayıp, kapı ve pencere doğramaları ile demir parmaklıkların bir kısmında gözlenmektedir, ayrıca pek çok pencere boşluğu dolgu duvarları ile de kapatılmıştır. Yapı dışında, küçük bir ek kulübeden başka, dış cephede önemli bir müdahale yoktur.

Ana giriş saçağına ait olduğu anlaşılan izler belirli bir bütünsellik göstermemektedir ve giriş kapısı yanındaki, 4 adet mermer sütun dışında tamamlanabilir eleman tespit edilmemiştir.

Yapı zemini, yörenin belirgin özelliği olarak, sert kayalık bir zemindir ve yapı çok büyük bir alana oturmasına rağmen, zemin hareketleri nedeniyle hiçbir çökme oluşmamıştır.

ÇE-MİM (2001) restorasyon yaklaşımına bakıldığında;

Yapının ana strüktürel bütünlüğünü koruyarak, işlevsel olarak kullanımından bağımsız, mekânsal bütünlüğünü sağlamak, onarılmasına ilişkin temel sorunları, özgün yapısı içerisinde tutmak, bilinmeyen parçaları, bilinen en uygun dönem özelliklerini koruyarak çözmek, yapıdaki ana izleri korumak, ana mekânlara ilişkin tamamlamalarda bilinirliği esas almak, özgün malzemeyi onarım ve bakımı yapılarak kullanmaya devam etmek olduğu belirtilmiştir (ÇE-MİM, 2001).

Restorasyonda temel alınan ilkeler şöyle sıralanmıştır;

1-Karşılaştırmalı Çalışmalar: Aynı dönem özellikleri gösteren yapılarla ilgili tipolojik özellikler, elemanlardaki benzerlikler, malzeme kullanımları açısından değerlendirilmiştir.

Yapının pencere sövelerindeki kilit taşlarına, yapıldığı tarih olan 1881 yılının işlenmiş olduğu görülmektedir. Bu dönemde yapılmış örnek yapılar olmasına karşın, Sivrihisar'daki bu kilisenin karşılaştırmalı çalışmaya temel olabilecek bir benzeri bulunamamıştır. Yapının eksik elemanlarını tamamlamaya dayanak oluşturacak karşılaştırmalı çalışma ve tipolojik bir değerlendirme mümkün olmamıştır. Bununla beraber, yapıda yer alan çan kulelerindeki eksiklikler, aynı dönem olmasa da, benzer bir çözümle restitüsyon önerilmiştir. Fakat bu önerme yeterli güvenilirlik göstermediği için, Restorasyona esas alınmamıştır. Yine yapıda yer aldığı izlerden saptanan asma kat ve olması gereken merdiven bağlantısı, boyutları ve niteliği belirlenemediğinden restorasyona temel alınmamıştır. Bu nedenle kat izleri onarılarak, bilgi düzeyinde korunması önerilmiştir. Karşılaştırmalı çalışmaya esas olacak temelde, örnek dönem yapısı bulunmaması ve yapının yeterli iz vermemesi nedeniyle, yine ana giriş kapısını oluşturan giriş saçağı da tamamlanmamış, izler dondurularak korunması önerilmiştir (ÇE-MİM, 2001).

Yapıda karşılaştırmaya esas olarak diğer bir yaklaşımda, yapının kendi iç bütünlüğü içerisinde yapılan karşılaştırmalı çalışmalar olmuştur. Bu çalışmada daha çok eleman düzeyinde karşılaştırma yapılmıştır. Kapı ve pencere doğramalarının saptanması, dolgu duvarlarla kapatılmış olan kapı ve pencere açıklıklarının açılması, yapının kendi içindeki elemanlarla karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak tamamlanmıştır. Pencere doğramalarında mevcut parçaların bütünleştirilmesi ile elde edilen doğrama tip ve detayı uygulanmıştır. Mevcut kapılar esas alınarak elde edilen detay, diğer açıklıklarda kullanılmış, benzer özellikte dönem özelliği gösteren detaylarla tamamlamaya gidilmiştir. Özellikle doğramalarla ilgili tamamlama ve önermelerde, yapının kalan öğelerinin iç karşılaştırma yoluyla yeniden üretilmesi yöntemi seçilmiştir. Demir parmaklıklarda da bu yöntem kullanılmıştır. Üst kat demir parmaklıklarında

yapıya ait bütün örnekler korunmuş olduğu gözlenmiştir. Eksik demir parmaklıklar bu örnekler ışığında onarılmış veya aynı detayda yeniden projesine uygun olarak imal edilip takılmıştır. Sütunlarda, sütun başlıkları ve gergi demirlerinde, kayıp elemanların tamamlanması da yerindeki izlere göre ve yapının iç karşılaştırmasıyla üretilen tamamlamalarla onarılmıştır (ÇE-MİM, 2001).

2- Yapıdan gelen izler: Bu yöntem karşılaştırmalı çalışmalarla desteklenemediği için, mekânsal özellik gösteren tamamlamalarda esas alınmamıştır. Bu nedenle izler onarılarak ve dondurularak koruma yoluna gidilmiştir. Yapıdan gelen izlerden, asma kat yapımı, asma kata ulaşması gereken olası merdiven konumu ve formu, ana giriş kapısı saçağının tamamlanması mümkün görülmemiştir. Bu izler bilgi olarak dondurulmak suretiyle korunmuştur. Tüm doğrama ve nişler ile kolonlarda, yapıdan gelen izler boyut, form ve malzeme bilgisi vermektedir.

Özgün doğramaların, bilinmesi mümkün olmamakla beraber, mevcut doğramalar, özgün olmasalar dahi, dönem özellikleri göstermektedirler. Doğrama önerilerinde, mevcut doğramaların form ve detaylarından hareket edilmiştir. Buda yapını özgün olmasa da, elemanlarında dönem özelliklerinin korunması önerisini getirmiştir. Mekânsal olmayan değişiklik ya da önerilerde, yapıyla çelişmeyen parçaların kullanılması doğrultusunda, özgün yapısını bilemediğimiz kiremit örtüyü de yenileyerek ve teknik gerekleri de yerine getirerek korunması uygun görülmüştür (ÇE-MİM, 2001).

3- Yazılı, çizili ya da sözlü belge, doküman ve fotoğraflar: Yapıya ait belge ve dokümanlardan bir sonuca ulaşılamadığı gibi, yapının tarihiyle ilgili daha çok söylenti şeklinde ve yapısal anlamı olmayan bilgiler dışında, başka bir kaynağa ulaşılamamıştır. Yapı üzerindeki kitabelerden yapının dönemiyle ilgili genel bilgiler edinilmiştir. Yapının kuruluş tarihi ise pencere sövelerinde, daha önce belirtildiği gibi 1881 tarihi olarak görülmektedir. Restorasyon önerilerinde, yapıya ait hiçbir yazılı belge, onarım amacıyla kullanılmamıştır (ÇE-MİM, 2001).

4- Mimari çıkarsama: Yapıda, sağ taraftaki çan kulesine çıkan merdivenin yok olan basamakları, mimari gereklere göre tamamlanmıştır. Yapıdan gelen izler ve sol kulede bu tamamlamayı desteklemektedir. Yapının kuzey yönündeki cephesinde kapatılan kapı, bu yöndeki çıkış zemin kotundan yüksektedir ve buraya mimari çıkarsama yoluyla basamak ilave edilmiştir. Yapının güney yönündeki, üst kat pencerelerinden biri pencere düzenine uymamaktadır. İzlerden bu pencereye müdahale edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle aynı dikey doğrultuda bulunan pencerelerle aynı düzende yenilenmesi, yapıdan gelen izler ve karşılaştırmalı çalışma yöntemi dikkate alınarak önerilmiştir (ÇE-MİM, 2001).

Buna göre, restorasyon projesinde yapılması gerekenler ve uygulama sonrası yapılanlar şöyle ifade edilmiştir; Yapının öncelikle mekânsal bütünlüğünün algılanması esas alınmıştır. Bu amaçla, ana mekânda yapılmış olan tüm ek ve bölmeler kaldırılmıştır (ÇE-MİM, 2001) (Resim 7.37).

Resim 7.37 Mekânı bölen tuğla duvarlar kaldırılmış(E.Fakıbaba arşivi)

Ana mekâna açılan kapı ve pencerelerdeki, dolgu duvarlar kaldırılmış ve doğramalar yukarda belirlenen ilkeler doğrultusunda, projelerine uygun olarak imal edilip yerine konulmuştur (Resim 7.38).

Resim 7.38 Restorasyon sonrası kapı ve pencere görünümleri(E.Fakıbaba arşivi)

Ana mekânın açıldığı iki yan bina, Şapel ve Papaz Evi ile bağlantı kapıları açılarak, buradaki geçitlerde dolgu duvarlar kaldırılmıştır (Resim 7.39).

Resim 7.39 Şapel ve Papaz evini ana kiliseye bağlayan kapılar
(E.Fakıbaba arşivi)

Ana mekânın içerisinde bir yükselti olarak yapılan apsis bölümü, niş ve geçitler ve bu geçitlerin açıldığı odalar onarılmıştır. Geçitlere kapılar yapılmış ve nişler onarılmıştır (Resim 7.40-41-42).

Resim 7.40 Apsis, sağ ve sol yan neflerde bulunan geçit ve nişler (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 7.41 Apsis bölümünden şapele giden geçit(E.Fakıbaba arşivi)

Resim 7.42 Apsis bölümünden papaz evine giden geçit(E.Fakıbaba arşivi)

Papaz Evi içerisindeki bölme duvarlar kaldırılarak, bir bütün mekân elde edilmiştir. Tüm iç mekânlarda, sıva raspası yapılarak taş duvar derzleri temizlenip onarılmış ve sıva üzeri gri renk kireç badana yapılmıştır (Resim 7.43-44-45-46).

Resim 7.43 Kilise ana mekândan Papaz evine geçiş(E.Fakıbaba arşivi)

Resim 7.44 Papaz evini arka galerilere bağlanan geçit (E.Fakıbaba arşivi)

Resim 7.45 Papaz evindeki nişler ve ana giriş kapısı
(E.Fakıbaba arşivi)

Resim 7.46 Papaz evi ana giriş kapısı(E.Fakıbaba arşivi)

Ana ve yan mekânlar ile piskopos mahallerinde, döşemelerde temizleme yapılarak, özgün döşeme kotuna ulaşılmış ve bu kotta, doğal taş döşeme kaplaması yapılmasına karar verilmesine rağmen uygulama aşamasında, ekonomik nedenlerden dolayı yere dış mekânda kullanılan Ankara andezit taşı döşenmiştir. Ana yapıda kolonlarda, eksik parçalar, sütun başlıkları, sütun ve altlıklarında, gergi demirlerinde, onarım ve aynı malzeme ile tamamlamalar yapılarak onarılmıştır (Resim 7.47).

Resim 7.47 Kilise mekânından sütun başlığı ve alt kolon detayları (E.Fakıbaba arşivi)

Tavanlar da, duvarlarda olduğu gibi, sıva raspası, taş duvar derzlerinde temizleme ve sıva üzeri gri kireç badana yapılması önerilmiştir. Yapı dışında, taş duvarların, strüktür olarak iyi durumda olduğu belirtilmiştir. Taş duvarlarda, derz temizleme ve onarımları, gerekli olabilecek kısımlarda, aynı nitelikte taş bloklarla değiştirmeler yapılmıştır (ÇE-MİM, 2001).

Kapı silme ve söveleri ile dikey kolon hatlarında, gerekli temizlik, derz yenileme ve değiştirme yapılmıştır. Dış cephede, ana binada, kubbe çatı örtüsü, tavan strüktürünü oluşturan derzlerde temizleme ve onarım yapıldıktan sonra polimer bitümlü su izolasyonu yapılması ve aynı malzemeden çatı örtüsü yapılması önerilmiştir. Çatı, polimer bitümlü su yalıtımı üzerine, ahşap konstrüksiyon, kaplama tahtası, tekrar su izolasyonu üzeri, alafranga kiremit örtü şeklinde tamamlanmıştır (ÇE-MİM, 2001) (Resim 7.48).

Resim 7.48 Restorasyon sonrası çatı örtüsü görünümü(E.Fakıbaba arşivi)

Alafranga çatı detayı tüm mevcut alafranga çatılarda, aynı şekilde uygulanmıştır. Ana yapı ile daha alçak olan iki küçük ek yapı, çatı formu açısından, aradaki yatay derede oluşan bozukluklar nedeniyle, sürekli yağmur suyuna maruz kalmış ve dış duvar yüzeylerinde, özellikle taş duvar derzlerinde tahribatlar oluşmuştur. Bu sorunun çözümü için, çatı örtüsü, dereler ve bağlı olduğu çörtenler(oluk) onarılarak, çörten(oluk) dere bağlantısı işler hale getirilmiştir. Tüm yapıdaki, çatı silmeleri aynı detayda onarılarak, gerekli olanlar

değiştirilmiş ve tüm çörtenler(oluk) onarılmış ya da yeniden yapılmıştır (ÇE-MİM, 2001) (Resim 7.49).

Resim 7.49 Papaz evi oluk detayları(E.Fakıbaba arşivi)

Restorasyon projesinde, yapının bütünüyle onarılıp, teşhir ve tanzime hazır hale gelmesi esas alınmıştır. Asıl kullanım detayları, program olarak da netleştiğinde, mekânların kullanımları, teşhir ve tanzim projesine göre şekilleneceği belirtilmiş, bu projelerde esas olacak öneri, yapının iç mekân görsel bütünlüğünün mutlak şekilde korunması olmuştur (ÇE-MİM, 2001).

8. BÖLÜM

SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ'NİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME SÜRECİ ve İÇ MEKÂN MÜDAHALELERİNE YÖNELİK ANALİZLER

8.1 SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ'NİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLME SÜRECİNİN ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, daha önceki bölümlerde yapılan araştırmalar ışığında, Sivrihisar'da bulunan ve yeniden işlevlendirilen, Ermeni Kilisesi örnek olarak seçilmiş ve analiz edilmiştir.

ÇE-MİM Mimarlık ve Restorasyon firmasının verdiği bilgilere göre yapının müze olarak kullanılması önerilmiştir. Yapının müze olarak kullanımına yönelik, teşhir ve tanzim projeleri ile gerekli teknik donanım, müze işlevinin netleşmesi ile Restorasyon projesinde belirlenen ilkeler doğrultusunda, projelendirileceği ifade edilmiştir. 2001 yılında hazırlanan restorasyon projesi, yaklaşık iki buçuk yıl önce uygulamasına başlanmıştır. Sivrihisar Ermeni Kilisesi yeniden işlevlendirilerek bir kültür merkezi olarak kullanılması planlanmaktadır. Kültür merkezi olacağı belirtilen yapının, hazırlanmış herhangi bir projesi mevcut değildir. Bu bağlamda öncelikli olarak verilen işlevin tanımının yapılması öngörülmüştür.

Kültür merkezleri, kişiler arasında sosyo-kültürel iletişim ve etkileşim ortamlarının kurulmasını hedeflemektedir. Aynı zamanda ulusal kültürün yaşatılmasını amaçlayan, güzel sanatlar, sinema, geleneksel ve çağdaş el sanatları gibi her türlü kültürel ve sanatsal faaliyetten en az bir kaçının üretildiği, sergilendiği ve bunlara ilişkin eğitim, öğretim ve bilimsel çalışmaların yapıldığı bölümler ile sağlık, spor, eğitim ve alışveriş gibi gereksinimlerin karşılandığı

yapılar olarak tanımlanmıştır. Kültür merkezleri, her biri kendi başına bir özelliği olan kültür faaliyetlerinin hepsini bir çatı altında toplamaktadır. Eğitim, eğlence ve dinlence gibi etkinlikler için kurulmuş olan bu yapıların aynı zamanda geçmiş ile ilgili kültürel değerlerinin gelecek nesillere aktarılması ve öğretilmesinde aracı rolü üstlenmektedir (Seven, 2010, s. 14-15).

Yeni işlevi kültür merkezi olması planlanan Sivrihisar Ermeni Kilisesinin, yeniden işlevlendirme sürecinde, uygun işlev seçimini etkileyen faktörlerin ne kadar göz önünde bulundurulup bulundurulmadığı analiz edilmiştir.

8.1.1 Yapının Konumu ve İşlev Uyumu

Tarihi yapılar, içinde oluştukları ve yaşamlarını sürdürdükleri bir çevre içinde yer alır. Bu nedenle, gerek özgün kullanımının gerekse yeni kullanımlarının gerektirdiği müdahalelerde, yalnız o yapı için karar oluşturmak ve çevreyi reddetmek, önerilecek kullanımın çevrede yabancı kalmasına neden olabilir. Bu nedenle, yapının yer aldığı kentsel çevrenin hangi temel işlevleri üstlendiği, ana kullanım kararlarındaki olası değişmelerin boyutu, yapılar için öngörülen işlevlerin doğru tanımlanmasında önem kazanmaktadır.

Yapının bulunduğu konum, çevresiyle ve çevresinde yaşayan insanlarla olan ilişkisi ve tüm bunların yeni işlev ile uyumu, doğru işlev seçiminin etkileyen faktörlerdir.

Buna göre; Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin fiziksel konumu Şekil 8.1'de gösterildiği gibi şehrin tam merkezinde konumlanmamıştır. Fakat ulaşım açısından gerek özel araçlarla gerek toplu taşıtlarla ulaşılabilecek mesafededir. Şehir içinde bulunan yön levhaları da şehre gelen turistlere kolaylık sağlamaktadır.

Şekil 8.1 Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin şehir içinde bulunduğu konum (Şahlan(Çeltik), 2007,s. 110)

Yapı çevresi, arkada yer alan parkla birlikte yeniden ele alınacak. Fakat şu an için, arka ve sol yan cephede bulunan geniş toprak arazi gelen ziyaretçilere, araçları için park imkânı sağlamaktadır (Şekil 8.2).

Şekil 8.2 Ziyaretçiler, kilise çevresin de bulunan toprak araziyi park alanı olarak kullanmaktadır (E. Fakıbaba arşivi).

Ayrıca restorasyon projesinde hazırlanan vaziyet planına göre, Bahçe duvarı dışında mevcut çeşmenin bakımı ve bir giriş meydanı düzenlenmiştir. Bu alanın aynı zaman da otopark olarak kullanılması önerilmiştir (Şekil 8.3).

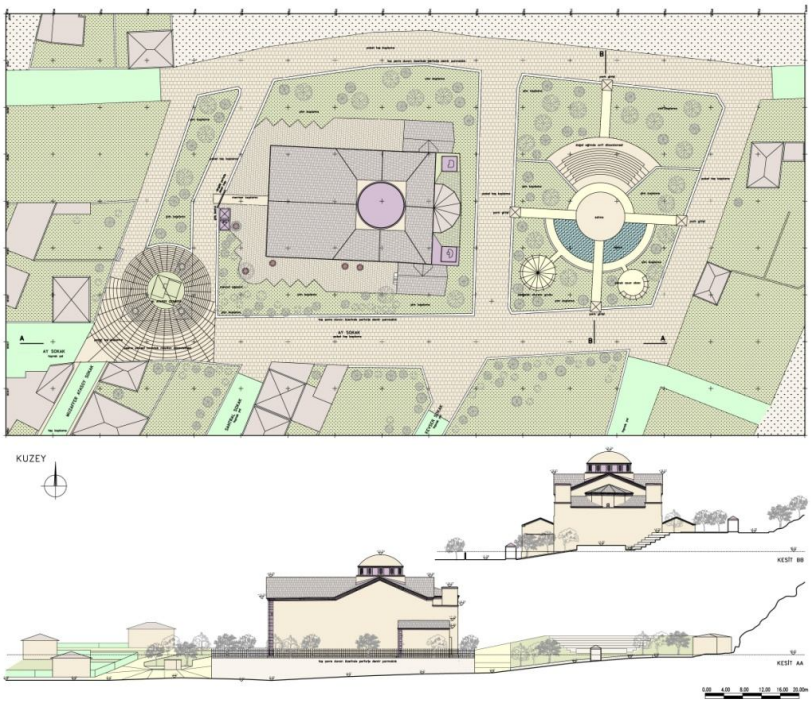

Şekil 8.3 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Vaziyet Planı - Restorasyon (ÇE-MİM arşivi)

Yapı, şehrin önemli noktalarından biri olan Sivrihisar kalesine yakın mesafede olmasının avantajını da yaşamaktadır (Şekil 8.4). Böylece kilisenin varlığından haberdar olmayan ziyaretçiler bu yapıyı görmeden Sivrihisar'dan ayrılmayacaklardır.

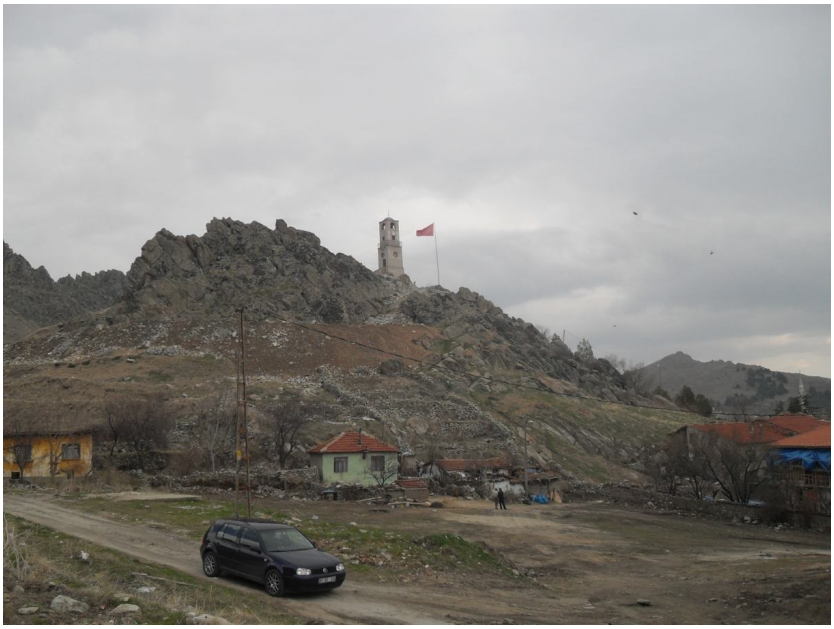

Şekil 8.4 Sivrihisar Kalesi (E. Fakıbaba arşivi)

Şahlan(Çeltik)'nın yaptığı araştırmada, Sivrihisar nüfusunun 53.175 olduğu belirtilmiştir. Nüfusun %39'u tarım, %37'si ticaret, %20'si el sanatları ve %4'ünün ise devlet memurluğu yaptığı ifade edilmiştir (Şahlan(Çeltik), 2007, s.78). 2000 yılı sayımına göre Sivrihisar nüfusu 31.664 olup, 21.117'si (%66.7) köylerde, 10.547'si (%33.3) İlçe merkezinde yaşamakta olduğu belirtilmiştir. İlçe halkının en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu ifade edilmiştir (www.eskisehirkulturturizm.gov.tr).

Yapı çevresin de, geleneksel evlere yer yer rastlansa da çoğunluğu gecekondu yapılarından oluşmaktadır. Verilen bilgilere göre, gecekondu yapılarının yıkılması planlanmaktadır (Şekil 8.5).

Şekil 8.5 Kilise çevresinde bulunan yapılar (ÇE-MİM arşivi)

Rölöve raporunda, yöre sakinlerinden edinilen bilgilerden ve gözlenebilen izlerden Kilisenin kuzeyinde, sokağın diğer tarafında moloz taş örgülü ve tonoz örtülü, doğu-batı doğrultusunda uzanan dükkânların yer aldığı ve yakın zamanda yıktırıldığı belirtilmiştir. Kilise ve hamam yapılarının, yıkılmış olan dükkânların ve saat kulesinin aynı dönemde, 19. yy'ın son çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir. Yine Sivrihisar'da yaşayanların verdiği bilgilere göre, bu bölge de ermeni evlerinin ve darphane'nin bulunduğu söylenmektedir.

8.1.2 Var olan Mekân Organizasyonu ve Niteliği

Yapılan detaylı rölöve ve restitüsyon çalışmalarıyla yapı özgün haline getirilmiştir. Yapının restorasyon planı ile yeni işlevin gereksinimlerinin oluşturacağı planın uyumu tarihi yapıya zarar verilmesini önlemek adına önemlidir. Kilise planına bakıldığı zaman, tek ana hacimden oluşan yapı, iki yan hacme geçişlerle bağlanmaktadır. Ana mekân iki sıralı 4 adet sütunla neflere ayrılmıştır. Orta nefin daha geniş tutulmuş olduğu, yan neflerin ise daha dar olduğu görülmektedir (Şekil 8.6).

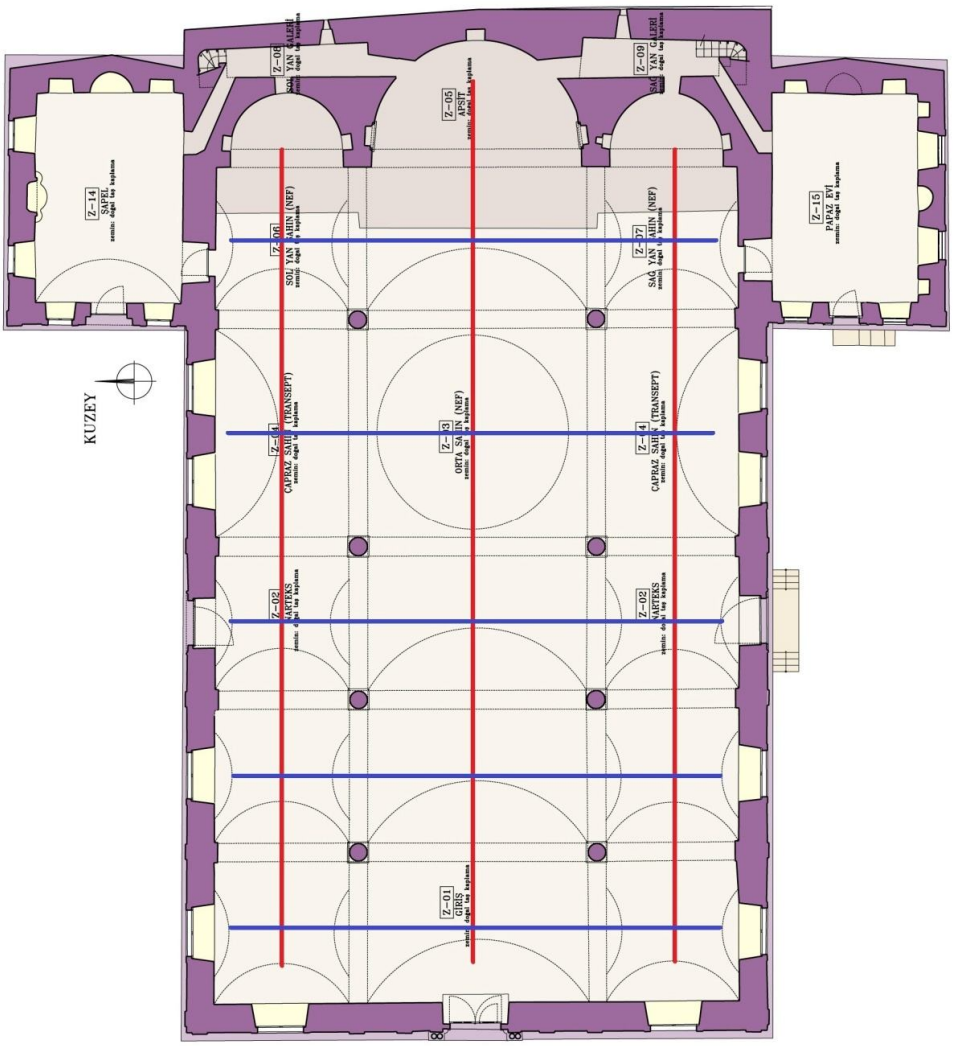

Şekil 8.6 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Plan - Restorasyon(ÇE-MİM arşivi)

Restorasyon raporunda da belirtildiği gibi, narteks bölümünün üzerinde, yapıda yer aldığını izlerden saptanılan asma kat ve olması gereken merdiven bağlantısı, restitüsyon çalışması sürecinde, boyutları ve niteliği saptanamadığından restorasyona temel alınmamıştır (Şekil 8.7).

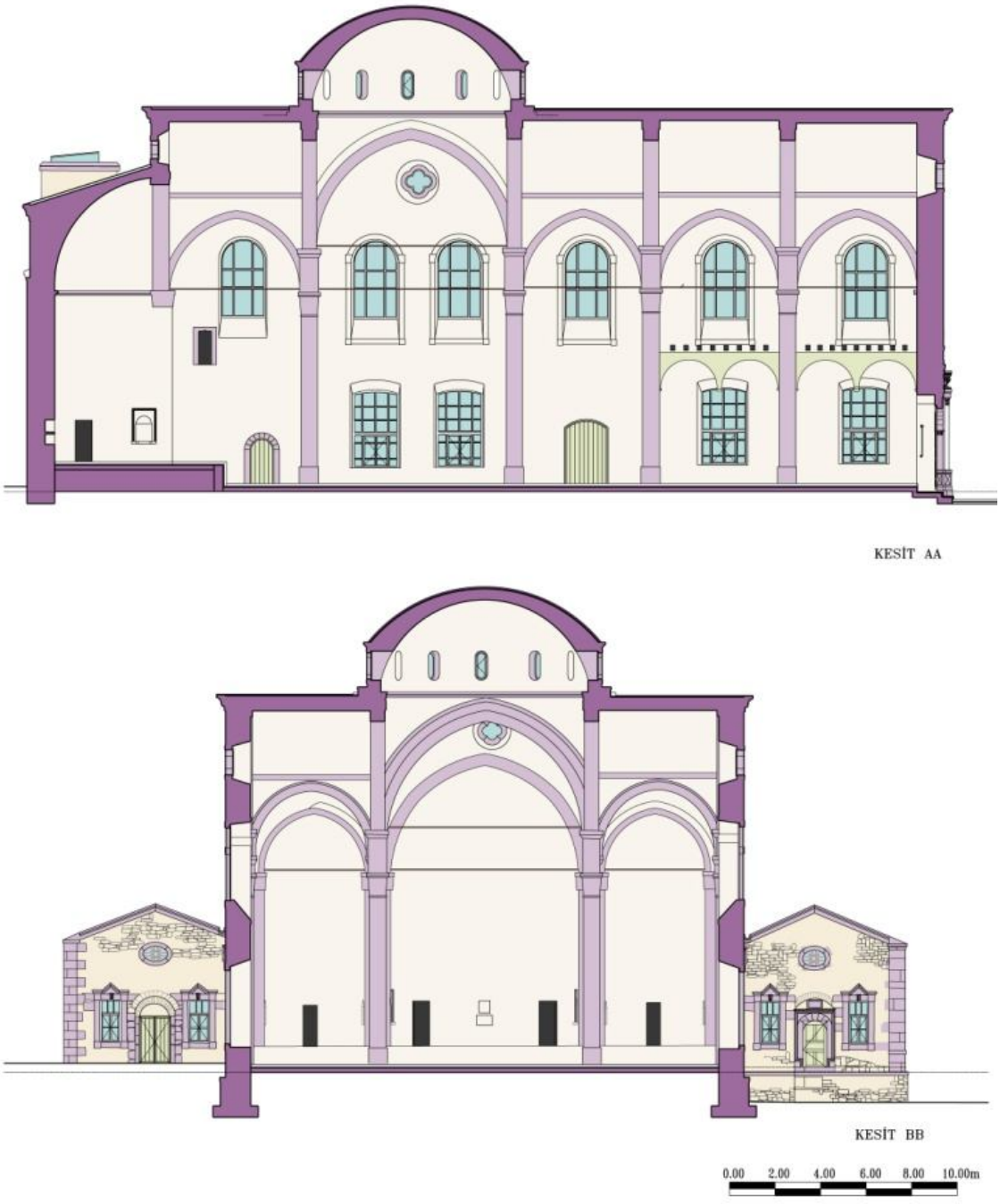

Şekil 8.7 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Kesitler - Restorasyon(ÇE-MİM arşivi)

Ara kat izlerinin onarılarak, bilgi düzeyinde korunması önerilmiştir (Şekil 8.8).

Şekil 8.8 Restorasyon sonrası ara kat izleri (E. Fakıbaba arşivi)

Yapı içinde ıslak hacim ve güvenlik için ayrılmış herhangi bir mekân mevcut değildir. Yapı çevresi, arkada yer alan parkla birlikte yeniden ele alınmıştır. Yapı müze olarak kullanılacağı için, çevresi, kilise bahçe kotuna göre değişken olarak 60 cm, yükseklikte bir taş duvar ve bu taş duvar üzerine, ferforje demirden 2 m yükseklikte çevrelenmesi öngörülmüştür. Bahçe içerisi, doğal taş kaplama ile kaplanarak, bahçede de sergileme olanağı sağlamak açısından, mevcut ağaçların olduğu kısımda çimlendirilmiş alan dışında tüm alanların kaplanması önerilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce yüzey suyu drenaj projeleri de hazırlanmıştır. Uygulamaya başlamadan önce, yüzey suyu drenaj projeleri de hazırlanmıştır. Bahçe duvarı dışında mevcut çeşmenin bakımı ve bir giriş meydanı düzenlenmiştir, bu alanın otopark olarak da kullanılması önerilmiştir.

Restorasyon kararlarına göre, bahçe girişinde, kaldırılabilir, prefabrik giriş kontrol kulübesi ve portatif bir tuvaletin yer alması önerilmiştir.

8.1.3 Verilecek İşlevin Mekânsal Program Kurgusunun Gereksinimleri

Bir önceki başlıkta var olan mekânın organizasyonu ve niteliği konusunda veriler elde edilmiştir. Bu bölümde var olan mekânın nitelikleri ile işlevin gereksinimlerinin örtüşüp örtüşmediği analiz edilecektir. Bu nedenle yeni işlevi kültür merkezi olması planlanan yapının, ihtiyaç duyduğu mekânları gösteren, mekânsal bir program kurgusu oluşturulmalıdır. Bir mekansal programın oluşturulması, yeni işlevin yapıya entegre edilebilmesi için önemlidir. Böylece mekân gereksinimleri ve yapıya uygun olup olmadığı, var olan mekân düzeninin bu mekânlara hizmet edip edemeyeceği anlaşılmış olacaktır.

Bu bağlamda, kültür merkezlerinin içerdiği fonksiyonlar, Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği'ne göre şu şekilde sıralanmıştır;

- Giriş holü
- Fuaye
- Çok amaçlı salon
- Sahne
- Sahne ile ilgili teknik birimler
- Çalışma salonları
- Çok amaçlı salonla ilişkili atölyeler
- Sanat etkinlikleri bölümü
- Kütüphane bölümü
- İdari birimler
- Sosyal birimler
- Teknik hizmet birimleri
- Açık alan düzenlemeleri

Tüm bu fonksiyonları barındıran yapıları, kültür merkezi olarak niteleyebileceğimiz gibi, kültürel amaçlı işlevlerden bir ya da bir kaçını yerine getiren yapılar da kültür merkezi olarak tanımlanabilir. (Seven, 2010. s.20).

Her işlevin değişik ölçek ve nitelikte programları olabilir. Ancak, izlenecek süreç, yapının sağlayabildiği olanaklarla sınırlı olduğu için, yeni işlev programı her zaman istenen düzeyde gerçekleşemeyebilir.

8.1.4 Verilecek İşlevin Adapte Edilebilirlik Düzeyi

Yeniden işlevlendirilecek tarihi bir yapının mekânsal tasarımı, yeni bir yapının tasarım sürecinden farklıdır. Mimarların, tasarımcıların ve yapı sahiplerinin bu bilinçle yapıya yaklaşması gerekmektedir.

Bir kültür merkezinin mekân gereksinimleri bir önceki başlık altında incelenmiştir. İşlevin, var olan mekân düzenine en az müdahale ile adapte edilebilmesi, işlevin doğruluğunu gösterir. Kültür merkezi içinde ihtiyaç duyulan yaklaşık 13 adet mekândan söz edilmektedir. Bütün bu fonksiyonların, yapıda var olması demek, birçok mekândan oluşan tarihi bir han için uygun olsa da, plan düzeyinde tek mekândan oluşan kilisenin yatay ve düşey bölünmelerle zarar görmesi ve kimliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Bu durumu engellemek adına, kentin en çok ihtiyaç duyduğu fonksiyonların yüklenmesine karar verilmiştir. Ana mekân kesinliği henüz belli olmamakla birlikte, konser, toplantı ve sergi gibi kültürel amaçlı işlevlere hizmet etmesi planlanmaktadır. Kilisenin kuzey ve güneyinde bulunan, yapıya bitişik mekânlar ise planlanan bu kullanımlara hizmet edecek servis alanları olarak düşünülmektedir (Şekil 8.9).

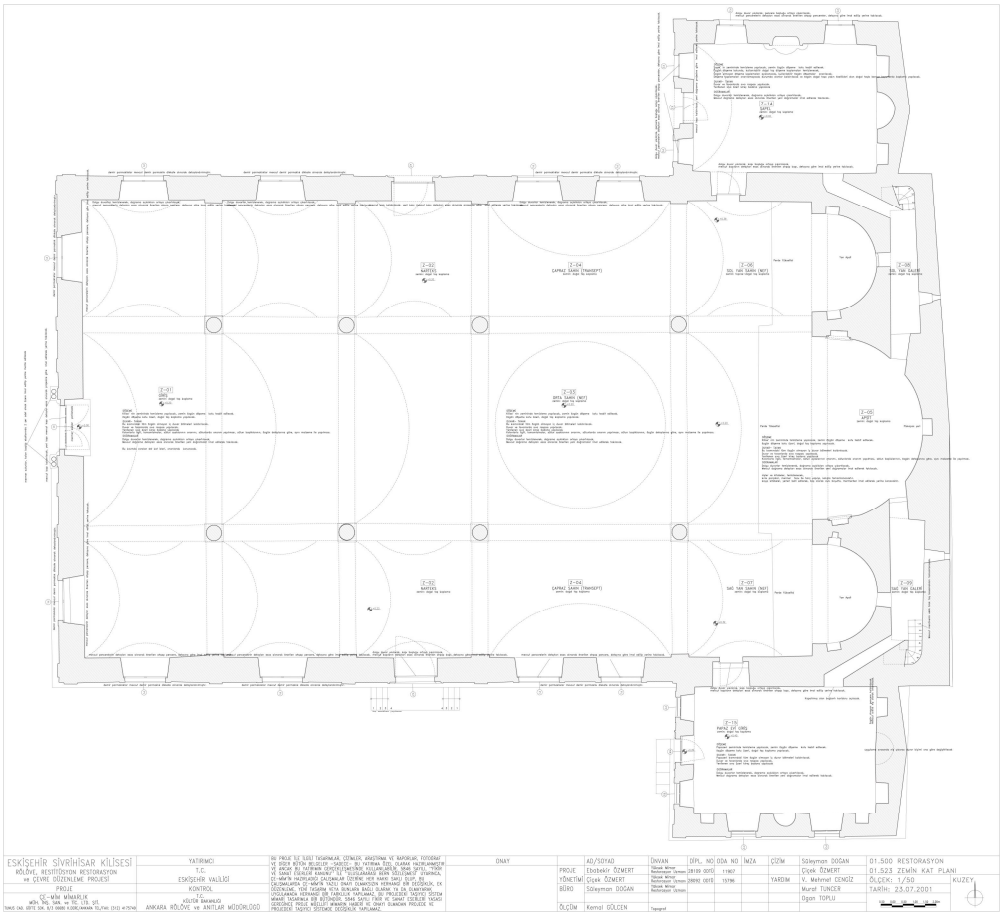

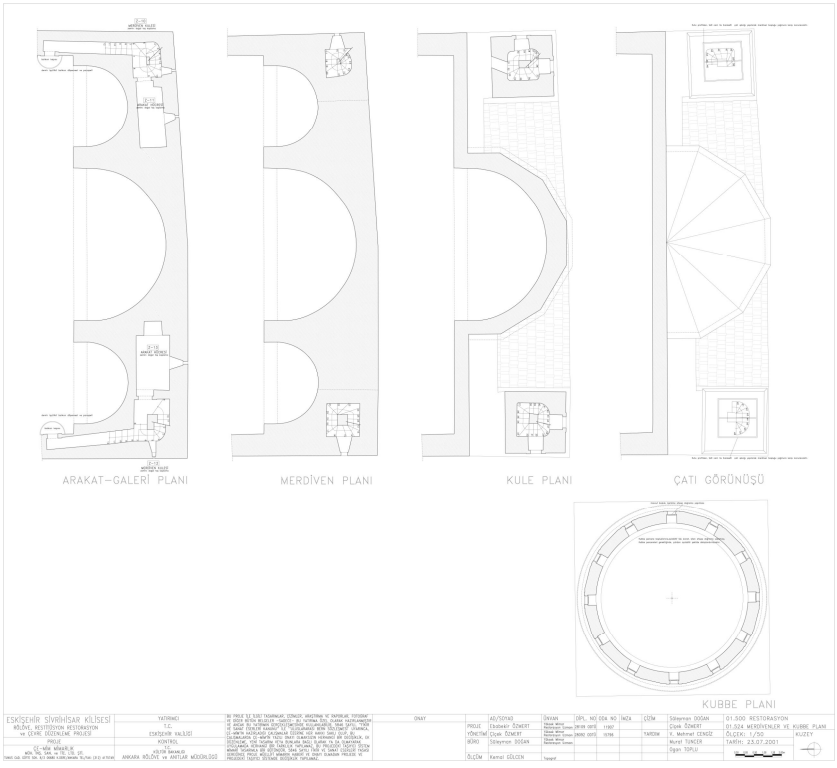

Şekil 8.9 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Planlar - Restorasyon (ÇE-MİM arşivi)

8.2 SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİNİN İÇ MEKÂN MÜDAHALELERİNE YÖNELİK ANALİZLERİ

8.2.1 Teknik Analizler

Yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon analizleri 7. Bölüm'de detaylı bir şekilde yapılmıştır. Yapının restorasyon projesin de, rölöve ve restitüsyon çalışmalarına bağlı kalınarak, eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Yapıda yeni işlev için herhangi bir bölücü duvar kullanılmamıştır. Bu nedenle, yeni işlev için gereken mekânların, yapının orijinal hacimsel düzeni göz önünde bulundurularak oluşturulacağı söylenebilir.

Bu bölümde tarihi yapının, yeni işlevin ve kullanıcıların gereksinimlerine teknik açıdan cevap verme kapasitesi incelenmiştir.

ÇE-MİM Mimarlık ve Restorasyon firması tarafından hazırlanan restorasyon kararına göre, aydınlatma, teknik servisler, ısıtma, elektrik ve makine mühendisliği gibi teknik proje ve hizmetlerin, yapının teşhir ve tanzimine uygun, yapıya zarar vermeyen teknikler kullanılması, döşemede yer alan kanallardan ve dışta görünen kısımları da çağdaş malzemeden yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Yapı da iç mekân ve dış cephede kullanılan yapay aydınlatma elemanları mevcuttur. Ana mekânda kullanılan aydınlatma elemanları şekil 8.10'da görüldüğü gibi tavandan sarkıtılan avizelerdir. Aynı elemanlar papaz evi ve şapel bölümünde de kullanılmıştır.

Şekil 8.10 İç mekân aydınlatması(E. Fakıbaba arşivi)

İç mekânda kullanılan bir diğer aydınlatma elemanı ise şekil 8.11'de geçitlerde kullanılan apliklerdir.

Şekil 8.11 Geçitlerde kullanılan aplikler(E. Fakıbaba arşivi)

Aplik kullanımı Kilise'nin ana, kuzey ve güney girişlerinde de görülmektedir (Şekil 8.12).

Şekil 8.12 Ana giriş aplikler(E. Fakıbaba arşivi)

Aynı aydınlatma elemanları papaz evi ve şapel girişinde de kullanılmaktadır (Şekil 8.13).

Şekil 8.13 Papaz evi giriş aplikler(E. Fakıbaba arşivi)

Kilise'nin çevresinde yapıyı gece aydınlatmak için şekil 8.15'de görüldüğü gibi dış aydınlatma elemanları kullanılmıştır.

Şekil 8.14 yapı çevresini aydınlatan Projektör aydınlatmalar(E. Fakıbaba arşivi)

Kilise ana mekânına bağlanan, papaz evi yapının ihtiyacı olan teknik servis birimlerine hizmet etmektedir (Şekil 8.15).

Şekil 8.15 Papaz evinde bulunan elektrik tesisat kutusu(E. Fakıbaba arşivi)

Apsis'in arkasındaki geçitte, iç mekân aydınlatmaları için kullanılan kontrol paneli mevcuttur (Şekil 8.16).

Şekil 8.16 İç mekân aydınlatma kontrol paneli(E. Fakıbaba arşivi)

Restorasyon kararlarına göre; yapı çok büyük olduğu için, ısıtılmasının çok zor olacağı, bu yüzden, döşemeden ısıtma sistemi ile kullanıcıya en rahat konforun sağlanması, uygulama aşamasında, dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.

Yapının büyük olması nedeniyle, kolaylık ve konfor açısından ısıtmanın döşemeden yapılması önerilmiştir. Fakat restorasyon uygulamasında şekil 8.17'de görüldüğü gibi döşemeden ısıtma sisteminin kullanılması yerine bir VRF(değişken debili soğutucu akışkan klima sistemi) klima sistemini kullanılması planlanmıştır. Bu sistem dış mekânda teknik servis birimine ihtiyaç duymaktadır.

Şekil 8.17 Isıtma için çekilen tesisat detayı(E. Fakıbaba arşivi)

Restorasyon sonrası yapının dolaşım elemanlarına bakıldığında, yeni işlevin gerektirdiği herhangi bir eklenti söz konusu değildir. Mevcut dolaşım elemanları korunmuş, fakat günümüz koşullarında, engelli kullanıcılar için bir öneri getirilmemiştir. Fakat kilisenin kuzey girişi zemin kotuyla aynı seviye de olması nedeniyle, engelli kullanıcılar için kolaylık sağlayabilir (Şekil 8.18).

Şekil 8.18 Kilise kuzey giriş kapısı(E. Fakıbaba arşivi)

Yapıda kullanıcı konforu için düşünülmesi gereken bir diğer kullanım ise havalandırma sistemidir. Bu konuda yapılan herhangi bir havalandırma projesi mevcut değildir. Yapının doğal yollarla havalandırılması söz konusudur.

8.2.2 İşlevsel Analizler

Verilen işlevin sürdürülebilirliği tarihi yapının yaşaması için önemlidir. Sürdürülebilirliğin sağlanmasını etkileyen birçok faktör vardır. En önemli faktörlerden biri kullanıcı memnuniyetidir. Yeniden işlevlendirme ile kullanıcı gereksinimlerine cevap veren mekânsal düzenin işlevsel anlamda başarılı olduğu söylenebilir. Kültür merkezi olması planlanan yapının, mekânsal açıdan hangi fonksiyonları gerektirdiği daha önce belirtilmiştir. Bu fonksiyonlar doğrultusunda yapıda iki çeşit kullanıcı olacaktır. Biri sürekli değişen

kullanıcılar, yani ziyaretçiler, bir diğeri de sabit kullanıcılardır. Bu durumda her iki kullanıcı profili için, çağdaş kullanım koşulları içinde yapıya zarar vermeden, mekân konforunun ve memnuniyetin sağlanması hedeflenmelidir. Bu da ancak iyi düşünülmüş ve tasarlanmış bir iç mekân ile mümkündür. İşleve yönelik gerekli donatıların mekân içindeki düzeni, gerekli konfor koşullarını sağlaması, mekânlar arası organizasyonun iş akışı yönünden iyi olması gibi nitelikler dikkate alınmalıdır. İncelenen örnekte iç mekân donatıları ile ilgili herhangi bir proje henüz yapılmamıştır. Bu durumun en önemli nedeni yapıya restorasyon uygulamasının yapılması sonrasında işlevin düşünülmeye çalışılması ve henüz netleşmemesidir.

Yapı yarattığı estetik algı ve atmosfer açısından değerlendirildiğinde, yapının ana mekânda bulunan sütunlarının, şapel bölümünde yer alan vaftiz kurnasının ve apsis bölümünde bulunan bazı kitabelerin orijinali şeklinde korunması iç mekânda eski algısını hissettirmektedir. Bu his yapının cepheleri düzeyinde de algılanmaktadır. Fakat rölöve resimleriyle karşılaştırıldığında, sıvaları dökülmüş yapının altından çıkan taş duvarlar, restorasyon sonrası tamamen sıvalarla kapatılmış, yeni bir görünüme bürünmüştür. Bu durum, yaratmak istenilen algının ve atmosferin, Böyle mi algılanmalı ya da hissedilmeli? sorusunu akıllara getirmektedir.

8.2.3 Estetik Analizler

Üçüncü bölümde ‘Estetik Analizler’ başlığı altında yapılan araştırmalarda, renk, form ve doku’nun estetik yargının oluşmasında önemli kriterler olduğu belirtilmiştir. Tüm bunlar, örnek yapının yarattığı estetik algı ve atmosfer açısından değerlendirildiğinde, yapının ana mekânda bulunan sütunlarının, şapel bölümünde yer alan vaftiz kurnasının ve apsis bölümünde bulunan bazı kitabelerin orijinali şeklinde korunması iç mekânda eski algısını hissettirmektedir. Bu durum yapının cepheleri düzeyinde de algılanmaktadır. Bu his kullanıcıyı yapının içine alırken, belli bir kültüre özgün, görkemli, gizemli ve farklı bir yapının içinde geçmişte yaşayanlar ve yaşananlarla bir bağ

kurulmaktadır. Rölöve ve restorasyon resimleri karşılaştırıldığında, özellikle tavan ve duvarların bir bölümünde, sıvaların dökülmesiyle, yapının altından çıkan taş malzeme, restorasyon sonrası tamamen sıvalarla kapatılmış, yeni bir görünüme bürünmüştür. Bu durum, yaratmak istenilen algının ve atmosferin, Böyle mi algılanmalı ya da hissedilmeli? sorusunu akıllara getirmektedir.

Yapının algılanmasında ışığın etkisinin önemi göz ardı edilmemelidir. Sivrihisar Ermeni kilisesi doğal ve yapay aydınlatmalar açısından değerlendirildiğinde, gün içinde çok sayıda ve geniş pencerelerinden aldığı doğal ışıkla farklı bir atmosfer yaşatan bir yapı olduğu gözlenmiştir. Sivrihisar'da kullanılan aydınlatma elemanlarının İstanbul Ermeni kiliselerinde kullanılan aydınlatmalarla genelde aynı tip olmasına rağmen yarattığı etkinin daha cesur ve farklı bir yaklaşım ile kullanıcıyı içine alması beklenmektedir.

9. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Büyük bir tarihsel geçmişe sahip olan, yüzyıllardır farklı kültürlere ve medeniyetlere ev sahipliği yapan topraklar üzerinde yaşamaktayız. Sahip olduğumuz bu zenginliğin somut belgeleri olan tarihi yapılar, yeniden işlevlendirilerek kültürel sürekliliği sağlamaktadırlar. Topluma düşen bu sürekliliği sağlamak adına, koruma ve onarım konularına daha bilinçli bir şekilde yaklaşmalarıdır.

Tez kapsamında, yapılan literatür çalışmaları sonucunda, 'tarihi çevre', 'koruma', 'restorasyon', 'yeniden işlevlendirme' ve 'kilise' kavramlarına açıklık getirilerek, yeniden işlevlendirme kavramının, tarihsel, sosyal, ekonomik ve politik yönden gerekliliği ifade edilmiştir. Koruma bilinci üzerine yapılan araştırmalar ile varılan sonuçlardan en önemlisi, bu bilincin sadece toplumda değil, bu konunun farkında diyebileceğimiz kesimlerde de oluşması gerekliliği ortaya konmuştur. Bilincin oluşması eğitime dayandırılmış fakat bu konuda da, yapıların, doğru korunmaları için gereken disiplinler arası ekiplerin oluşturulamadığı sonucuna varılmıştır. Bu problemin kabulü henüz ilgili disiplinler arasında bile tartışma konusuyken, ülkemizde bu bilincin nasıl yerleştirileceği de ayrı bir tartışma konusudur. Akademik çevrelerde, bazı akademisyenlere göre, koruma ve restorasyon konularının muhatabının, olması gerektiği gibi mimarlar olduğu ifade edilmiştir. Fakat, restorasyon eğitiminin sadece mimarlık ile sınırlı kalması halinde, disiplinler arası işbirliği gerektiren koruma sürecinde, özellikle farklı teknik konularda restorasyon eğitimi alması gereken farklı disiplinlerin uzman ve bilgi birikimine ulaşılamayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

İşlevsel ömrünü yitiren tarihi yapılar, yeniden işlevlendirilmeleri sağlanarak fizikisel olarak varlıklarını sürdürebilecektirler. Çağdaş toplum ihtiyaçları göz

önünde bulundurularak, bilinçli bir yaklaşım ile yeniden işlevlendirilen yapıya, ‘insan sıcaklığı’ katarak yapının fiziksel ömrünü uzatmak korumanın en önemli amacıdır.

İlgili kaynaklardan edinilen bilgilere göre, korumaya değer yapılara çağdaş ve uygun işlevler verilmesi sürecinde, uygulamaya geçilmeden önce, yapının zarar görmemesi adına, dikkate alınması gereken unsurların analiz edilmesi gerektiği kanısına varılmıştır. Yapıya en uygun işlev hangisi sorusuna cevap aranırken, bu durumu etkileyen faktörler belirlenmiştir. Yapının bulunduğu konum, var olan mekân organizasyonu, yeni işlevin mekânsal kurgusu ve işlevin yapıya adapte edilebilme düzeyinin yeni işlev seçimini, işlevin doğruluğunu ve uygunluğunu doğrudan etkilediği sonucuna varılmıştır. Seçilen örneğin, restorasyonu tamamlanmış olmasına rağmen hala işlevinin netleşememesi, yapının yalnızlığını sürdüreceği anlamına gelmektedir. Bu sonuçtan yola çıkılarak, onarım uygulamasının tamamlanmasından sonra işlevin verilmesi düşüncesinin yapıya verdiği hasarın, onarımdan önceki halinden daha büyük olacağı gerçeğine varılmıştır. Beşinci bölümde verilen örneklerin analizi sonucunda çoğu işlevin mekâna göre belirlendiği görülmüştür. Böylece yeni işlevi ile yapı, en az hasarla, günümüz kullanıcılarına hizmet etmektedir. Kiliseler gibi tek mekan özelliği gösteren yapıların çok komplike işlevler ile kimliksizleştirilmemesi önerilmektedir. Yine beşinci bölüm, üçüncü örnekte yapının kitapevi ve kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesi, yapının büyük oranda zarar görmesine neden olmuştur. Bu durumdan, bu tipteki yapılar kültür merkezi olamaz sonucu çıkarılmamalıdır. Yapının kimliğini yok etmeden, bilirkişiler tarafından ve disiplinler arası yapılan detaylı bir çalışma sonrasında gerçekleştirilmesi daha doğru bir yaklaşımdır.

Yapılan araştırmalardan yola çıkarak, ortaya konulan tüm kıstaslar bir yöntem olarak benimsenmiştir. Yeniden işlevlendirilerek yaşatılması mümkün olan, tarihi değer taşıyan yapılardan, çalışmayı daha özele indirgemek adına kiliselere yönelinilmiştir. Tarihi değeri ve yeniden işlevlendirilmesi nedeniyle Sivrihisar Ermeni Kilisesinin bir kültür merkezine dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Bu

bağlamda bahsi geçen örnek üzerinden belirlenen yöntem ile yapının analizi gerçekleştirilmiştir.

Çalışma alanının bir Ermeni kilisesi olması nedeniyle, Ermeni kiliselerinin tarihi ve mimari özelliklerine değinilmiş, böylece kilise mimarisi ve bölümleri hakkında detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Bunun sonucunda, örnek gösterilen Ermeni kilisenin mimari analizleri daha bilinçli bir şekilde ortaya konmuştur. Yapıya ait rölöve ve restitüsyon çalışmaları ile yeniden işlevlendirme ve uygulama sürecinde yapıya zarar verecek kararlar alınmaması adına, yapıya ait plan, cephe, yapım tekniği ve malzeme analizi detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, bir yapının yaşatılması için yeniden işlevlendirmenin, sahip olduğumuz tarihin ve kültürün sürekliliği açısından bir gereklilik ve araç, asıl amacın korumak olduğu kanısına varılmıştır. Yapıyı onardıktan sonra değil, onarımdan önce, rölöve ve restitüsyon verileri ışığında, belirtilen kriterler doğrultusunda analiz ederek işlevlendirmeliyiz. İşlevin sadece yapıya uygunluğu da yetmez, çevresini ve yaşayan toplumu da buna dâhil etmeliyiz. Çünkü biliyoruz ki yapı insan eli olmadan yaşayamaz. Orijinal bir mekân, bir hacim bölünerek mekânlara dönüşürse, yapı kimliğini kaybeder. Bu nedenle, işlev seçimi yapılmadan, yapının mekânsal organizasyonu ve niteliği analiz edilmelidir. Yeni işlev için hazırlanacak bir mekânsal program ve gereksinimler, yapının bu gereksinimlere cevap verip veremeyeceğini gösterecektir. Müdahale öncesinde bu durumun tespiti yeni kararlar alınmasını sağlayarak yapıyı büyük tahribatlardan kurtaracaktır. Yeni işlevin gereksinimlerine cevap veremeyen yapı, çağdaş kullanıcılarının ihtiyaçlarına da cevap veremeyeceği için terk edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Bu nedenle ihtiyaçlar belirlenmeli, kullanıcı ve mekân ilişkisi dengesi sağlanmalı, ancak yapının kapasitesi de göz ardı edilmemelidir.

Seçilen örnekten yola çıkılarak, çalışma sürecinde en çok dikkat çeken nokta, tarihi yapılara yeni işlevinin verilmesi, yapının onarımı tamamlandıktan sonra gerçekleştirilmektedir. Bu durum yapıya hala net bir işlevin verilememesine

neden olmuştur. İşlevi kültür merkezinin fonksiyonlarından bir kaçını yerine getirmesi olarak düşünülse bile bunun için yapılmış bir mekânsal kurgu söz konusu değildir. Bu durum da iç mekân tasarımına ait herhangi bir proje ve tefriş hazırlanmamıştır. Şu an yapı çok amaçlı bir salona dönüşse bile ilgili kişiler tarafından, bir tasarım ve tefriş projesine ihtiyaç olmadığı belirtilmiştir. Peki ya kullanılacak mobilyalar denildiğinde, plastik sandalye de olur diyerek geçiştirilmektedir. Neden? sorusunun cevabı da genelde kaynak sıkıntısı olmaktadır. Ülkemizde bulunan benzer örneklere bakıldığında aslında tüm bu bahanelerin ne kadar yersiz olduğu görülmektedir. Şanlıurfa ve Gaziantep örneklerine bakıldığında, tarihi yapıların kültür merkezi olarak yeniden işlevlendirildiği ve bu yapılırken tarihe, yapıya, eski işleve ve o dine inanlara zarar vermeden uygulandığı görülmektedir. Sivrihisar Ermeni kilisesi üzerinden değerlendirildiğinde, henüz hazırlanmamış iç mekân tefriş projesi benzer örnekler üzerinden ilgili kişiler tarafından araştırılarak uygulanabilir.

Sivrihisar Ermeni kilisesinde, teknik anlamda bir takım düzenlemelerin yapıldığı, fakat maddi yetersizlikler nedeniyle daha ekonomik çözümlerin getirildiği görülmüştür. Havalandırma gibi teknik detayların ise doğal yollardan çözümlenmesi düşünülmüştür.

Tüm bunların sonucu olarak koruma bir yük olarak görülmemelidir. Aksine yurt dışındaki örneklerine bakıldığında kiliselerde dini işlevlerinin yanı sıra farklı işlevlerle toplumun ve ziyaretçilerin dikkati bu noktalara çekilmiştir. Beşinci bölümde verilen örnekleri ve benzerlerini görmek için milyonlarca turist bu şehirlere akın etmekte ve bu durum tarihi yapıların ülkeye sağladığı ekonomik kazancı gözler önüne sermektedir. Bu nedenle ülke olarak sahip olduğumuz kültürel değerlerin reklam stratejisinin doğru bir şekilde yapılması ve tarih turizminin ekonomimize katkısı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, M. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.2, s.1010)*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Ahunbay, Z. (2007). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon.* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Alkış, S. ve Oğuzoğlu, Y.(2005). İlköğretim Öğrencilerinin Tarihi Çevre Bilgisinin Değerlendirilmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi,* 23-46. Erişim:20Nisan2012,http://home.uludag.edu.tr/users/ucmaz/PDF/egitim/htmpdf/2005-18(1)/MAK-3.pdf

Alsaç, Ü. (1992). *Türkiye'de Restorasyon.* İstanbul: İletişim Yayınları

Altınoluk, Ü.(1998). *Binaların Yeniden Kullanımı Program- Tasarım- Uygulama-Kullanım*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Altınsapan, E. ve Parla, C. (2004). *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I,* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1548, Edebiyat Fakültesi Yayınları; No:15

Anonim.(1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (c.5, s. 18).* Tarih Vakfı Yayını

Arabacıoğlu, P. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. *MEGARON Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-dergisi*, 2(4), 204-212. Erişim: 10 Ekim 2010, http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/02-04-Megaron-204-212.pdf

Avcı, N. (2003). *Anıtsal Yapılarda Uygulanabilecek Eklerin Çeşitlerinin Araştırılması ve Örneklerle Açıklanması*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Aydın, D. ve Yaldız, E. (2010). Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Bina Performansının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi. *METU JFA*, 27(1), 1-22. Erişim: 22 Şubat 2012, http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2010/cilt27/sayi_1/1-22.pdf

Batar, T. (2007). *İstanbul Ermeni Kiliseleri Üzerine Bir Araştırma ve Narlıkapı Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi (Eski Narlıkapı Ermeni Hastanesi).* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Bektaş, C. (2001). *Koruma Onarım.* İstanbul: Literatür Yayınları

ÇEKÜL Vakfı. (2010). *Yerelden Ulusala Ulusaldan Evrensele Koruma Bilincinin Gelişim Süreci*. İstanbul: Stil Matbaacılık

Dinçer, İ. (2009). *Mimarlık Üzerinden Etik-Estetik Bir Okuma.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci.* Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayın No.24, Ayyıldız Matbaası A.Ş.

Eskişehir. (1981). *Yurt Ansiklopedisi (c.4, s. 2850,2927).* İstanbul: Anadolu Yayıncılık

Gemaner, S. (1997). Vaftizhane. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.3, s.1861)*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Güçlü Yılmaz, M. (t.y.). Tarihi Çevre ve Koruma Kavramları. *Tasarım Dergisi, c.*39, 124-127.

Güngör Açıkgöz, Ş. ve Ahunbay, Z. (2008). 19. yüzyıl Kayseri Kiliseleri için Koruma Önerileri. *İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım,* 7(2), 26-37. Erişim:11 Mart 2012, http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/171/160

Hançer, E. (t.y). *İstanbul Ermeni Kiliseleri- Ermeni Apostolik, Katolik ve Protestan Kiliseleri. Yayınlanmamış.*

Hasol, D. (2010). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Işık, E. (2010). *Eskişehir İli Sivrihisar Yöresi Takıları.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara

İşcan, N. (2000). *Fotoğraflarla Sivrihisar Justinianopolis.* Eskişehir: Sakarya Gazete ve Matbaacılık Tic. A.Ş.

Kadınlar Mahfili. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.2, s.1153)*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Karabey, F. (2001). *Moda'da Hıristiyan Dini Yapıları.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Karaca, Z. (1995). *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Kilise. (1994). *Ana Britannica Ansiklopedisi (c.19, s. 61).* İstanbul

Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama.* İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Kuban, D. (t.y). Kültür ve Tarihi Çevre Koruma. *TAÇ Dergisi, 4(3), 7-8*

Küçük, A. (2003). *Ermeni Kilisesi ve Türkler.* Ankara: Andaç Yayınları

Mazı, F. (2009). Tarihi Çevrenin Korunmasında Sosyo- Ekonomik Faktörlerin Etkisi. *Mevzuat Dergisi*, 12(138). Erişim: 11 Nisan 2012, http://www.mevzuatdergisi.com/2009/06a/01.htm

Naos. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.2, s.1335)*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Narteks. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.2, s.1336)*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Onur, H. (1992). *Korunması Gerekli Mimari Yapılara Ek Yapı Tasarımındaki İlkeler*. Mimar Sinan Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul

Omay Polat, E. ve Can, C. (2008). Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kapsam. *MEGARON Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-dergisi*, 3(2), 177-186. Erişim: 14 Şubat 2012, http://www.yapiveri.com/VImages/2008/Arastirmalar/mimarlikmiras%C4%B1_12.08.pdf

Özalp, T. (1960). *Sivrihisar Tarihi,* Eskişehir: Tam-İş Matbaası

Özüdoğru, Ş. , Ertuğrul, Z. ve Manaz, S. (2005). *Eskişehir Odun Pazarı ve Sivrihisar Evlerinin Cephe Örnekleri*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1617, Edebiyat Fakültesi Yayınları; No:19

Parla, C. (2005). *Sivrihisar Bindirme Tavanlı Camiler,* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları; No:1658, Edebiyat Fakültesi Yayınları; No:23

Sağır, G. (2000). *Kayseri İl Merkezindeki Surp Krikor Lusavoriç ve Surp Asvadzadin Ermeni Kiliseleri.* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Seven, Y. (2010). *Kültür ve Turizm Bakanlığınca Kültür Merkezine Dönüştürülen Tarihi Yapılarda Önem-Başarı Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara

Seyfeli, C. (2002). *İstanbul Ortodoks Ermeni Patrikliği.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

Sivrihisar Belediyesi. (1993). *Sivrihisar.* Sivrihisar: Sivrihisar Belediyesi Kültür Hizmetleri

Şahlan Çeltik, K. (2007). *The Role of 'KUDEB' in the Local Authorities in the Maintenance and Simple Repair Processes of Cultural Heritage Case Study:Sivrihisar.* Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara

Tanuğur, F. (2007). *İstanbul Tarihi Yarımadasında Bizans Dönemi Kiliselerindeki İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması.* Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, İstanbul

Tekeli, İ. (1987). Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler. *Mimarlık Planlama*, 88(1), 19-22. Erişim: 11 Nisan 2012, http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/b70e8fe62e40c57_ek.pdf

Temiz, G. (2009). *Konutta Değişim: Mekânsal ve Estetik Kalitenin İzmir Örneği Üzerinden İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

Transept. (1997). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (c.3, s.1817)*. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları

Ünsal, B. (2000). *Mimari Tarihi II.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

[1]http://www.solakkedi.com/mimarlik/ermeni%20kilise%20mimarisi%20-%20solak%20kedi.pdf
Erişim: 01 Ocak 2012
[2] http://faculty.evansville.edu/rl29/art105/f03/art105-3.html
Erişim: 10 Nisan 2012
[3]http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Dosya:Constantinople_Hagia_Eirene.png&filetimestamp=20051209101321
Erişim: 10 Nisan 2012
[4] http://www.andrewjosephsopko.org/images/1.jpg
Erişim: 10 Nisan 2012
[5]http://venice11.umwblogs.org/the-architecture-of-san-marco-from-832-to-1204/
Erişim: 10 Nisan 2012
[6] http://www.learn.columbia.edu/ma/htm/related/ma_theotok_of_lips_01.htm
11 Nisan 2012
[7]http://en.wikipedia.org/wiki/File:Old_St_Peters_Basilica_plan.png
Erişim: 01 Nisan 2012
[8]http://maps.google.com/
Erişim: 10 Nisan 2012
[9]http://europaconcorsi.com/projects/140988-Allestimento-della-mostra-Il-Tempio-Vaticano-Carlo-Fontana-1694-
Erişim: 20 Nisan 2012
[10]http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=1497363&page=6
Erişim: 21 Nisan 2012
[11]http://en.wikipedia.org/wiki/File:Lady_altar_in_Santa_Maria_Annunciata_in_Chiesa_Rossa_(Milan).JPG
Erişim: 17 Mayıs 2012
[12] http://www.hauserwirth.com/artists/25/pipilotti-rist/images-clips/55/
Erişim: 20 Nisan 2012

[13] http://www.artnet.com/Magazine/features/robinson/robinson6-20-5.asp
Erişim: 20 Nisan 2012
[14] http://www.slowtrav.com/blog/annienc/2009/05/san_gallo.html
Erişim: 20 Nisan 2012
[15] http://www.engramma.it/eOS/index.php?id_articolo=443
Erişim: 20 Nisan 2012
[16] http://venezia-emilia.blogspot.com/2010/10/bil-violas-ocean-without-shore-2007.html
Erişim: 20 Nisan 2012
[17]http://www.ntvmsnbc.com
Erişim: 11 Mart 2012
[18]http://www.oia.net/News/articles/2000_01_28_newsfile_18_32_21.html
Erişim: 11 Mart 2012
[19]http://www.karalahana.com/pontos%20tarihi%202.htm
Erişim: 11 Mart 2012
[20]http://www.eskisehirkulturturizm.gov.tr/belge/1-33442/genel-bilgiler.html
Erişim: 22 Mart 2012

KAYNAK KURUM ve ÖZEL KİŞİ ARŞİVLERİ

ÇE-MİM MİMARLIK Müh.İnş.San. ve Tic.Ltd.Şti
Rapor, Çizim ve Fotoğraf Arşivi

E.Fakıbaba
Çizim ve Fotoğraf Arşivi

EKLER

EK 1: Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin arsa boyutlarını ve sınırlarını gösteren çap planı.

EK 2: Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından kültür mirası olarak tescil edildiğini gösteren tescil fişi

EK 3: Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin, Tarihsel ve doğal varlıkların ele alınıp kamu yararına korunarak yaşatılamsı amacıyla yapılan koruma İmar planı.

EK 4: Sivrihisar Ermeni Kilisesi'nin arazi alanını, sınırlarını gösteren plan, Kadastro paftası.

EK 5: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Rölöve/Restorasyon Mahal ve Eleman Listesi ve Çizimleri.

EK 1 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Çap Planı

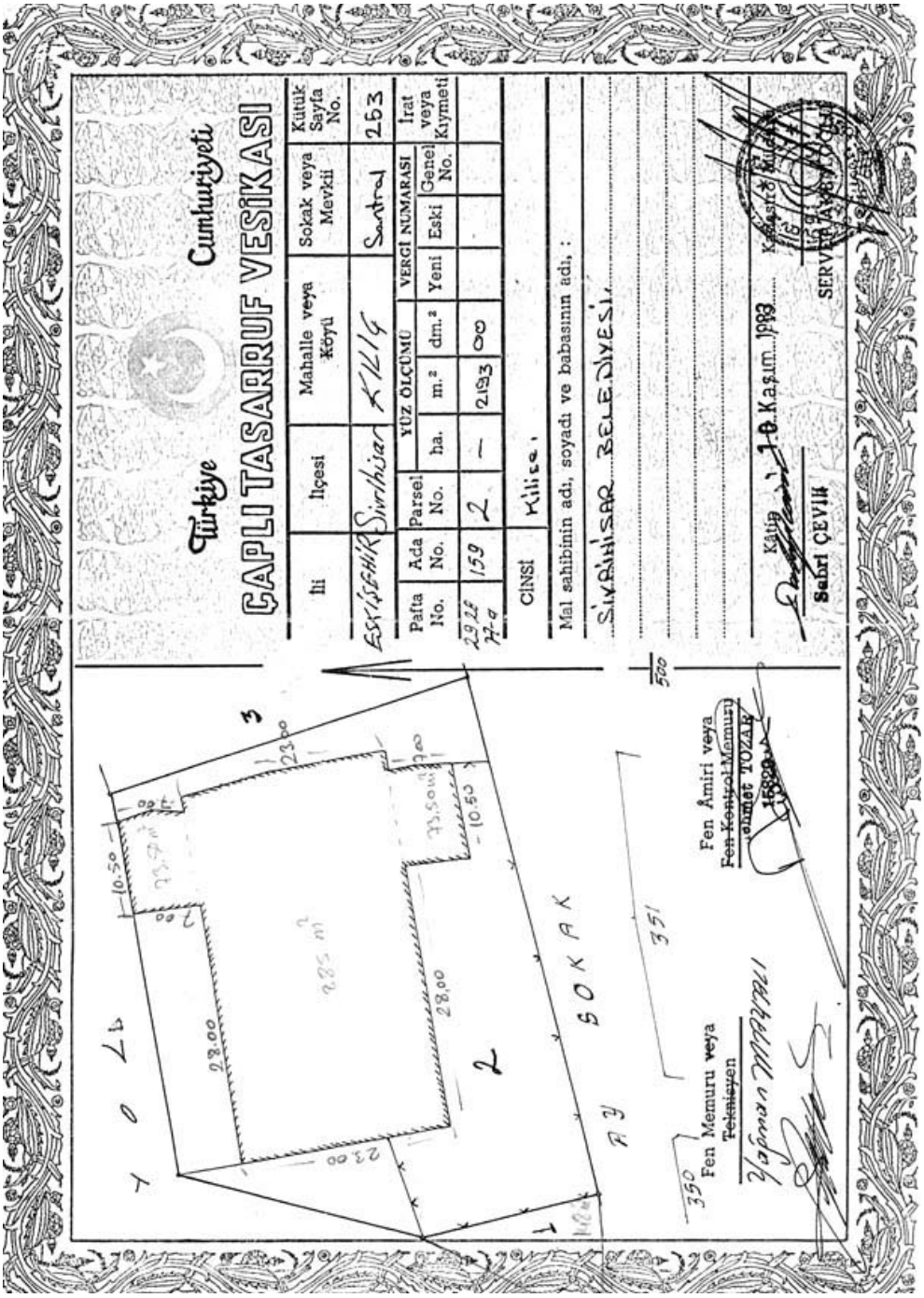

EK 2 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Tescil Fişi

AVRUPA KONSEYİ — DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ

TÜRKİYE — ESKİ ESERLER VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ — ANIT

İLİ: ESKİŞEHİR — İLÇESİ: SİVRİHİSAR — MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: Kılıç Mah. — KORUMA DERECESİ: ANITSAL 1 2 3 / KENTSEL 1 2 3

SOKAK VE KAPI NO: Kevser Sok. — KADASTRO PAFTA: 159 ADA: 2 PARSEL:

ADI: Ermeni Kilisesi — YAPTIRAN: — — YAPIM TARİHİ: 19.Y.Yıl. — YAPAN: — — KİTABE: Var. Ermenice — MİMARİ ÜSLÛBU: 19.Y.Yıl (Ermeni Yöresel) — FARKLIYE: —

GENEL TANIM: 19.Y.Yılda, duvarlar moloz,köşeler ve pencere kenarlarıkesme taşlardan yapılmıştır. Çatıkiremit örtülüdür. Gizli Yunan haçı planlıdır. Naos kısmının ortasındaki Büyük yuvarlak kubbeyi ,büyük taşların üst üste konmasıyla yapılmış sütunlar taşımaktadır. Apsis kısmının üstü yarım kubbeyle örtülüdür. Yan duvarlar çift sıra pencerelidir.Bakımsız kalmış sıvaları dökülmüştür. Ana giriş portali süslemeli ve abidevi olup,Batıdandır. Naos kısmına ve Prothesis bölmesine Kuzeydeki kapılarla giriş temin edelmiştir. Ermenilere ait olduğu kitabelerinden anlaşılan bu kilise iyi korunmuştur.

KORUMA DURUMU: X İYİ / A ORTA — TAŞIYICI YAPI: X / B — DIŞ YAPI: X / B — ÜST YAPI: X / B — İÇ YAPI: A / X / C — SU LEVE EULMANLARI: A / X / C — RUTUBET: X ÇOK / B ZİYAD / C ÖNEMLİ

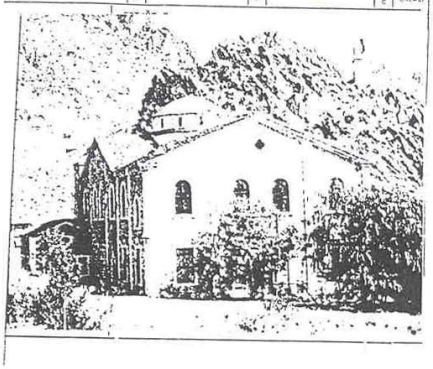

ÖZEL İDARE

YAPILAN ONARIMLAR: —

AYRINTILI TANIM: Sivrihisarin Kuzeyindeki tepenin yamacında Kılıç Mahallesi, Kevser Sokaktaki Eski Ermeni ev kalıntılarının ortasında yer allaktadır.Doğu -Batı yönünde Gizli Yunan haçı planlı bir Ermeni Kilisesi dir.Es.Es.Müz. Gen. Müd.'lüğünün 17.01.1975 gün ve 152sayılı genelgesiyle Korunması gerekli yapı olarak Tescil edilmiştir.Kilise moloz taştan,kapı pencere kenarları,duvar köşeleri kesme taştan yapıllıştır. Batıdaki Anıtsal giriş kapısının iki yanında bulunan Plastrolar kaybolmuştur.Başlıkları sağlamdır.Kapının konsollar arasında kalan semerdam seklindeki alınlığının üstünde iki meleğin taşıdığı Ermenice kitabesi vardır. Bu kapıdan Nartex kısmına girilmektedir. Bugün bu kısım esas Naostan tuğla bir duvar örülmek suretiyle ayrılarak,T.E.K.'nın diğer kısmıda Suni gübre deposu olarak kullanılmaktadır.Doğuda üzeri yarım kubbeli apsis kısmı naosun uzantısı şeklindedir. Naosun Kuzeyinde Prothesis veGüneyinde Diakonikon eskiden papaz evi iken ,bugün Belediye temizlik işçisinin evi olarak kullanılmaktadır. Ortada büyük bir kubbe ve bunu büyük kesme taşların üst üste konması ile yapılmış üstü sıvalı sütunlar taşımaktadır.Sütun başlıkları Korint tipi olup,bazıları restorasyon esnasında bozulmuştur.Yan duvarlarda ve Apsisin iki duvarında mermere oyma Ermenice kitabeler vardır.Pencerelerin Korkuluk demirleri haç bezeklidir.Apsisin iki yanındaki çeyrek kubbelerin üzerinde iki çan kulesi yer,yer mavi boyalarla bitkisel süsleme ve kubbenin dört tarafında daireler içinde resim kalıntıları göze çarpmaktadır. Oldukça iyi korunmuştur.

TEKNİK BİLGİLER: SU — / ELEKTRİK X / ISITMA — / KANALİZASYON X

ORİJİNAL KULLANIMI: KİLİSE

BUGÜNKÜ KULLANIMI: DEPO

ÖNERİLEN KULLANIMI:

HAZIRLAYANLAR: 01 / 06 / 87 — Nesrin ÇELEM Gülçin KINIKÇIOĞLAR — Müze Araştırmacısı Müze Araştırmacısı

KONTROL EDEN: 01 / 06 / 87 — Nurullah AYDIN Müze Müdürü

YAYIN DİZİNİ:

EKLER:

RAPOR	X
FOTOĞRAF	X
RÖLÖVE PROJESİ	
RESTORASYON PROJESİ	
HARİTA	X
KROKİ	X
KİTABE	X
VAKFİYE	

G.E.E.A.Y.K. ONAYI NO.: / / 19 / / 19 / / 19

REVİZYON / / 19

G.E.E.A. Y.K. KARARLARI

EK 3 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Koruma İmar Planı

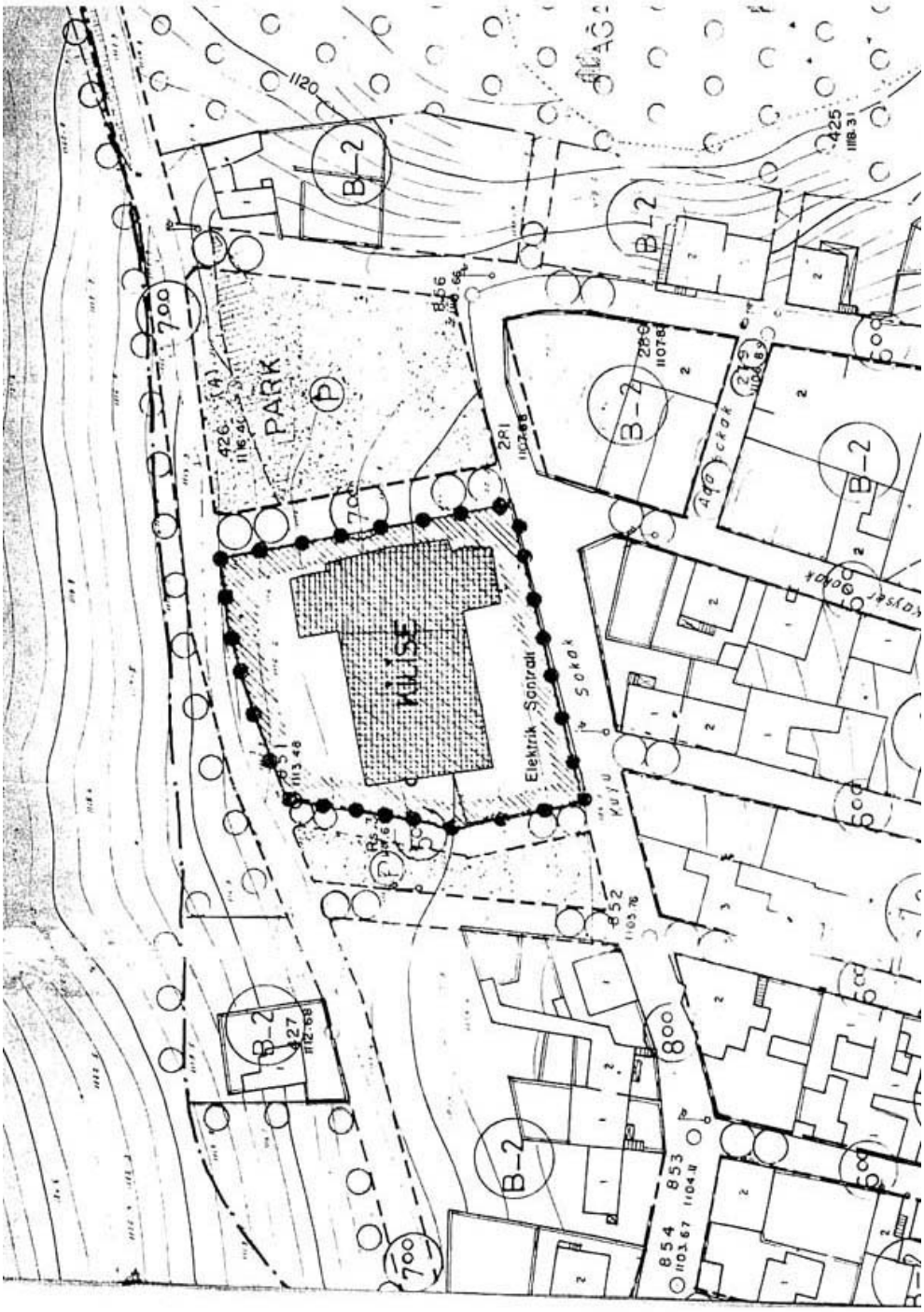

EK 4 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Kadastro Paftası

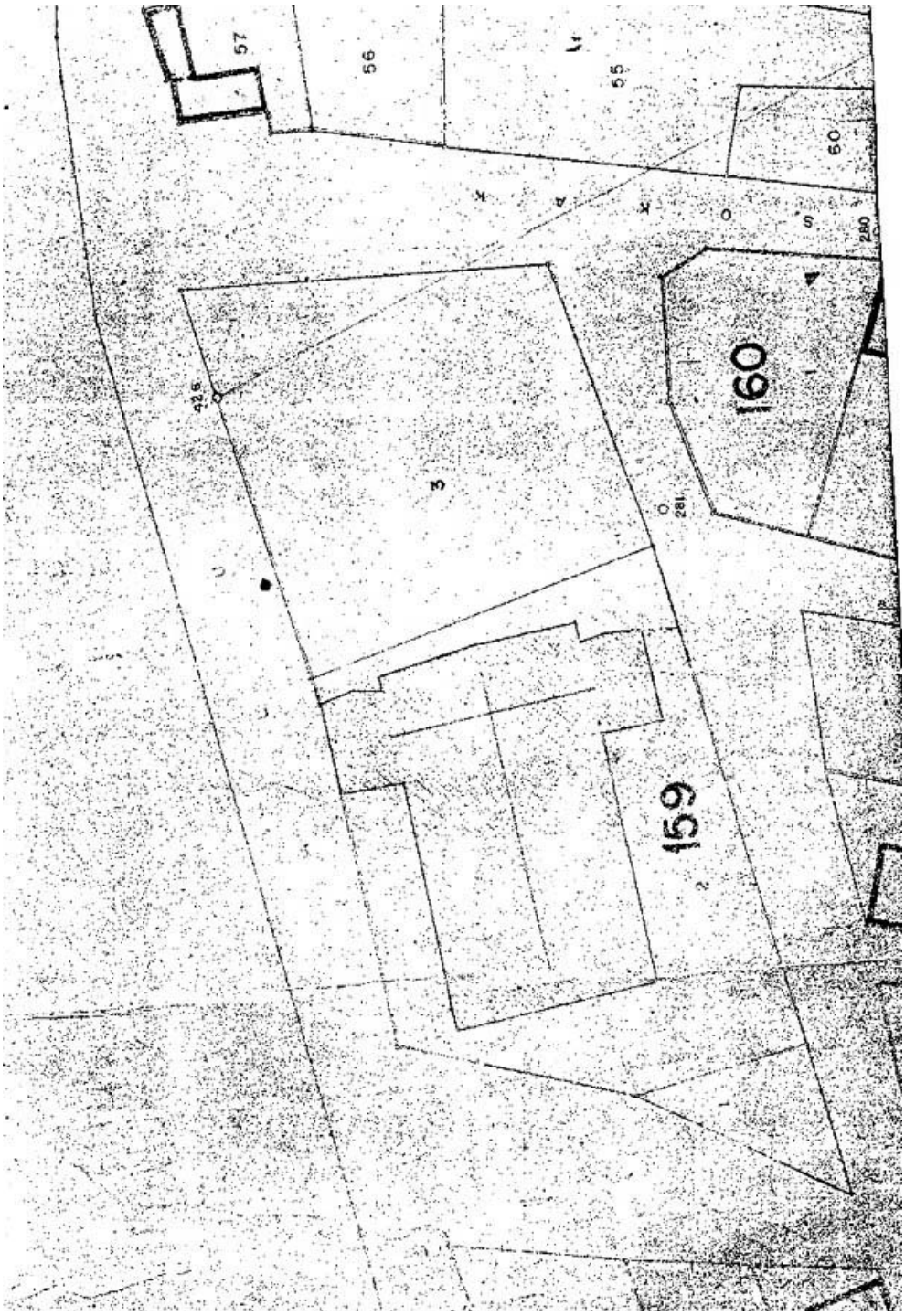

EK 5 Sivrihisar Ermeni Kilisesi Rölöve/Restorasyon Mahal ve Eleman Listesi ve Çizimleri

RÖLÖVE MAHAL VE ELEMAN LİSTESİ

no	mahal	döşeme	duvar
Z-01	GİRİŞ (SANTRAL)	şap–doğal taş kaplama	sıva
Z-02	DEPO	şap–doğal taş kaplama	sıva
Z-03	NARTEKS	toprak–doğal taş kaplama	sıva
Z-04	ORTA SAHIN (NEF)	toprak–doğal taş kaplama	sıva
Z-05	ÇAPRAZ SAHIN (TRANSEPT)	toprak–doğal taş kaplama	sıva
Z-06	APSİT	doğal taş kaplama	sıva
Z-07	SOL YAN SAHIN (NEF)	toprak–doğal taş kaplama	sıva
Z-08	SAĞ YAN SAHIN (NEF)	toprak–doğal taş kaplama	sıva
Z-09	SOL YAN GALERİ	doğal taş kaplama	-
Z-10	SAĞ YAN GALERİ	doğal taş kaplama	-
Z-11	MERDİVEN KULESİ	doğal taş kaplama	-
Z-12	ARAKAT HÜCRESİ	doğal taş kaplama	-
Z-13	MERDİVEN KULESİ	doğal taş kaplama	-
Z-14	ARAKAT HÜCRESİ	doğal taş kaplama	-
Z-15	ŞAPEL	doğal taş kaplama	sıva
Z-16	PAPAZ EVİ GİRİŞ	şap	sıva
Z-17	TUVALET	şap	sıva
Z-18	HOL	şap	sıva
Z-19	ODA	şap	sıva
Z-20	ODA	şap	sıva
Z-21	MUTFAK	şap	sıva
Z-22	KÖMÜRLÜK	toprak	-

tip no	yer	adet
k1	kilise ana giriş kapısı	1 adet
k2	kilise sol yan giriş kapısı	1 adet
k2'	kilise sağ yan giriş kapısı	1 adet
k3	şapel giriş kapısı	1 adet
k4	papaz evi giriş kapısı	1 adet
k5	papaz evi iç kapıları	4 adet
k6	kömürlük kapısı	1 adet
ck1	papaz evi iç kapısı	1 adet
toplam		11 adet

tip no	yer	adet
p1	kilise alt pencereleri	10 adet
p2	kilise üst pencereleri	16 adet
p3	şapel pencereleri	4 adet
p3’	papaz evi pencereleri	4 adet
p4	tepe pencereleri	3 adet
p4’	arka tepe penceresi	1 adet

p5	şapel ön tepe penceresi	1 adet
p5’	şapel arka tepe penceresi	1 adet
p5’’	papaz evi tepe pencereleri	2 adet
p6	kubbe pencereleri	12 adet
p6’	kule pencereleri	4 adet
p7	merdiven-arakat pencereleri	10 adet
p8	papaz evi penceresi	1 adet
toplam		69 adet

SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ KAPI ÇİZİMLERİ-RÖLÖVE

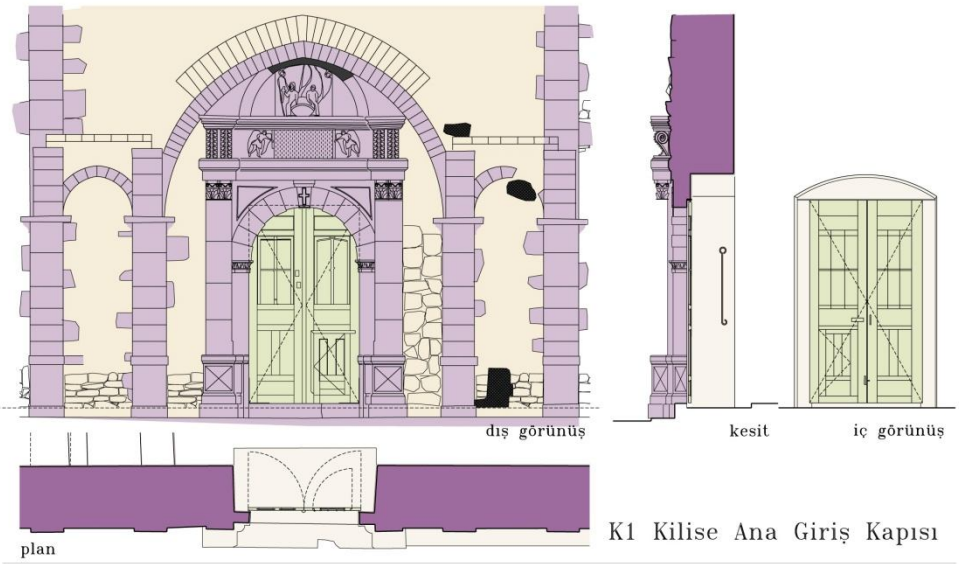

K1 Kilise Ana Giriş Kapısı

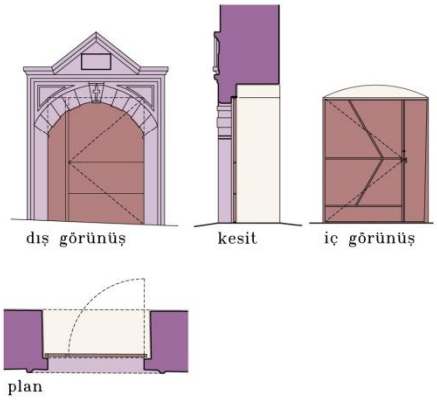

K2 Kilise Sol Yan Giriş Kapısı

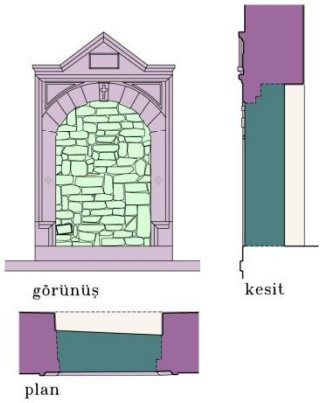

K2' Kilise Sağ Yan Giriş Kapısı

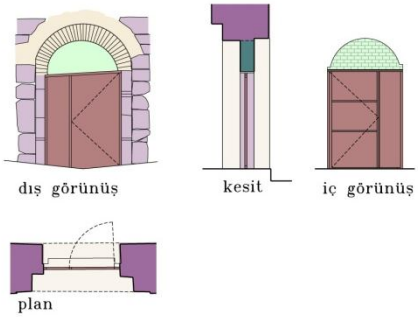

K3 Şapel Giriş Kapısı

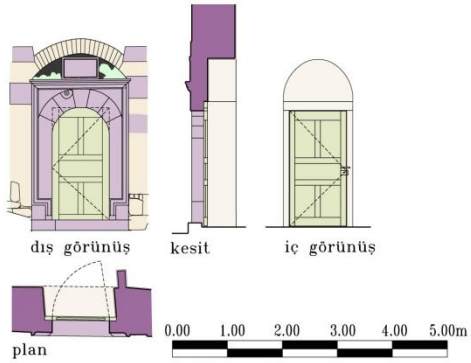

K4 Papaz Evi Giriş Kapısı

SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ PENCERE ÇİZİMLERİ-RÖLÖVE

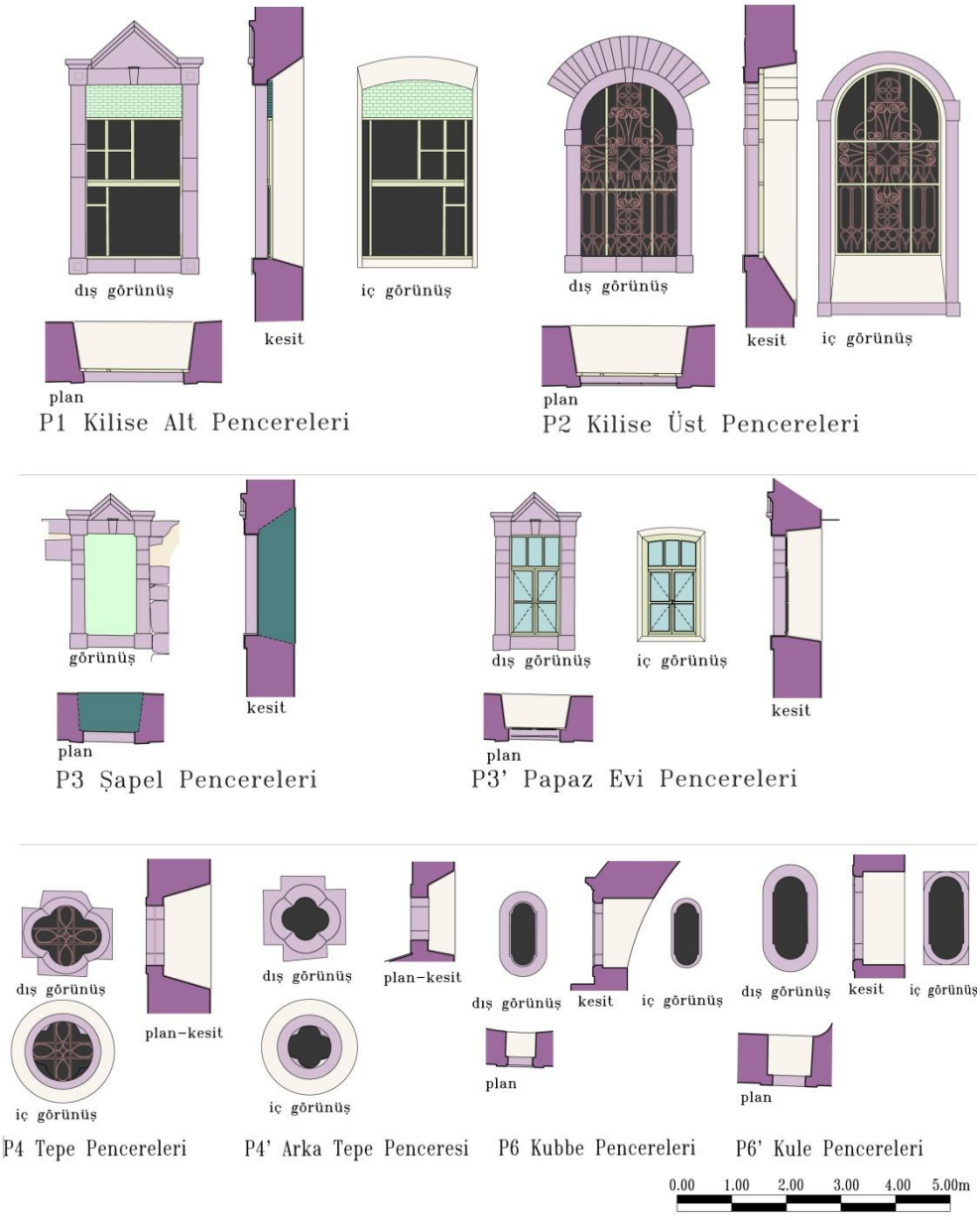

RESTORASYON MAHAL VE ELEMAN LİSTESİ

no	mahal	döşeme	duvar
Z-01	GİRİŞ	doğal taş kaplama	sıva
Z-02	NARTEKS	doğal taş kaplama	sıva
Z-03	ORTA SAHIN (NEF)	doğal taş kaplama	sıva
Z-04	ÇAPRAZ SAHIN (TRANSEPT)	doğal taş kaplama	sıva
Z-05	APSİT	doğal taş kaplama	sıva
Z-06	SOL YAN SAHIN (NEF)	doğal taş kaplama	sıva
Z-07	SAĞ YAN SAHIN (NEF)	doğal taş kaplama	sıva
Z-08	SOL YAN GALERİ	doğal taş kaplama	-
Z-09	SAĞ YAN GALERİ	doğal taş kaplama	-
Z-10	MERDİVEN KULESİ	doğal taş kaplama	-
Z-11	ARAKAT HÜCRESİ	doğal taş kaplama	-
Z-12	MERDİVEN KULESİ	doğal taş kaplama	-
Z-13	ARAKAT HÜCRESİ	doğal taş kaplama	-
Z-14	ŞAPEL	doğal taş kaplama	sıva
Z-15	PAPAZ EVİ	doğal taş kaplama	sıva

tip no	yer	adet
k1	kilise ana giriş kapısı	1 adet
k2	kilise sol yan giriş kapısı	1 adet
k2'	kilise sağ yan giriş kapısı	1 adet
k3	şapel giriş kapısı	1 adet
k4	papaz evi giriş kapısı	1 adet
k5	kilise bağlantı kapıları	2 adet
toplam		7 adet

tip no	yer	adet
p1	kilise alt pencereleri	10 adet
p2	kilise üst pencereleri	16 adet
p3	şapel pencereleri	4 adet
p3’	papaz evi pencereleri	4 adet
p4	tepe pencereleri	3 adet
p4’	arka tepe penceresi	1 adet
p5	şapel ön tepe penceresi	1 adet
p5’	şapel arka tepe penceresi	1 adet
p5’’	papaz evi tepe pencereleri	2 adet
p6	kubbe pencereleri	12 adet
p6’	kule pencereleri	4 adet
p7	merdiven-arakat pencereleri	10 adet
toplam		68 adet

SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ KAPI ÇİZİMLERİ-RESTORASYON

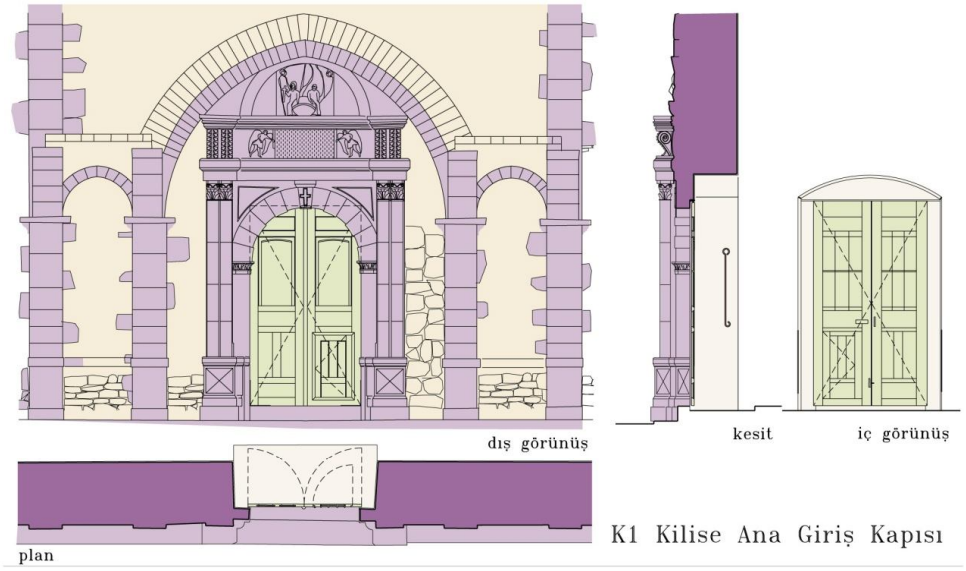

K1 Kilise Ana Giriş Kapısı

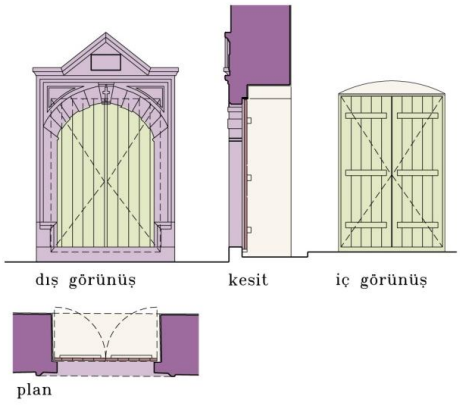

K2 Kilise Sol Yan Giriş Kapısı

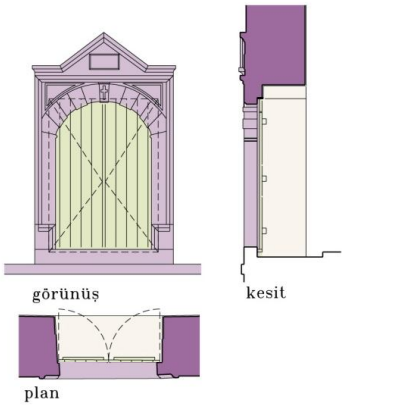

K2' Kilise Sağ Yan Giriş Kapısı

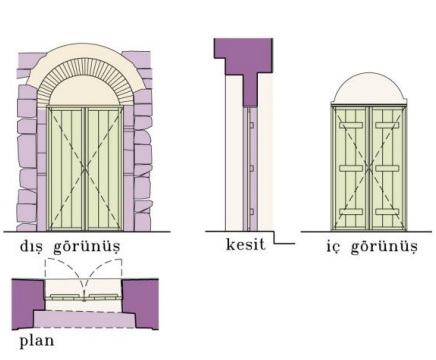

K3 Şapel Giriş Kapısı

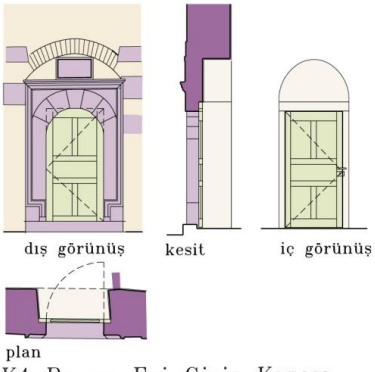

K4 Papaz Evi Giriş Kapısı

SİVRİHİSAR ERMENİ KİLİSESİ PENCERE ÇİZİMLERİ-RESTORASYON

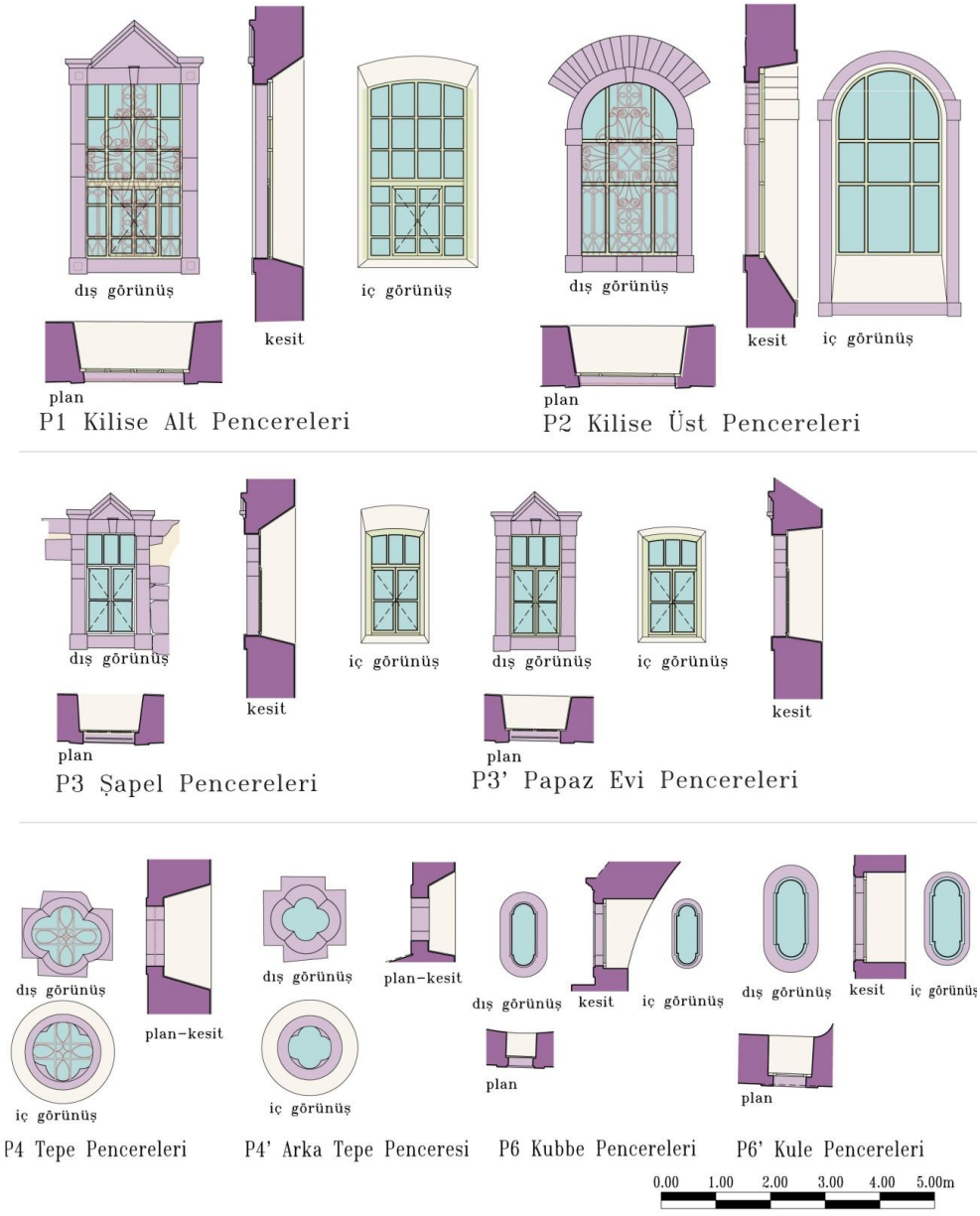

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Esin FAKIBABA DEDEOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi : IĞDIR, 16.03.1983

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Bilkent Üniversitesi
Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü,
2001-2006